

leki-

evangélikus
Lelkészi
szakfolyóirat

pásztor

LIII. ÉVFOLYAM 8. SZÁM

1978. AUGUSZTUS

TARTALOMJEGYZÉK

CSEENDBEN ISTEN ELŐTT

Lelkészek munkaidő-kihasználása (Dr. Hafenschér Károly) —	449
---	-----

TISZTELETBELI DOKTORAINK

Erkki Kario — — — — —	453
Környezetszennyezés modern hírközlési eszközökkel (Erkki Kario — Ford.: Baranyai Tamás) — — — — —	453

EGYHÁZUNK ÚTJÁN

Szóljon minden orgona (Tóth-Szöllős Mihály) — — — —	456
Önképzésünk, továbbképzésünk kérdései (Gánes Aladár) — —	450

TANULMÁNYOK

Egyházunk tanítása: Egyedül kegyelemből — hit által (Görög Tibor) — — — — —	462
Luther társadalmi és politikai tanítása (Botta István) — —	468
Mai próféta szolgálatunk (Solymár Péter) — — — — —	480
Diakóniai felelősségünk a teremtett világért — Az ember, mint a teremtett világ sáfára (Szebek Imre) — — — — —	486
A kérüksz és a diakonos szócsoport vázlatos exegézise (Szabó József) — — — — —	490

KÖNYVSZEMLE

Az elfelejtett ember — Rédey Pál könyve (Magassy Sándor) —	492
--	-----

HALOTTUNK

Szende Sándor (Dubovay Géza) — — — — —	495
--	-----

AZ IGEHIRDETŐ MŰHELYE

Imádság gyülekezetemért II. (Dr. Groó Gyula) — — — —	497
Szenháromság után 18. vasárnap (Szabóné Mátrai Marianna)	502
Szenháromság után 19. vasárnap (Balikó Zoltán) — — —	504
Szenháromság után 19. vasárnap (Józsa Márton) — — —	507
Szenháromság után 20. vasárnap (Garami Lajos) — — —	510

LELKIPÁSZTOR

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. Nagy István

A szerkesztés munkájában a szerkesztő bizottság vesz részt
Előfizetési ár: havi 25,— forint, fél évre 150,— forint, egy évre 300,— forint

Csekk számla: Lelkipásztor Kiadóhivatal, Budapest 516—220507

Szerkesztőség és kiadóhivatal: 1038 Budapest VIII., Puskin u. 12.

Telefon: 142-074

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya
76.2521/2-08 — Zrínyi Nyomda, Budapest, F. v.: Bolgár Imre vezérigazgató

Indexszám: 26 451
ISSN 0133—2821

Lelkészek munkaidő-kihasználása

Drága Lelkésztestvéreim!

A levél műfaját érzem egyedül olyannak, amiben ezúttal mondani-valómat kifejezhetem. Nem objektív ügyről értekezem tehát, nem is biblia-tanulmányt írok végigfutva a Szentírás tanításán, mit is mond az időről, hanem nagyon szubjektíven vallok. Kérésem: meditáljunk együtt e témán! Szándékom a segítség, nem az önmarcangoló tépelődés. Az ön-elemző, önértelmező gondolkodásnak csak úgy van értelme, ha kilátunk az alagútból, ha az evangélium felszabadító fényébe jutunk, ha töprengésünk a jobb szolgálat érdekében történik.

Különböző típusú emberek vagyunk, a lelkesi karban is, az idővel összefüggésben. Két szélsőséges típus között széles a skála: az egyik típus a mindig rohanó, az idő bővületében élő, időhiánnyal küszködő ember, későn fekszik, korán kel, sóhajt, panaszodik s gyötrődik azon, amit napjában többször is elmond: „nincs időm”. A másik típus az időmiliomos, aki mindenre ráér, kényelmes, nem hajtja magát: későn kel és korán fekszik, határidők nem érdeklik, szinte érzéketlen az idő múlására. E két típus között széles a skála. Az önismerethez tartozik tudni, ki hol áll. Ez a levél talán segíthet a felméréshez, típusunk pontos beméréséhez.

Különböző emberek vagyunk — de ugyanaz az Urunk: Jézus Krisztus, aki időnknek is Ura. Mindkét típus felé van mondanivalója.

Jézus a szombatnak Ura: botránkoztatóan új, friss és meggondolkoztató igény volt egykor. Lelkészeknek ma e mondat kiegészítője mondhat sokat: Jézus Krisztus Ura hétköznapjainknak is. Ő rendelkezik időnkkel. Életünk és szolgálatunk ideje az Ő kezében van. Ez a felismerés több részre bontható: az idő nem az enyém, nem az idő az úr, az idő Urunk ajándéka, felebarátom szolgálatára való az idő stb.

Az idő nem az enyém. Nem én rendelkezem vele szabadon, nem vagyok ura, felelőtlen birtokosa, akit soha el nem számoltatnak.

Nem az idő az úr, hanem Jézus Krisztus. Gyakran érezzük: az idő hajcsár, parancsnok, kegyetlen zsarnok. Futtat, roskaszt, túlterhel. Nem ért meg, úz, hajt, kínoz. Démonivá válhat. Az idő Jézus uralma alatt helyre kerül. Nem válik önálló hatalommá.

Urunk ajándéka az idő. A kegyelem egyfajta jele. Nem titokzatos szfinx, nem gyermekét faló Kronosz, nem kérlelhetetlen végzet, hanem ajándék: alkalom Istenhez térésre és emberek szolgálatára. „Van időm Uram. Minden idő az enyém, amit nekem adtál: életemnek évei, éveimnek napjai, napjainknak órái. Az én dolgom csupán, hogy nyugodtan és tisztán töltssem... Többé már nem időt kérek Tőled, hogy ezt vagy azt tehessem, csak kegyelmedet kérem, hogy a nekem adott időben azt tegyem, amit Te akarsz.” (M. Quoist) Az idő ajándék volta mindkét vetületben tudatosítandó: a hitnek és szeretetnek irányában. „Ma, ha az Ő szavát halljátok, meg ne keményítsétek szíveteket... Amíg időnk van, cselekedjünk jól mindennel...”

Felebarátom szolgálatára való az időm. Tervezhetek, összeállíthatok programot, de ha jön valaki és keresztezi utamat, engednem kell. A test-

vérserzetet kötelez arra, hogy jobban szeressem a másikat, mint terveimet, időbeosztásomat. Jörg Zink tanít így imádkozni: „Uram Te tudod, sokan várnak rám... Várnak, hogy tegyek értük valamit. Várnak türelmemre. Várnak tanácsomra. Várnak szavamra, levelemre vagy látogatásomra. Számítanak rám, hogy lesz időm, sok időm és sok erőm számukra... Sokan vannak, akik rám szorulnak, sokan, akiket jobban kellene ismernem, sokan, akikkel találkoznom kellene. Sokan, akik elvárják, hogy megismerjem őket, sokan, akik nyitott ajtót keresnek nálam. Mások talán csak egy széklet keresnek, ahová egy órácskára leülhetnének beszélgetni. Sokan várják, hogy terhüket felvegyem, hogy terhet jelentő személyüket is felvegyem. Házadban most én is vendég vagyok. Köszönöm, hogy befogadtál, úgy, amint vagyok. Kérlek, adj erőt, hogy én is ugyanígy befogadjak másokat házámba.” Bonhoeffer egyik legszebb gondolata (lelkészjelölteknek írta Gemeinsames Leben c. könyvecskéjében), hogy néha maga Isten keresztjezi utainkat felebarátaink jövetelével. Ezt a keresztet fel kell vennie annak, aki szolgálni akar. Így ír: „Legyünk készen arra, hogy engedjük Istent megzavarni köreinket. Isten azáltal keresztjezi ösvényeinket és húzza át terveinket, hogy embereket küld hozzánk. Igényekkel és kérésekkel jönnek. El is engedhetnénk őket jogos mentegéssel: „fontosabb” feladatunk van most éppen. Valahogy úgy, mint egykor a példázatbeli papnak volt, aki elment a félholtra vert ember mellett... Érdekes, hogy keresztyének, sőt éppen lelkészek gyakran úgy tekintik munkájukat, mint amiben senki és semmi nem szabad, hogy megzavarja őket. Azt gondolják, Istennek tetsző munkát végeznek így, pedig éppen így kerülnek el Isten keresztútját. Pedig éppen ez a keresztzés a kereszt látható napi jele lehet. A fegyelmezett alázatosságnak része, ha odaadjuk kezünket, amikor felebarátunknak szüksége van rá és nem mondjuk azt, hogy időbeosztásunk megváltoztathatatlan, ha Isten akarja éppen most felhasználni perceinket.”

Urunk kezében van időnk, ez azt is jelenti, hogy jó kezekben van. Annak kezében, aki tud megbocsátani is. Nincs közöttünk senki, aki éppen idejével kapcsolatban rá ne szorulna a bűnbocsánatra, akár ahhoz a típushoz tartozik, aki rabja az időnek, — itt a bálványimádást kell megvallani és erre bocsánatot kérni — akár ahhoz a típushoz, aki időmilliomok — itt a tékozlást kell bevallani. Nem vagyok méltó, hogy gyermekednek neveztessem, ez a legkülönbözőbb típusú tékozló fiú helyes bűnvallomása. Az őszinte töredelemre van bocsánat; a múlt eltörlése és az új kezdés lehetősége. De a bűnbocsánat után olykor Jézus komoly figyelmeztetését kell meghallani: Eredj el és többé ne vétkezzél, ne folytasd a régit!

Nagyobb bizalomra tanít időhiánnyal küszködő embereket egy mai életet jól ismerő keresztyén testvérünk, amikor ilyen imádságot tár elének modellként: „Imádság fárasztó nap után. — Uram most Hozzád imádkozni? Ez nem megy. Szívesebben aludnék már tekinteted védelme alatt... Csak semmi új gondolat már, csak semmi töprengés, szóltanul akarom átadni magamat Neked... A gondok túlságosan szorítanak. Késő van, nem tudok megbírkózni velük; éppen ideje lenne már aludni, de nem megy. Még meg kellene írnom egy levelet. Majd talán holnap. Uram taníts meg nyugodtan pihenni, tanítsd meg nekem a dolgokat nyugton hagyni, hogy többé ne akarjak mindent elintézni elalvás előtt. Néha már-már úgy teszek, mintha mindent csak én tudnék rendbe rakni; mint-ha minden csak éntőlem függne... Taníts meg arra, hogy elfogadjam, valóban fáradt vagyok, anélkül, hogy ez a tény bosszantana: még én is fáradt lehetek. Hadd fogadjam el ezt anélkül, hogy betegesen ideges lennék azon, bármily nevetséges is, nekem is szükségem van álomra,

nyugalomra, pihenésre... Taníts meg Uram arra, hogy merjem egy kupacban hagyni papírjaimat, irataimat, cikkeimet. Fegyelmezz, nehogy arról beszéljek mindig: a munka a hobby, emberfeletti, amit én dolgozom, munkamániás vagyok. Mindent el tudok végezni... Taníts meg arra, hogy valóban le tudjak zárni egy napot. Különbben talán még meghalni sem tudok egyszer, hiszen úgy is lesz még munka, amit még magam után hagyok. Taníts meg arra, hogy én más vagyok, mint Te, hogy én nem vagyok Te, hogy nem vagyok Isten..." (Imádságok lehetetlen napokra, 1973-ban megjelent imádságoskönyvből — Lucien Jerphagna)

Urunk előtt állva gyakran kell döntenünk ma a prioritás kérdésében. Gyakorlati problémánk ez. Egyszerre több feladatot kellene elvégezni, egyszerre több helyen kellene ott lenni. Ez nem megy. Itt a prioritás elvének komolyanvétele segít. Teológus koromban áldott emlékű etika tanárom még azt tanította, hogy *collisio officiorum* nem lehetséges, legfeljebb csak a lusta és rendetlen életű emberek életében. Ma már ezt nem hiszem. Számtalanszor átéltem már, egyszerre több feladat vár rám, egyidőben több helyütt várnak. Ilyenkor a prioritás szem előtt tartásával és a bűnbocsánat reményében kell döntenünk. Urunkra figyelve segítséget is lehet kérni: „Drága jó Istenem, nagyon sok a munkám, nem érek a végére. Taníts meg arra, hogy különbséget tudjak tenni fontos és lényegtelen között.”

A különbségtétel bölcsessége mellett erőért is lehet könyörögni. Fáradt lelkipásztoroknak minden új munkanap kezdetén, hogy megbirkózzanak feladataikkal, hogy jól gazdálkodjanak az idővel, a kegyelem drága jelével. Vannak napjaink, amikor úgy tűnik, haszontalanul folyik ki kezünk közül az idő. Ilyenkor is őszinte imádságban kérhetjük, hogy hasznosan tölthessük a drága időt. Jörg Zink így tanít: „Óráim és éveim Ura, sok időt adtál nekem is, sok van már mögöttem, s talán még van sok előttem is. Most eléd viszem az időmet Uram. Minden időmet. Köszönök minden óraütést. Már nem azt kérem csupán, hogy még több időt adj, hanem azt, hogy tartalmas időt. Te tölts meg minden órát tartalommal. Hadd legyen időm csöndre is, játéokra is, magamra is, emberekre is. Ne engedd, hogy elvesztgegyem drága ajándékodat, az időt. Minden óra új barázda. Segíts, hogy jó magot vessék bele, akár szólok, akár csöndben vagyok; akár dolgozom, akár pihenek.”

Hogy becsületesen tudjuk felhasználni ajándékba kapott időnket, azért kell tervszerűen, rendszeresen és kiegyensúlyozottan dolgozni, végezni papi munkánkat.

Tervszerűen: nem kapkodva és nem ötletszerűen. Amikor mindenben és mindenütt tervgazdálkodás folyik ma, akkor lehetetlen eredményesen dolgozni hosszú távon a gyülekezetben tervek, átfogó program, éves és többéves tervezés nélkül. Nem jelenti ez azt, hogy magunk készítette programunk mindenben köt minket, adódhatnak ad hoc feladatok, gyülekezetben felvetődő kérdések, komoly igények, ezekre természetesen azonnal válaszolni kell. Terveink nem korlátot, hanem medret jelentenek, nem terhünk, hanem segítségünk vannak.

Rendszeresen: Isten a rend és nem a rendetlenség Istene. Áldást a munkára és nem a munkátlanságra szokott adni. A lelkeszi munka is munka és mint ilyen, veritékes jellege megmarad.

Kiegyensúlyozottan: egyensúlyt tartva anyaggyűjtés és anyagátadás, könyvek szeretete és emberek szeretete között.

Munkaidőnk kihasználásához tartozik, hogy tudatosan nem akarunk önmagunkban maradni és csak önmagunkra támaszkodni szolgálatunkban. A lelkeszi munka csapatmunka akkor is, ha valakinek nincsenek láthatóan lelkeszi munkatársai a közelben. Testvérek tapasztalatait, atyák

kincseit fel szabad és fel kell használni szolgálatunkban. Nem kell mindent magunknak előlről kezdeni. Igénybe vehetjük elődök munkáját, kortársak szolgálatát közelből és a világegyház legtávolabbi pontjáról is. Nem csak imádságunkra nézve igaz, hogy nem térdelünk egyedül, hanem velünk térdel és könyörög az egész kereszténység — ahogy Luther vallotta, önmagát is biztatva — hanem szószéki szolgálatunkra és lelkipásztori szolgálatunkra nézve is érvényes. Az egyháznak mint communio sanctorum-nak egész szellemi, lelki kincsestára a miénk. Élünk vele! A szószéken nincsen plágium, az egész egyház prédikál, ami adatott, haszonra, ti. a gyülekezet és egyház hasznára adatott, bárki kapta, bárhol és bármikor. Amit Augustinus, Assisi, Luther, Kierkegaard vagy Söderblom kapott, azt a mi gyülekezetünk is kapta. Amit magyar evangélikus egyházunk tanárai, teológusai, vezetői, lelkészei kimunkáltak, az közkincs. Néha lelkészek önhibájukból maradnak egyedül. Nem használják azt, ami pedig az ő kincsük is.

Három évtizedes szolgálat után már tapasztalatból mondhatom, vanak nehéz, sűrű-feladatú és kevés eredményű korszakok lelkészi életünkben. Több kudarccal, mint eredménnyel. Ilyenkor kell meghallani, újra és újra elolvasni, magunkra vonatkoztatni Pál apostol biztatását: „Szeretett testvéreim, legyetek szilárdak, rendíthetetlenek, buzgokdjatok mindenkor az Úr munkájában, tudván, hogy fáradozásotok nem hiábavaló az Úrban.” Csak az ige által megvigasztalt lelkész tud jól szolgálni a gyülekezetben, keserűség, kétségbeesés nélkül. A keserűség nemcsak saját jó kedvünket öli meg, gyakran munkaszeretetünket, sőt munkánk eredményét is. A hiábavalóság tudata, a feleslegesség érzése bárkit lebéníthat közülünk.

Szolgálati időnk előbb vagy utóbb letelik. Nyugdíjas korunkra is gondolni kell. Amikor kevesebb az erő, nem olyan mérvű a munkabírás, mint volt azelőtt. Van, akinek életében elérkezik a jól megérdemelt pihenés ideje. Mások közülünk még aktív korukban lépnek ki a sorból, mennek el a minden halandók útján. Úgy látszik, egyre többen vannak ilyenek az utóbbi években. Ha a hivatalos szolgálati idő lejár, úgy a szolgálati életforma mégsem szűnhet meg. Fiatalabbakért való rendszeres imádság, műhelytitkok átadása, szerényebb mérvű, de jelentős segítség ahol és amikor még szükség van ránk. Jaj, csak a nyugdíjas idő le ne rombolja mindazt, amit az aktív szolgálat épített! A fáradtság könnyen lehet keserűség forrásává. Ezért Isten előtt gyakran kell megállni imádságban így: „Ne engedd, hogy valaha is túlságosan fáradt legyek ahhoz, hogy köszönetet mondjak Neked és dicsérjelek Téged mennyei Atyám!”

Az örökkévalóság perspektívája sem feledhető lelkészi szolgálatunkban, amikor munkaidőnk kihasználásáról gondolkodunk. Az „időben” dolgozunk mi is, de nem csak az időnek, hanem az örökkévalóságnak is. A legkisebb szolgálatunknál sem szabad feledni, annak szavát hirdetjük, akinél az örök élet beszéde van. Akkor használjuk jól ajándékba kapott szolgálati időnköt, ha az időn túlra látunk és munkánkba beleszámítjuk az örökkévalóságot is.

Becsmérlés, lenézés, előítéletek helyett imádkozhatunk is egymásért mi lelkészek, sekrestyében szolgálat előtt, csendes perceinkben, íróasztalunknál. Úgy is, ahogyan egy régi német lelkészi imádságos könyv tanít: „Veni spiritus — pasce pastorem, duc ducem, aperi aperturo, da daturó, Christe Kyrie, erbarme dich unser!”

Testvéri szeretettel

Dr. Hafenscher Károly

Tiszteletbeli doktoraink

Erkki Kario

Erkki J. Kario 1919. június 18-án született Helsinkiben. Tanulmányainak befejezése után, 1938-tól újságszerkesztőként működött. 1945—47-ben a „Sana” c. keresztyén hetilap szerkesztője, 1947-től szerkesztő a „Kotimaa” c. egyházi lapnál. Közben, 1948—52-ig ennél a lapnál szerkesztőségi titkár, 1954—67 közt a helsinki evangélikus gyülekezetek sajtófőnöke, 1960—67 között a „Kirkko ja kaupunki” c. helsinki gyülekezeti lap főszerkesztője. 1967—1977-ig a Finnországi Evangélikus Egyház Információs Hivatalának vezetője, 1977 óta pedig a „Kotimaa” főszerkesztője.

Teológiai studiumokat is végzett 1939-ben, 1940—41-ben és 1945-ben a Helsinki Egyetem Teológiai Fakultásán. 1946-ban részt vett az EVT Bossey-i Ökumenikus Intézetének első laikus tanfolyamán. 1958-ban a LVSz ösztöndíjasaként tanulmányozta az angliai egyházak információs tevékenységét, 1966-ban pedig az amerikai egyházi sajtó munkásságát. A Magyarországi Evangélikus Egyház meghívott hivatalos vendége 1969-ben, a Szlovákiai Ökumenikus Tanács meghívott vendége 1973-ban és 1975-ben.

Az LVSz Helsinki Naggyűlésének sajtófőnöke 1966-ban, végrehajtóbizottsági tagja az Európai Ökumenikus Információs Munkaközösségnek. 1974 óta tagja, 1976 óta elnöke a Skandináv Egyházak Információs Munkaközösségének, 1976 óta tagja a Keresztyén Kommunikációs Világszövetség Európai Regionális Szövetsége elnökségének.

Ezenkívül számos egyházi és társadalmi szervezet tagja. Sok publikációja jelent meg könyvekben, folyóiratokban, sok művét előadását közvetítette a rádió és televízió. Ifjúsági könyveket írt, és a „Pap vétke” c. regényével a skandináv regény pályázat első díját nyerte el. Ezt a művét svéd, dán, norvég, német és lengyel fordításban is kiadták, hangjáték formájában az izlandi rádió is előadta. „Szent paragrafusok” című színdarabját, amely az egyházi bürokrácia satírja, az elmúlt két évben a seinäjoki városi színház játszotta, a televízió is közvetítette. Két könyve jelent meg az egyház információs szolgálatáról a Helsinki Egyetem Teológiai Fakultása tanulmányi programjának keretében.

Környezetszennyezés modern hírközlési eszközökkel

Főtisztelendő Akadémiai Ünnepi Ülés!

A Teológiai Akadémia tiszteletbeli doktorátussal kitüntetett döntése alázatos és ünnepélyes hálával tölt el. Egyúttal azt is jelenti számomra, hogy Magyarország, a magyar nép és a magyar testvéregyház iránt fellobbant forró szeretetem eddig a „jegyeség idejét” élte és ma erősítettett

meg tartósabb szövetséggel. Szívem végérvényesen, elszakíthatatlan szá-
lakkal kötődik ehhez a csodálatos országhoz és legkedvesebb barátaim-
hoz.

Úgy értelmeztem, hogy ez a megtiszteltetés azoknak a törekvéseim-
nek szól, amelyekkel tájékoztató és sajtómunkámban testvérnepeink és
egyházaink kölcsönös kapcsolatainak és együttműködésének megerősíté-
sén fáradoztam. Ezek a magyarországi kapcsolatok gazdagították életemet
és új távlatokat nyitottak hivatásbeli munkámban is.

Különösen is fontosnak tartom, hogy ma, ezen az alkalmon köszö-
netemet fejezzem ki tisztelt barátomnak, dr. Káldy Zoltán püspök-elnök
úrnak. Mindenek előtt ő nyitotta fel a szememet annak a meglátására,
hogy milyen feladatok és lehetőségek határozzák meg küldetését a szo-
cialista társadalomban. Az ő világos ökumenikus állásfoglalásai Magyar-
ország határain messze túlmenően tártak fel távlatokat a nemzetközi
egyházi együttműködésben és az időszerű kérdésekben. Meleg hálaival
gondolok dr. Ottlyk Ernő püspök úrra is, akinek vendégszerető útmuta-
tásával ismerkedtem az Északi Egyházkerülettel és mind itt, mint Finn-
országban tisztázó beszélgetéseket folytathattam vele.

Legfáradhatatlanabb magyarországi kalauzom mégis kedves bará-
tom Koren Emil teológiai doktor. Mindenek előtt azért tartozom neki
köszönettel, hogy rátaláltam Magyarországra és nyelvtudásával megol-
dotta kommunikációs nehézségeimet és otthonról otthonra, parókiáról
parókiára kalauzolt barátokat gyűjtő felfedező utamon. Annak is örülök,
hogy az Önök egyházának fiatalabb lelkésznevezdekéből is többen van-
nak olyanok, akik folytatni akarják testvéregházaink kapcsolatainak
építését. Őket képviseli a mellettem álló Baranyai Tamás lelkész, aki
most újra segítségével támogat.

Akadémiai ünnepi alkalmakkor — legalábbis nálunk — illik külön
beszédet intézni a hölgyekhez. Most merészkedem megtörni ezt a ha-
gyományt és itt fejezem ki tisztelő és csodáló köszöntésemet azoknak a
bajos magyar asszonyoknak, akik férjük oldalán Magyarországból a leg-
szebbet képviselik. Jelenlétük felpezsdítette a véretem.

Erősen megváltozott és változó világban élünk. Annak az egyetlen
nemzedéknek az idejében, amelyhez én is tartozom, robbanásszerűen
fejlődött a tájékoztatás fogalma és a tájékoztatási eszközök. Az emberis-
ég történelmének új szakaszába lépünk, amelynek szimbólumai a szá-
mitógépek és a műholdak. Örülünk ezeknek a káprázatos lehetőségeknek,
mégis elhomályosítja őket az az egyre szorongatóbb tudat, hogy az ember
által teremtett információs gépezet kicsúszik az ember kezé-
ből, az ember irányítása alól. Nem a gyorsuló fegyverkezés az emberiség
egyetlen veszedelme. Nemszak az iparosítással és városiasodással járó
szennyeződések pusztítják az emberi élet környezetét. A szennyeződés a
mi modern hírközlésünkkel is terjed, az embert és az emberiséget fenye-
getve.

A nyugati, kapitalista talajon született információ-ideológia szemmel
láthatóan nem talált megoldást arra, hogy hogyan lehetne ezt az infor-
mációs szennyeződést elhárítani. A szólásszabadság és a becsületesség
nemes eszméi az információ elüzletiesedésével különösen is az ember ar-
cátlan manipulálásává fordultak és a látszatszükséglet fogyasztó taposó-
malmába hajtják az embereket. A nyugati embernek erről a dilemmájá-
ról ír egy finn kutató: „Teljes joggal kérdezhetjük, mennyi szenzációt
képes elviselni az ember, különösen akkor, amikor ezek a szenzációk el-
lentmondásban vannak egymással és az ember számára nem kínálkozik
más döntőbíró, mint önmaga.” És így folytatja: „Az embert a szenvedély
hajtja és ez a szenvedély egyre újabb szenzációk és hírek keresésére

öszöntözi. A Biblia szerint az ember alapszerencsétlensége az, hogy engedett a kísértő csábításának és megkóstolta a tiltott gyümölcsöt azzal a céllal, hogy hasonlóvá váljék Istenhez és bírja a jó és a rossz tudását. Állandóan ez előtt a csábítás előtt áll a mai ember is. Mindent tudni akar, jelentéktelent és fontosat egyaránt. És előbb-utóbb csupasznak, védtelennek érzi magát azokkal a szenciációkkal szemben, amelyek csakis az ő védtelenségét akarják kihasználni.”

Megrendülés volt tapasztalni, hogy az emberséges kapcsolatok és az egyetértés elősegítésére, a népek testvériségének építésére adatott eszközök milyen félelmetes mértékben váltak a gyűlölet, a gyanakvás és az acsarkodás eszközeivé, a kapcsolatok nemesítése helyett szennyezve a kapcsolatokat. A hírközlésből a politikai hatalmi érdek és az üzleti nyereségvágy eszköze lett és alázatos, egyben ügyes kiszolgálója eme új gazdáinak.

Az itt említett probléma arányaira és széles hatóterületére gondolva megdöbbentő az is, hogy milyen csekély mértékben és felületes módon foglalkozott vele a nemzetközi kommunikáció-kutatás. Egyenesen érthetetlen az a mód, ahogyan a Nyugat a Helsinki Értekezlet ún. harmadik kosarához viszonyult: magától értődőnek tartották, hogy a nyugati információ-ideológia minden további nélkül átültethető Keletre, tekintet nélkül arra, hogy hogyan egyeztethető össze más társadalmi renddel és más szociális gondolkodással.

Azt reméltem — és ki is fejeztem ezt a reménységemet —, hogy a Nyugat és a Kelet hírközlői közötti találkozásokon ráállnak erre az alapkérdésre, az információ-ideológia analizálására. Visszhang erre — Nyugaton legalábbis — nem érkezett. Az úgynevezett szabadság és szólás-szabadság olyan önelégültséget hozott létre, amelyet láthatóan nem oszt szét az e fogalmakkal történő állandó és növekvő visszaélés. Az emberiség sok égető gondja miatt mégis vállalkoznunk kell a fájdalmas önvizsgálatra, hogy ezt az utat megtalálva beszéljünk és becsületesen informáljuk egymást.

Egyházainknak különösen is jó lehetősége volna a párbeszéd és a kutatás elősegítésére. A tájékoztatás érdekében többet kellene együtt gondolkodnunk és tárgyalnunk. A kapcsolatoknak az a módja, amely ebből talán megszületik, tágabb méretekben is szolgálhatná a kommunikációt.

Finnországban ez a szólásmondás járja: „beszélgetve tisztázódnak a dolgok”.

Nekünk egyre többet kellene beszélgetnünk egymással, többet kellene együtt lennünk egymást meghallgatva, a megértésre törekedve. Az emberiség problémái csak akkor oldódnak meg, ha megtanulunk helyes módon kommunikálni egymással.

Dékán Úr!

Köszönöm a Főtisztelendő Teológiai Akadémiának ezt a felejtethetetlen ünnepi alkalmat. Adjon a kegyelmes Isten az Akadémiának bátorságot a megcsontosodott maradványok és beidegzések megtöréséhez és új munka perspektívákhoz és maradjon ehhez a Krisztus evangéliuma pezsdítő, dinamikus erőforrás.

Erkki Kario — ford.: Baranyai Tamás

Szóljon minden orgona

Egyházunkban tervszerűen és tudatosan szervezzük a szolgálatot. All ez elsősorban a lelkészek vonalán, ahol így foglalkozunk a lelkészutánpótlás kérdésével, — számukra épült új Teológiai Akadémiánk —, a lelkészek munkájának arányosításával, gyülekezeti összevonások, társítások útján, a lelkési javadalmak arányosításával, nyugdíjuk kérdéseivel. Egy idő óta ugyanez a tervszerűség és tudatosság a kántorok vonalán is jelentkezik. Az Országos Közgyűlés legutóbb a Kántorképző Szolgálat új Igazgatótanácsát hozta létre, feladatukká tette, hogy új színvonalon, megújult szellemben és módszerekkel tudatosan végezzük úgy a kántorképzés szolgálatát, hogy egyházunkban „szóljon minden orgona”. Egyházunk vezetősége azzal is segítette a munka egységes mederben tartását, hogy országos zenei igazgatót nevezett ki Trajtler Gábor orgonaművész-lelkész személyében. A kántori szolgálat, az erre való felkészítés és képzés hangsúlyt kapott.

A kántorok képzéséhez éppen úgy tanárookra van szükség, mint ahogy nem lehet elképzelni a lelkészutánpótlás megoldását teológiai tanárok nélkül. A kántorképzésünk elmúlt három évtizedében ez a tanárkérdés jórészt úgy oldódott meg, hogy néhány egyházi zenével is foglalkozó lelkész és néhány zenei vonalon magas szinten kvalifikált orgonistánk lelkesedéssel állott oda az ügy mellé és áldozott szabadidejéből arra, hogy tanítson arra jelentkező fiatalokat és idősebbeket harmoniumozni és orgonálni. Néhány év óta azonban a Fóti Mandák Otthonban folyó kántorképzés „új színnel” gyarapodott: oklevelet nyertek, képesítést szereztek azok a fiatalok, — mintegy 35—40-en —, akikkel nem csupán a kántorok száma gyarapodott, de akik szabad idejüket feláldozva beálltak a „tanárok” sorába, hogy tanítsák az újabb jelentkezőket, alapfokon, középfokon, de ha kell akár orgona-szakon is. A fóti kántorképzés az elmúlt idő alatt megteremtette önmagából „tanári karát”, azt a lelkes, hitből és zeneszeretetből szolgáló gárdát, akik sok tekintetben példái és inspirálói egyházunkban a szolgáló életforma, a diakóniai életforma tudatos folytatásának.

Ez a munkatársi csoport május 20-án Fóton munkamegbeszélésre gyűlt össze. Az Országos Egyház vezetősége hívta őket össze, egyrészt azért, hogy a névteleneknek és önkéntesen szolgálóknak a köszönet szavát tolmácsolja, másrészt azért, hogy az új tanítási időszak — a nyári tanfolyamok előtt —, a tanítás egységes munkamódszereit, metodikáját is megbeszéljék. Alapvető volt dr. Káldy Zoltán püspök-elnök előadása: „Zenei szolgálatunk közegyházi összefüggésben”, — címmel. Szükségesnek tartom, hogy főbb gondolatait a lelkészek is ismerjék, ezért a következőkben foglalom össze:

1. A kántorképzés mögött az egész Magyarországi Evangélikus Egyház áll. Nem egyesek, nem egyesület, nem mozgalom. Az egész egyház áll mögötte erkölcsi, anyagi erejével, egyezményes viszonyával. Az állam szemében is hivatalos, legális, elválaszthatatlan szolgálat.

2. A kántorképzés a Magyarországi Evangélikus Egyház számára folyik. Nem egyik-másik gyülekezet számára, az egész számára. Szellemi

tőkebefektetés, mely az egész egyház számára kell, hogy kamatozzon. Amim van, nem a magamé, — szét kell osztanom.

3. Első ügyünk, hogy kántorokat képezzünk. Főton nem konferenciázás folyik, hanem kántorképzés! A szakmát kell itt megtanulni! Persze, aki kántorizál az egyházban és hisz is, — az így jól van. Legyen tehát szívügy a Krisztussal való kapcsolat is...

4. Akik itt tanítanak, azok is a Magyarországi Evangélikus Egyház tagjai, — nem egy kis szektás közösségé. Azt az utat kell vállalniuk, melyet az egész egyház jár. Azt a teológiai, politikai és egyházpolitikai magatartást kell átvenniük.

5. A gyülekezeti kántor az egész egyháznak szolgál. Az a pad az egész egyházé. Minden kántori szolgálat országos szolgálat! Ahogy a szószéken sem X. Y. prédikál, az egyház prédikál!

6. A kántori szolgálat kisugárzik az egész egyházra, inspirál, bátorít, reménységet ad. Ezért kell igényesen csinálni.

7. A jó énekkari szolgálat jele annak, hogy él az egyház. Segíti az egyház misszióját. Az egyház nincs misszió nélkül, fedezzük fel e szolgálat missziói dimenzióját.

8. A jó egyházzenei szolgálat „légkört tud teremteni” az egész egyház számára. Az üres kántori pad, a hiányzó énekkar bénít, fagyaszt, rövidzárlatokat csinál.

Az utóbbi években megújult kántorképző szolgálat ezen az úton halad, vezetője, az Igazgatótanács ilyen szempontok szerint mérlegel a felvételek alkalmával, vagy a tanfolyamok anyagának, — bibliai és szakmai anyagának —, kitűzésénél. És tegyük hozzá örömmel, hogy akik e szolgálatban „felnőttek” odáig, hogy maguk is tanítanak már —, ezt az utat tették magukévá. Az a nagyon tartalmas, sokszor élesen kritizáló, de mindig pozitív hang, mely az egész nap megbeszélésein hallatszott, mutatta, hogy akik ezt a szolgálatot végzik, látják, mivégre kell ezt az egyházban tenniük és azt is jól látják, ha valahol a közegyházi szempontot meg nem értő vagy félreértő lelkészek vagy presbitériumok gáncsoskodnak. Néhány kérdésselvetés álljon itt a megbeszélés anyagából.

E sorok írója is tartott egy előadást „Kántorutánpótlásunk kérdései” címmel. Ennek megbeszélésénél lett nyilvánvalóvá, hogy vannak egyházunk területén a kántori szolgálat tekintetében ún. „fehér foltok”. Különösen a Dunántúl déli és délnyugati részein, de középen is. Somogy-Zalai, Tolna-Baranyai, Vasi és Veszprémi egyházmegyékben kicsit jobban oda kell figyelni a sok üres orgona- vagy harmónium-padra. Az utánpótlás kérdése pedig még nehezebb ügy.

A felszólalók egy része bizonyos értetlenségről szólt, amit lelkészek vagy presbitériumok részéről tapasztaltak. Nem engedi a lelkész... nem engedi, megtiltotta a presbitérium, hogy gyakoroljon az orgonán a kántorképzős vagy a már végzett kántor is. „Kopik vagy rongálódik az orgona” — hangzik a nagyon laikus érvelés. Másol — és ez is nyíltan felvetődött —, a régi kántor „féltekenysége” készleti visszahúzóddásra a fiatal tanulót vagy végzettet; nem akarja kiélezni a dolgokat. A lelkészek feladata és bölcsessége kell, hogy rendet teremtsen ezen a téren. Milyen lenne, ha a lelkészek féltekenységből nem engednék szószékre a fiatal lelkészeket és teológusokat? Ilyen helyeken jobban alá kell húzni ezt a mondatot: „Az a pad az egész egyház padja”, — nem a presbitériumé, nem a lelkészé, nem a kántoré. —

Bizonyos feszültség adódik abból is, hogy az új, „fóti kántorok” magas szinten vannak kiképezve és képesek arra, hogy pontosan játszák a korálokat, pontos ritmusban, jó ütemben, tempóban játszák és énekeljék azokat. Nem kap kántori oklevelet az, aki nem tud Bach-ot játszani ma-

nuálon és pedálon egyaránt. Teljes tisztelet adassék régi hűséges kántorainknak, akik saját hitük alapján úgy döntöttek, hogy az egyház szolgálatában hitük indítására, mint kántorok tevékenykednek. De tegyük fel a kérdést magunknak: megmaradtak-e azon a szinten, vagy fejlődtek tovább? Szükséges lenne e két kántori réteg tudásban, zenei készségben való közelítése egymáshoz. Ugyanez a helyzet ott is, ahol a papnek nagyon áldozatosan és nagy igyekezettel álltak be kántori szolgálatba, hogy ne legyen néma az orgona. De milyen előképzettséggel? Közülük alig egy-kettő vett részt eddig főtí tanfolyamon, hogy „belekóstoljon” az igényesebb munkába. Vannak autodidakták, akiknek a játéka sokszor, — egyik felszólaló fiatal szavai szerint — a dilettantizmus határát súrolja, mind az orgonajátékban, mind a karvezetésben. Nagyon gyengén állunk zenei ízlés és ízlésnevelés dolgában. Nem elég a jó szándék. Szakmai tudás is kell a szolgálat lelke mellé, hogy egyházunk múltjához méltó legyen zenei szolgálatunk.

Még mindig több helyről panaszoznak, hogy averzió van lelkészekben és gyülekezetekben az új — a 700-as énekek — iránt. Pedig énekeskönyvünknek ez a része nagyon is átgondolt pedagógiai célzattal készült el 1955-ben. Már akkor arra néztünk, hogy a ritmikus énekléshez „lépcsőfokot” adjunk a hívek lába elé, hogy amikor jön az új egyetemes énekeskönyv, ne legyen idegen ez a fajta éneklés, sőt megkedveltté váljon a gyülekezetek számára. Az új énekeskönyv pedig jön! Már egészen fogható közelben van. Semmi esetre sem nemzedékek választanak el tőle. És akkor mi lesz ott, ahol erre vagy a lelkész, vagy a kántor értetlensége és képzetlensége miatt nem készültek fel. Ki felel a lemaradásért?

Az a májusi szombati megbeszélés híven tükrözte azt a lendületet és készséget, melyre egyházunknak ezek a kiképzett kántorai minden tudásukat és idejüket készek adni, csak azért, hogy egyházunk „éneklő egyház” maradjon.

A különböző témájú előadások közül különösen „izgalmas” volt az „Önképzésünk”-ről szóló, melyet Gáncs Aladár nyíregyházi lelkész-főorgonás tartott. Lapunk hasábjain találkozunk vele. Igen sokirányú továbbtanulásra és önképzésre buzdított az előadó.

Miért adom ezt közre? Először is azért, mert ami abban a munkatársi közösségben történt, nem egy csoport ügye, hanem az egész egyházé. Tudjunk róla és segítsünk kijavítani a hibákat, munkálkodjunk együtt azon, hogy ne legyenek fehér foltok, hanem „szóljon minden orgona”! Alakítsuk beszélgetésekben a lelkési közvéleményt, a presbiteri konferenciákon a presbiterek pozitívabb hozzáállását segítsük, hogy zenei szolgálatunkban érvényesülhessenek a közegyházi szempontok. Az új énekeskönyvnek elébe kell menni, — elébe kell dolgozni. Azzal kezdem, hogy egyházunkban a szolgálatot tervszerűen és tudatosan szervezzük. Most az új énekeskönyv megjelenése előtt, tegyük tervszerűbbé és tudatosabbá az arra való felkészültségünket, zenei szolgálatunkat és ha „zenei készség” híjján magunk nem is tudunk mit kezdeni, keressük az egyházmegyei zenei előadó-lelkészek, az esperesek, vagy a zenei szolgálattal országos szinten foglalkozók segítségét. Ha pedig kántorok vagy karvezetők számára valamilyen közös összefogott tudunk tartani egyházmegyénként, vagy nagyobb tájegységenként, úgy ragadjuk meg a tanulást, a szakmai fejlődés lehetőségét és lelkészek inspirálják kántoraikat részvételre és általában szolgálatuk mind igényesebb betöltésére. Szóljon minden orgona és újuljon meg gyülekezeti éneklésünk, nyitott szívvel menjünk elébe az új országos énekeskönyvnek, hogy áldott lehessen annak szolgálata!

Tóth-Szóllós Mihály

Önképzésünk, továbbképzésünk kérdései

Ha valaki befejezte Fóton kántori tanulmányait, kántori oklevelet kapott, és megkezdte gyülekezeti szolgálatát — ez még nem jelentheti azt, hogy most már nem kell tovább tanulnia. Igaz, hogy a gyakorlat, a rutin sokat jelent, de nem pótolja a tudatos önképzést és továbbképzést. Előadásomban éppen erről akarok szólni néhány szót: *Hogyan képezze magát tovább az evangélikus kántor?*

1. Mindenekelőtt le kell szögeznünk, hogy ebben az esetben határozott irányú továbbképzésre van szükség. Nem lehet arról szó, hogy valamiféle öncélú zenei műveltséget szerezzünk. A gyülekezeti kántori szolgálatra vagyunk elkötelezve. Szent „egyoldalúsággal” kell koncentrálni zenei érdeklődésünket arra a területre, amit orgonán, énekkarban, liturgikus szolgálatban használhatunk. Ez nem jelenti azt, hogy ne törekedjünk általános zenei műveltségre is. De éppen a diakoniai lelkület vezet oda, hogy szolgálni akarunk és zenei munkánk a gyülekezetben nem egyéni hobby vagy kedvtelés.

2. A továbbképzésben nagy szerepe van az „új”-nak. Egy féltucat előjáték nem lehet elég egy életre. A kántor is megunja —, meg a gyülekezet is. Egy pap sem mondhatja el örökké ugyanazt a néhány prédikációt. Viszont nagy lendítő erőt ad egy-egy új előjáték, amit tervszerűen tanulunk meg és állítunk be. Jó dolog pl. az egyházi esztendő szerint haladva minden Ádventben, Karácsonykor, Bőjtben stb. valami új darabot is tanulni. Vagyis állandóan bővítenünk kell a repertoárunkat. Ez persze vonatkozik az énekkari darabokra is.

3. Elméleti továbbképzés. Hangsúlyozom, hogy ez egyáltalán nem mellékes dolog. A tapasztalat azt igazolja, hogy a jó szakkönyvek olvasása kedvet ad a tanuláshoz és gyakorláshoz is. A teljesség igénye nélkül csak megemlítek egy-két dolgot aminek olvasását fontosnak tartom.

a. Biblia. A kántori szolgálathoz bizonyos lelki hozzáállás kell, aminek alapja kétségkívül az Igével való rendszeres táplálkozás. Sőt: az egyházi esztendőben való benneélés és a hitbeli együttélés az Igét olvasó gyülekezettel. Bibliaolvasó hiveink jó része az Útmutató szerint olvassa az Igét. Ha a kántor is így olvassa az Igét, ez fontos lelki, hitbeli kapcsolópont a gyülekezet felé, amelyben szolgál.

b. Orgonaismereti könyvek — orgona szakirodalom. Sok érdekes könyv jelenik meg ebben a témakörben. (Pl. Klotz: Az orgonáról. Bp. 1972 stb.) Ezek felkeltik érdeklődésünket az orgona szerkezete, működése, története iránt. Fejlesztik ízlésünket, hozzáértésünket. Megtanítanak arra, hogyha egy ismeretlen orgona elé kerülünk mit kell megfigyelni, hogyan kell regisztrálni. Nem mellékes és nem felesleges a hazai vagy külföldi műemlék orgonákkal való megismerkedés sem.

c) Külön terület a Bachhal foglalkozó irodalom. Az evangélikus kántor kell hogy ismerje Bach életét, munkásságát. A szakkönyvek bőven szólnak Bach orgonaműveiről is. Megemlítek néhány magyar nyelven is megjelent szakkönyvet: Geiringer: J. S. Bach, Bp. 1976. — Hans Franck: J. S. Bach élete, Bp. 1966. — Schweitzer: Életem és gondolataim, Bp. 1974. Bach zenéje ma igen népszerű, de az evangélikus kántornak alapos ismeretre kell törekednie, és kell, hogy komoly szakönyveket is olvasson Bachról. A regényszerű életrajzok lehetnek hangulatosak —, de nem pótolják a tudományos Bach-kutatás eredményeit.

4. Technikai továbbképzés. A Fóton végzeteknek egyszerűen azt mondhatnám: a Fóton szerzett alapra kell továbbépíteni. Az elv az, hogy

ne ugorjunk túl nagyot. Kell, hogy legyen önkritikánk, és ne vágjunk bele technikánkat meghaladó művekbe. Legyen bennünk kellő alázat pl. Bach nagyszabású művei iránt. Akárhogyan eljátszanunk nem szabad ezeket és persze más műveket sem.

a) Gyakorlásunk rendszeres legyen. Ez a továbbhaladás alapvető feltétele. Aki csak olykor-olykor ötletszerűen gyakorol, annak mindig újra éreznie kell, hogy elvesztette a fonalat: fogalma sincs hol kezdjen bele és mit is gyakoroljon. Képtelenségnek tartom, hogy a kántor csak a vasárnapi istentiszteleten üljön orgona elé. Persze az idő kevés, de a ritkább gyakorlás is jó ha az rendszeres és tervszerű.

b) Zongora-előkészítés. Odahaza tervszerűen lehet használni a zongorát vagy a harmoniumot. Itt is már az orgona darabot készítjük elő. Gondolom napi 20—30 percet lehet szakítani erre „aktív pihenés” gyanánt is.

c) Készülés vasárnapra. A konkrét vasárnapra való készülés önfelegymelést kíván, de igazi örömet is ad. Jó hogyha a kántornak havi, vagy akár évi preludium-terve van.

d) A továbbtanulás nagy segítője a zenehallgatás. Ma már minden kántornak bőven van lehetősége hogy ha élő zenét ritkán hallgathat is, rádió, lemezjátszó, magnó segítségével sok jó zenét hallgasson. A lemez részben pótolhatja a tanári instrukciót is. Persze elmélyedve kell hallgatnunk, kezünkben kottával és ceruzával.

e) Igen nagy segítség az önképzésben a magnó. Ennek segítségével gyakorlásomat visszahallgathatom, megkereshetem a hibákat és arról is valami képet kaphatok, hogy jó-e a regisztrálás stb.

5. A regisztráláshoz külön ide kívánkozik még néhány mondat. Egy orgona kiismeréséhez sok éves tapasztalat kell. Az ember fokozatosan jön rá, hogy mi mindent is lehet kihozni az orgonájából. Gyakorlati tanács: a kottába vagy külön füzetbe jegyezzük fel a jónak bizonyult regisztrálást. Még az „Achtzig”-ből játszott rövid korálelőjáték is megérdemli ezt. A regisztráláshoz persze gyakorlat és ízlés szükséges. Tudni kell, hogy mit jelent egy-egy regiszter felirat. Akinek kellő orgonaismereti alapja van, akkor sem jön zavarba, ha hirtelenében egy három manuálos orgona elé kell ülnie. Az is nagyon jó lenne ha orgonajavítás vagy átépítés esetén a kántor szakértő módon tudná irányítani az orgonajavító munkáját.

6. Az orgonajáték középpontja a korál. Ezt az alapvető igazságot most néhány gyakorlati tanáccsal próbálnám apróponzra váltani. Ezek a gyakorlati tanácsok majd megmutatják, hogy miként képezzem el a korálnak kántori szolgálatunk középpontjába állítását.

a) Ismerkedjünk meg koráljainkkal. Két kézzel és lábbal eljátszani egy korált nagyon szép eredmény, de még nem minden. Az énekeket hymnológiai szempontból is meg kell ismernünk: ki, írta, mikor, milyen helyzetben? Mi a tartalma, értéke, sajátossága, teológiai, hitbéli, kultói szempontból.

b) Írjuk be a szöveget a korálelőjáték kottájába. (Az „Achtzig”-ba benne van.) Már gyakorlás közben is gondoljunk a szövegre is.

c) Soroljuk be a korálelőjátékokat bizonyos szempont szerint pl.: liturgikus jellege szerint (Introitus, Kyrie, Gloria, Úrvacsora, Böjt, stb.), de tempore jelleg szerint (Ádvent, Karácsony, Böjt stb.), tematikus szempontból (bűnbánat, megigazulás, gondviselés, örökélet stb.).

Egy ilyen besorolás segít abban, hogy az előjátékokat ne hangulat szerint, hanem objektív, liturgikus tartalmuk szerint használjuk.

d) Ide tartozik az énektanítás is. Tanítsunk éneket istentisztelet előtt vagy bibliaórán. Majd az új énekeskönyv különösen bő alkalmat fog ad-

ni erre. De addig is van olyan ének amit még nem tudnak vagy nem jól tudják. A „Lelkipásztor” 1964. évfolyamában megjelent egy énekrend az ógyházi evangéliumokhoz választva. Ez segíteni akart abban, hogy Egyházunk „törzsénekeit” rendszeresen elővegyük.

Ezt a pontot ebben a mondatban summázom: legyen a célunk a korálok megszerettetése.

7. Liturgikus továbbképzés. Ennek kapcsán valóban csak röviden vettek fel néhány gondolatot. A kántornak ismernie kell és tudatosan át kell élnie a liturgia menetét. Tisztán kell látnunk azt is, hogy az egyházi zene adoratív (imádó) vagy predikatív (igehírdető) jellegű. Az orgonairódalomban pl. adoratív jellegű a preludium, toccata, fuga. Predikatív jellegűek a korálelőjátékok, a szöveg miatt. Liturgikus szempontból előnybe kell részesíteni a korál feldolgozásokat (orgona-darabnál ép úgy mint énekkari számoknál). Itt a korál hidat ver a zene és a gyülekezet között. Közismert, hogy Bach kantátáit, passióit is a korálok révén szereti meg a gyülekezet. Tudjuk, hogy van polifon és homofon zenei stílus. A polifóniának liturgikus jelentősége is van. A polifon szerkezet kizárja egy szólam uralmát, így jutunk el oda, hogy „ÉN” helyett „MI”. Nem kell hangsúlyoznom külön, hogy ez utóbbi összefüggésnek milyen jelentősége van a diakónia teológiájában is.

8. Kottatár. Igyekezzünk minél gazdagabb repertoárt kialakítani. Kottatárunkban legyen képviselve a barokktól, vagy akár a reneszansztól a modernig minél több stílus. De helyezük előtérbe a liturgikus jellegű anyagot. (Igen jó liturgikus zene pl. Frescobaldi.) Elvként szögezhetjük le: a kezdőének előtt és kimenő gyanánt nyugodtan játszhatunk szabad előjátékot (preludium, toccata), de a főének elé okvetlen korálelőjáték kívánatos. Igyekezzünk mindenképp kontaktust teremteni a gyülekezettel. Ennek titka a rövid és érthető előjáték.

9. Végül de nem utolsó sorban emlitem meg a korálkíséret dolgát. Ne „rögtönözzük” a korálkíséretet, hanem nyissuk ki a korálkönyvet. Ahol lehetséges olykor próbálkozzunk meg az ún. váltakozó korálének-léssel. Ennek lényege, hogy az egyes versszakokat orgona, gyülekezet, énekkar, férfiak, nők váltakozva szólaltatják meg. Pl. így: 737. éneknél:

1. vers: négyzólamú énekkar
2. vers: gyülekezet
3. vers: nők
4. vers: orgona (korálelőjáték formájában)
5. vers: férfiak
6. vers: gyülekezet, énekkar, orgona együtt.

Ez frissíti az éneklést. Igazi liturgikus jelleget ad, mert a liturgia lényege a *Felelgetés*.

A továbbképzés hajtóereje a szolgálatban való öröm. Szeressük a gyülekezetet, a templomot, a liturgiát. El kell jutni az orgona szeretetétől, a kántori szolgálattól szeretetig. Sok Főton végzett kántor talán azért nem szolgál —, mert csak az orgonát szereti —, de még nem ismerte meg igazán a kántori szolgálat örömét.

Gáncs Aladár

Egyházunk tanítása:

Egyedül kegyelemből — hit által

Írom e sorokat, s közben arra gondolok, kedves Szerkesztő Barátom, hogy kettőnkön kívül ki olvassa el mindezt. Hiszen rápillantva a címre, pavlovi reflexként vágódik bele ösztönösen mindenki eszébe: Luther, Római levél, toronyélmény, a paradicsom kapuja . . .

Nincsenek-e a mai embernek egészen más gondjai? Nem olyan-e a reformáció emléke, mint egy régi asztal a múzeumban? Meghatva simogatjuk végig tekintetünkkel: igen, ezen írta le vívódásait egykor a nagy gondolkodó . . . — de lépünk is tovább onnan. Luther gyötrő kérdése: „Hogyan jutok kegyelmes Istenhez? — nagyon messze van a nagyvárosi rohanástól, a neutron-bombától, a stadionok légkörétől, mindennapi kérdéseinktől. Számunkra ma szinte hihetetlen, hogy a Római levélnek egy magasra mutatott mondata hogyan tudott akkor mozgásba hozni egy világot.

Mégis! Habár Luther óta teljesen megváltozott a világ —, azért a mai embernek is vannak gyötrő kérdései. Ha nem is úgy fogalmazza meg, mint Luther, de például így: „Hogyan juthatna ez a világ megnyugvás-hoz?” „Hogyan tudnánk megenni mi emberek egymással jobban?” „Életünk egységülát valami megzavarta — hogyan állhatna helyre a békeségünk?” „Hol van Isten vagy talán más —, aki segíthetne rajtunk?”

A mai ember nagy kérdése

E kérdések mélyén egy nagy kérdés van látásom szerint: *jó-e az Isten hozzánk?* S ha megcsendesedünk, rájövünk arra, hogy a „kegyelmes Isten” után kérdés nagyon is aktuális, és nem egyik „tantételünk”, hanem az evngélium centrális kérdése.

A mai ember elsősorban a szenvedések miatt kérdezi ezt: *jó-e, kegyelmes-e az Isten.* A háborúk, különösen a második világháború alatt és miatt hangzott a jajongó kérdés: „Hogyan engedheti meg mindezt az Isten?” De egyéni szenvedések is felvetik a kérdést: *van-e kegyelmes Isten.*

Hogyan válaszolta meg ezt a kérdést a mai ember, és hogyan felel a keresztyénség?

1. A gyakori válasz így hangzik: *nem lehet, hogy van Isten!* A világ és az „ártatlanok” szenvedése miatti harag szólal meg Isten ellen, amikor Stendhal ezt írja: „Az egyetlen bocsánat Isten számára az, hogy nem létezik.”

Ez a gondolatmenet úgy folytatódik, hogy kettőt kell tennünk: meg kell keresnünk, ki a hibás a szenvedésben (férfiak? nők? öregek? fiatalok? politika?), és az embernek magának kell kiküszöbölnie a szenvedést. Kétségtelen, hogy sok nagyszerű mozgalom indult meg a betegségek, az emberi nyomor megfékezésére.

2. A keresztyénség két választ szokott adni a szenvedőknek, akik az Isten jósága felől kérdeznek. Az egyik válasz az, hogy a bűnnel kapcsolatban Isten nem kegyelmes, hanem ugyanaz a *büntető Bíró*, akitől Luther is reszketett szerzetesi első éveiben. A szenvedés Isten büntetése.

A másik válasz az Isten kegyelme és a szenvedés problémájára az a keresztyénség részéről, hogy Isten az embert *megpróbálja* a szenvedés tüzeiben. „Akit szeret az Úr, megdorgálja...”

Mindkét felelet az embert *apatikus*sá teszi csupán, de nem segíti a hit útjára. Egyik érv sem a „kegyelemből hit által” vágánya. A büntető Isten és a megpróbáló Isten egyaránt apatikus az ember szenvedésével kapcsolatban. Olyan passzív lelkületet ad ez az embernek, amiből hiányzik a bizalom, a hajtó erő. Apatikus Istenhez apatikus ember tartozik. A bűn és a szenvedés különben sem mérhető sohasem össze egymással. A „miért érdemeltem ezt” kérdése mögött mindig egy duzzogó magatartás van. A „megpróbált” ember pedig a sok éves szenvedés alatt azt kérdezheti: „meddig még?”

Nagyon tanulságos Jób könyve. A három, illetve négy barát morális magyarázatai nem adnak vigasztalást, nem rajzolják meg helyesen azt az Istent, aki kegyellemmel közeledik az emberhez. Végülis Jób annak az Istennek adja át magát, *aki itt van mellettünk, éppen ebben a világban, amelyik olyan, amilyen*. Sem a szívből, sem a szenvedéséből nem tudja kiolvasni Jób a helyes választ.

3. Jézus Krisztus által értünk meg valamit. Jó-e, kegyelmes-e az Isten? Annyira, hogy sajátmaga megy bele az ember szenvedésébe. Ómaga is szenved, ártatlanul. Döbbenet kell megállnunk azóta minden szenvedés előtt és csendesen szólnunk, mint olyan valamiről, ami számunkra mélyen rejtve van. A hit, a fiducia azt jelenti: mégis szeret engem az Isten minden bűnöm ellenére, — még ha nem is látok ebből semmit. A varsói gettó falára ezt írta egy fiatal zsidó: „Hiszek a Napban —, ha nem is látszik. Hiszek a szeretetben —, ha nem is tapasztalom. Hiszek Istenben, ha nem is látom.”

Jézus Krisztusból kiindulva találkozhatom csak Isten kegyelmével. A szenvedésből magából, nem vezet út Istenhez. Sok minden abszurd marad. De elindul Isten szívéből egy fonal Jézus Krisztus keresztyénjén át a szívemhez —, s akkor tudom mondani: jóságos az Isten —, mindennek ellenére.

Luk 13. elején döbben emberek mondják el remegő ajakkal a szörnyű hírt Jézusnak: Pilátus kegyetlenül legyilkoltatott embereket, akik éppen istentiszteleten voltak. Jézus megtoldja a hírt azzal, hogy 18 emberre rádólt egy fal és elpusztultak. Amit mindehhez hozzátévesz, az a súlyos: „Ha meg nem tértek...” Ne kérdezzessük: miért. Megtérsz azt jelenti: hazamenni az Atyához, ahogyan a tékozló fiú tette teljes bizalommal. Örömd van? Bízzál még jobban Istenben! Bánatod van? *Higgy még erősebben és szeresd embertársaidat!*

Az emberi teljesítmények kora

Egy fiatal nyugati író ezt írja: „Jézus a szeretet parancsát adta, s szerinte a legnagyobb bűn a szeretetlenség —, én pedig azt mondom: egy bűn van csak a világon, a sikertelenség. Ezért legyenek sikereid az életben minden áron, különben elveszel. Ez az egyetlen nagy parancsolat!” Cinikus, döbbenetes megfogalmazás. Ma az ember egyetlen tény előtt borul le, szinte szent áhitattal: a siker előtt. Önmagát imádja benne. Ha környezetében karriert csinál valaki, ha csak egy íróasztallal, csak néhány száz forinttal, egy új autóval előbbre kerül —, ki törődik azzal, milyen az ember belül! A teljesítmény-társadalom nagyon hasonlít Luther

katolikus ellenfeleihez, akik azt vallották, az ember üdvössége az emberi teljesítményen múlik. Aki saját tetteire építi életét, háttal van Isten kegyelmének, mint az ágostonrendi szerzetes, aki bőjtölt, órákig térdelt cellája hideg kőven —, teljesítményei voltak, csak békessége nem volt!

Nem az emberi munkában, eredményre törekvésben van a baj, hanem az árában, amibe kerül. Ideg orvosok szerint az emberiséget újfajta tömegbetegség fenyegeti: az idegesség, a depresszió. A különböző ideg-lelki betegek száma magasabb ma, mint az összes többi beteg együttvéve. Egy híres boncoló orvos írja: „Az általam felboncolt emberek zöme jóval öregebb az életkoránál. Szerveik elhasználtabbak, kopottabbak, mint életkorukhoz illenek.” Íme, a minden áron sikerre törő ember a boncoló asztalon! Nemcsak lelkében vall kárt, még testében is. Sikerei voltak, csak éppen az élete nem sikerült! Nem abban volt a baj, hogy becsületesen végezte feladatát gyárban, hivatalban, kutató intézetben, s törekedett eredményekre —, hanem lelki beállítottságában, amikor abban a tudatban hajszolta magát félholtra, hogy élete célja az első hely, mások leelőzése, azon az áron is, hogy belerokkan, hogy nincs ideje a családjára sem. Ezt a lelki habitust nevezi a lutheri teológia „Werkgerechtigkeit”-nek. Sok kizsákmányoló rendszerre lehet azt mondani: „szervezett kegyelem-nélküliség”. Jézus az ilyen vallásilag vagy nem-vallásilag agyonhajszolt emberekhez hozta el a kegyelem szavát: „Jöjjetek énhozzám mindnyájan, akik megfáradtatok és meg vagytok terhelve és én megnyugvást adok nektek.” Ez a megnyugvás nem passzivitás a világban, hanem a hit, a bizalom, hogy Isten tenyerében vagyok problémáimmal, munkámmal, szenvedésemmel. A mai, minden áron sikerekre törő embernek, kerestyénnek azt mondja a kegyelem szava: „Ember, csendesedj! Mid van, amit ne úgy kaptál volna Istentől?”

Az egyház, a keresztyén ember csak akkor tud helyesen viszonyulni munkájához, hazájához, a világhoz, ha napról-napra megrősödik annál az Istennél, aki kegyelemmel hajol oda hozzá. „Egyedül kegyelemből- hit által” azt jelenti: Istenre tekintek és szeretek! A szerető Isten keze alatt szolgálok! Egy Isten kegyelme nélkül élő elembertelenedett emberiségben Jézus által új emberként élek!

A kegyelem, a görög „charis” azt jelenti: vonzalom, lehajlás. Az ennek megfelelő héber „rachamim” azt az aktust jelentette, mellyel egy apa újszülött gyermekét karjába vette, és ezzel jogi és lelki értelemben saját gyermekének ismerte el. Az első keresztyének és a reformáció hívei azzal az örömmüzenettel éltek, hogy Jézus alakjában az isteni kegyelem egyszersmindenkorra megjelent, s a mennyi Atya karjába vesz bennünket, gyermekeinek tekint minket. Nem egy kegyelem-nélküli, merev, szeretetlen teljesítmény-sémának vagyunk tehát alávetve, hanem a szerető Istenhez tartozunk. Ez a hit csodálatos iránytűt ad a kezünkbe, hogy megtaláljuk a helyes utat a mai korban is.

Hol vezet ez az út?

Két férfi ment a templomba imádkozni. Egyikük vallásos: Istennek parancsait teljesítette, sőt önként többet is tett az előírásoknál. A másik férfi egy csaló, besugó, áruló, aki Isten parancsait áthágta, embertársait becsapta. Ezek ketten állnak Isten színe előtt ugyanabban az órában. A vallásos forrón köszöni Istennek, hogy élete más, mint a többi emberé. A csaló viszont megretten Isten előtt. Helyzete teljesen reménytelennek tűnik. Mit is mondjon Istennek? Csak ezt tudja nyöszörögni: „Isten, ne ítélj el engem! Kegyelem! Kegyelem!”

Mindkét imádkozó hazamegy. Mi emberek semmit sem tudunk róluk. Nem látható és nem hallható, hogy a csaló kegyelmet kapott. Nem tör-

tént teofánia. Hallgattak az ég harsonái. És mégis az örökkévalóságból átlépett valami ebbe a világba: a kegyelem. Isten igaznak nyilvánította a csalót, mivel őszintén a mélyben tudta magát: „Elrontottam az életem! Elvesztem!” Isten a nincstelen rászorulókhöz van a legközelebb. A vámszedő ösképe azoknak, akiknek ügye Isten előtt elveszett, és mégis van „tovább” számunkra. „Isten megigazítja az istentelent, annak a hite számít igazságnak” (Rm 4,5) „Hit által igazul meg az ember, a törvény cselekvésétől függetlenül” (Rm 3,28)

Ez az út a kegyelemből élő hitnek az útja. E mellett az út mellett két út visz, illetve két szakadék fenyeget. Az egyik oldalon ott vezet a gőg útja. Ezen mutatja be Jézus az imádkozó farizeust. Exisztenciálisan nem kellett neki Isten, sem a kegyelem. Nem „beteg”, akinek orvosra lenne szüksége. A gőgös embert nem Isten menti fel, hanem saját maga ad kegyelmet önmagának.

A hit útjának másik oldalán a kétségbeesés szakadéka vonul. Amikor valaki úgy veszti el minden reményét, hogy Istentől is elfordul, nem hisz a kegyelmében. Ebbe a szakadékba zuhant Judás („fejjel lezuhant” Csel. 1,18), a kétségbeesébe.

Sem a gőg(superbia), sem a kétségbeesés (desperatio) nem az életnek útja. A kettő között vezet a kegyelemből hit által élők útja. Ez a „via media”, a középső út a lutheri. Éppen nem valami kompromisszumos, megalkuvó, ez is — az is lelkületűek útja, hanem a Krisztusban levők csodás útja. Luther mondja: „Ut nihil iustificat nisi fides, ita nihil peccat, nisi incredulitas” Csak egy igazság van, ez a hit. És csak egy bűn van, ez a hitlenség. Mind a gőg, mind a kétségbeesés tulajdonképpen hitlenség.

Az evangélium közepe ez a középső út. Ma gyakran nem tud mit kezdeni vele sem az egyház, sem a világ. A mai ember elevenen érzi, hogy „valami nincs rendben”. A világ „más” lett, mint előbb volt. A szekularizáció kiküszöbölte azt a lelkiiséget, mely Isten kegyelmére rászorulva kiált a mélyből. De mivel nincs a vámszedő állapotában, folyton nyugtalanságban él. Önmagát akarja igazolni is, dicsőíteni is, vádolni is, menteni is. Az egyház sokszor a superbia útjára esik, a világ a desperatio szakadékába (mennyi öngyilkos!). Az emberiség a jogra hivatkozik —, ezért marad ki a kegyelemből. Az egyház pedig benuult és nem találja meg az utat a világhoz. Azt kellene pedig elmondania a világnak, hogy Isten kegyelme az egész emberiségnek szól. Mert a kegyelem azt jelenti: Isten az *életet* akarja! Amnesztia minden embernek! Hiszen ezt a világot Isten a jó felé viszi, az „új és új föld” felé, az örök életbe. Sem a református predestináció, sem a katolikus cselekedet-kegyesség nem hirdeti meg azt a teljes evangéliumot, amit Luther mutatott magasra: a kegyelem világra szóló!! Ez a kegyelem hozza a bűnbocsánatot, a bizalmat és az egymással való közösség ajándékát.

Mitscherlich neves békédíjas szociálpszichológus rövidesen 12 kiadást megért könyvében „Die Unfähigkeit zu trauern”-ben döbbenetesen írja le a hitleri és az azutáni német lélekvergődését. Nem teológusként, de a lélek buváráként állapítja meg, hogy ha egy nép nem tudja megbánni bűneit, ez minden téren megbosszulja magát. Ez vonatkozik természetesen minden népre. Ahol hiányzik a vámszedő bűnbánata —, és persze, ehhez a kegyelem megtapasztalása —, ott akár a gőg, akár a kétségbeesés útján békétlenség, mások ítéltetése, depresszió terem.

Munkában Isten kegyelme

Isten második lakóhelye — az ember! Nem tudott megmaradni a mennyben, közénk akart jönni, velünk élni, szenvedni. Erről beszél Izrael

története, majd karácsony, nagypéntek, húsvét, pünkösd. Mindent megtesz azért, hogy valóban lakhelyet kapjon az ember szívében és világában.

Isten kegyelmének megvan a története. Nagyon jól látható ez Luther-nél. A „torony élmény”-nek megvolt az előzménye. Hogy világossághoz jusson, hogy megszólalhasson a csendben Isten igéje, ahhoz Isten sok mindent intézett szeretettel. Mivel a szeretetességhez szülői beleegyezés kellett, s ezt apja vonakodott megadni —, úgy történt, hogy két testvére pestisben meghalt, s az a hír érkezett szüleikhez, hogy Márton is halálos beteg lett. Ekkor megjött a szülői beleegyezés. Amikor kereste a kegyelmes Istent, szerzetesi élete elején az Úr egy evangéliumi lelkületű gyónatatót adott neki, Grefenstein atyát, aki ismételten így szólt az Isten haragjától rettegőre: „Nem Isten haragszik rád, te haragszol órára!” Majd Staupitz gyónatójában is az őt kereső kegyelem hajolt Lutherhez. Midőn ezzel a kérdéssel gyötrődött: „Kiválasztott vagyok-e?” — azt felelte Staupitz: „Nézz Jézus seibe! Az igazi bűnbánat azzal kezdődik, hogy szeretem az engem szerető Istent” Tiszta evangélium! Luther 1518-ban így emlékezik vissza erre: „Ez a szó úgy ért, mint villámcsapás az égből.” 1531-ben egyik asztali beszélgetésekor így vallott Isten előzetes munkájáról: „Mindenem Staupitztól van. Staupitz kezdte el az evangélikus tanítást, mert már ő tanította: az embernek arra a Férfire kell néznie, akit Krisztusnak hívnak.”

Isten munkájának megvan a története. Luther ekkor még nem nyílt meg egészen az evangélium előtt, még kötötte a régi tanítás: mindent megtenni, amit kell —, de már virradt lelkében a hajnal. Amikor eljutott a 31. zsoltárhoz, szeme döbbenetesen esett a 2. versre: „Igazsággal szabaddíts meg engem: In iustitia tua libera me = In deiner Gerechtigkeit erlöse mich”. Az igazsággal kapcsolatban mindig Isten *ítélő* igazságára gondolt, s érezte méltatlanságát. Ezért valósággal gyűlölte ezt a szót. Emiatt menekült a Római levéltől, melyben gyakran fordul elő ez a kifejezés. Most azonban felütötte a zsoltár-vershez Rm 1,16—17-et. Első olvasásra nem volt előtte világos: az evangéliumhoz hogyan illik Isten *ítélő* igazsága. Megsebzett szívvel rohant fel-alá a fekete kolostor toronyszobájában, mit akarhat itt mondani Pál —, de Isten kegyelme már horogként kapta meg szívét. Napok és éjszakák után végre világosság ragyogta be szívét: Isten az evangéliumban jelenti ki igazságát. „Az igaz hitből él.” Nem ítélet az igazsága, hanem ajándék. „Mintha teljesen újra születtem volna, ajtókat tárultak fel előttem s a mennyországba léptem. Egy csapásra új arcot kapott a Biblia. Átszaladtam rajta, és hasonló igéket gyűjtöttem össze.” Rájött arra, hogy Isten rajtunk végzett munkáján van a hangsúly. Mindez 1513. áprilisában vagy májusában történt. Utána csendes évek következtek. A Szentlélek tovább munkálkodott rajta.

Azért idéztem fel mindezt, hogy dicsőítsem azt az Istent, aki lépésről-lépésre vezet minket, hogy második otthonává legyünk. Ahogyan Pál apostol sem Damaskusznál találkozott először Isten kezével, hanem sokkal előbb kezdte munkába venni Isten szeretete.

Ezért nézhetünk reménységgel minden embertársunkra. Isten- az ember elveszett otthona. Akkor találunk békességre önmagunkkal, embertársainkkal is, ha Nála otthon vagyunk.

A kegyelem nem teszi lustává az embert!

Ahogy mozgásba hozta Pált, Luthert —, úgy emel ki minket ma is kegyes önmarcangolásainkból, köldök-nézésünk-ből. A kegyelem visszahív Istenhez, s ezzel a világhoz is.

Ide hallik Bonhoeffer tanítása az „olcsó kegyelem”-ről. A keresztyén ember kényelmes karosszékben nem legyezheti magát azzal, hogy „úgyis” kegyelmes az Isten. A kegyelem Jézus vérébe került, s megtapasztalt szeretet mindig mozgat, küld, vizsontszeretetre indít. Ez már nem „Werk-gerechtigtek”, hanem a hála mozdulata.

A „csak kegyelemből-hit által” nem jelenti azt, hogy az embernek semmit sem kell tennie, csak hinnie. A hit: rezonancia! Ahogyan a hegedű fája rezonál akkor, amikor a hurokat megérinti a vonó-; úgy Isten szeretetének érintésére rezonálva, mozdulunk a jóra, a szolgálatra, a szeretetre. Mindenki könyv nélkül tudja: „A hit nem kérdi, kell-e jól cselekedni, hanem mielőtt kérdezné, már meg is cselekedte azt.”

Ez azt jelenti, hogy a hitben élő ember nem lehet *nézője* annak, ami történik. Sem a gyülekezetben, sem a világban. A Szentlélek különböző karizmákat oszt ki. Van, aki a bizonyágtevés karizmáját kapja, van aki a gyógyítását, az előljárók szolgálatát —, de mindenki kapja a szeretet ajándékát. Az első keresztyének közül senki sem volt páholyban ülő néző, mert valamilyen szolgálata mindenkinek volt.

Jones Stanley, a nagy evangélista, amikor a jövőendő egyházáról írt, egy meglepő képet használ. Azt mondja: a jövő egyháza csak kétféle lehet. Vagy olyan, mint a hűtőszekrény, amelyik konzerválni, megtartani akarja azt, amit beleraknak, a múltat, a régi énekeket, a régi kegyes beszédet, a régi szokásokat. És mindig hidegebbre állítják ezt a hűtőgépet, hogy meg ne romoljon az a kevés, ami még benne van. Van egy másik fajta lehetősége az egyháznak, amikor nem hűtőgép, hanem kelletőgép, mely az életet szolgálva melegít, kikelti azt, ami a jövőhöz szükséges: a jóakaratot, megértést, szeretetet.

A kegyelemből, hit által élő ember élete nemcsak ezzel a látható világgal van összekötve. Rutin-életté üresedik annak a keresztyénnek az élete, akinek gondolataiból kiveszik az örök élet reménysége. Küzdelmünkben, fáradozásainkban állandó napsugár az, hogy hiszünk a csodálatos beteljesedésben. A *kegyelem és az eschatológia összehasonlításának*. Az örök élet a legnagyobb bizonyítéka Isten szeretetének. Azek oda kerülnek, a megkegyelmezettek társaságába jutnak, ahol ott lesz a csaló vámszedő, Zakeus, a parázna asszony, a lator. Mind-mind kegyelemből kapnak ott helyet. Csodálatos erre gondolni, s emiatt megint csak örömmel szolgálni, amíg tart földi életünk.

A kegyelemből-hit által „a fej és a szegeletkő, mely egyedül nemzi, táplálja, építi, védi az egyházat. Nélküle Isten egyháza egy óráig sem állna fenn” (Luther).

Görög Tibor

IRODALOM

- Heinrich Boehmer: Der junge Luther. 1954.
Eduard Schweizer: Gottes Reich und Gerechtigkeit.
Heinrich Ott: Rechtfertigung und Heiligung.
Albert Greiner: Martin Luther-Erfahrung der Gnade 1967.
Gerhard Gloege: Gnade für die Welt, 1964.
Fritz Buri: Die Reformation geht weiter 1956.
Regin Prenter: Der Protestantismus in unserer Zeit 1959.
D. H. Iwand: Rechtfertigungslehre, Glaube und Werke.
Manfred Linz: Gnade (Theologie für Nichttheologen).
Karl Rahner: Rechtfertigung, Gnade.
Jörg Zink: Erfahrung mit Gott 1974.
Heinz Zahrt: Warum ich glaube, 1977.
Gotthold Müller: Die christliche Predigt von Gericht u. Gnade.
George W. Forell: Rechtfertigung und Eschatologie bei Luther.
A. Mitscherlich: Die Unfähigkeit zu trauern.
Evangelischer Erweachsenenkatechismus 1975.

Luther társadalmi és politikai tanítása

(A MTA Irodalomtudományi Intézete és az ELTE rendezésében 1978. május 15—21-ig Visegrádon tartott konferencián elhangzott előadás. Az előadások összefoglaló címe: „Politikai gondolkodás és történet szemlélet a reneszánsz korában”)

Bevezetés

Nem könnyű Lutherről beszélni. Nem csupán azért, mert saját művei csaknem száz főlő kötetet tesznek ki, s a róla szóló — egyre szaporodó irodalom szinte felmérhetetlen, hanem azért is, mert személyéről és művéről megnyugtató összkép máig sem alakult ki. Gerhard Ebeling a „Luther-értelmezések kaleidoszkópja”-ról beszél, a kiváló Luther-kutató, Paul Althaus szerint „Luther teológiája egy egész óceán”. A legelfogulatlanabb katolikus egyháztörténész, Josef Lortz, Lutherről szóló hatalmas művében írja, hogy ha a Luther-kutatás helyzete hamarosan meg nem változik, joggal kételkedhetünk abban, hogy a teológia és a történelemtudomány egyáltalán meg tud-e birkózni Lutherrel.¹ Nem megnyugtató Luther teológiai beszűkítése sem. Kurt Aland, a közismert Luther-kutató egyik műve bevezetésének azt a találó címet adta: „Luther teológiai gettóban?”²

A legutóbbi évtizedek alatt megélenkült Luther-kutatás egyik fő célja éppen az, hogy Luthert e gettóból kiszabadítsa, félreértett, vagy félremagyarázott társadalmi-politikai tanításait is tisztázza. E nemzetközi összefogással is folytatott munkában tisztes részt vállaltak a magyarországi Luther-kutatók.³ Előadásomban hazai kutatásainkra is támaszkodom, s ezeknek eredményeit kísérlem meg némely ponton tovább építeni.

A bevezetésben kívánom még tisztázni, hogy előadásom Lutherről szól és nem a lutheranizmusról. Valláspszichológiájában Max Weber igen precízen választja szét Kálvint és a kálvinizmust.⁴ Ezt szeretném megtenni előadásomban Lutherrel. Megjegyzem, hogy míg Kálvin témánkat érintő tanításaival a legújabb időkig behatóbban a szociológusok foglalkoztak, Lutherével a teológusok, ami azt jelenti, hogy Kálvin értékelésében a teológiai alapvetés, Luthernél a társadalmi-politikai mondanivaló kifejtése szenvedett csorbát. Luther tanításában sok olyan koncepciót találunk, amely későbbi megvalósulások csiráit hordozta magában.

A koncepció kérdésének megvilágítására szükségesnek tartom egy ös-idők óta beivódott hamis vélemény kiküszöbölését. Ennek értékítéletként való meggyökerezését korunkban Barth Károly több kötetes óriási dogmatikája elég szerencsétlen fogalmi jelölése is elősegítette. Ő „reguláris és irreguláris dogmatikus és dogmatika” közt különböztet. „Reguláris dogmatikus” az, aki teljes tanrendszert alkot, s ezek egyik főtípusa Kálvin, aki csaknem egész reformatori működése alatt csiszolta „Institutio”-it, amelyben az élet minden területén eligazítja a keresztyén embert, „hogyan kell gondolkoznia”. „Irreguláris dogmatikus” — akiknek mintapédája többek közt Luther — az aktualitások kényszerítő erejének engedve, „ad hoc” módon foglalkozik a hit és élet kérdéseivel.^{4/a}

Luther valóban nem foglalta teológiáját egységes tanrendszerbe. Szerinte a teológia „disciplina experimentalis, non doctrinalis”.⁵

Ha művét mégis jellemezni akarnók, akkor Barth katonai ízű fogalma és szellemtörténeti jellegű meghatározása helyett inkább a biblikus „*prófétai*” szót kellene használnunk. A helvét irány vezéralakjai közül nem kisebb ember nevezte őt prófétának, mint Zwigli. Sólýom Jenő

Luther magyarországi kapcsolatairól írt művében ugyancsak prófétaként jellemzi. Richarda Huch (1864—1947) Goethe-díjas történész, költő és regényíró megragadó ráérzéssel rajzol képet „A próféta” Lutherről.⁶ Luther maga írja reformátori munkájáról: „neki vágtam szabadon, mint a próféták”. Él benne a prófétai félelem is: „én valóban egészen hiteles próféta vagyok, annyira, hogy haragszom is magamra”.⁷ Luther megkérdőjezt emberré vált, akinek felelnie kellett. Műveinek jó része kérésekre és kérdésekre született felelet. S ő a konkrét történelmi szituációkban — feltétlen normák alapján ítél, tanácsolt, eligazított.

Ha műve értékelésére a prófétai szót használjuk, tanítása tisztázása érdekében ki kell emelnünk a prófétaiság néhány jellemző vonását.

Az első az, hogy a felismert igazságot mindenkor minden oldalról megvilágította, de merte vállalni az aktuális helyzet követelte *hangsúly*, s ezzel a tanrendszerben gondolkodók *félreértésének kockázatát*.

A próféta másik jellemzője, hogy mindenkor *feltétlen normák* talaján áll. Luther számára ezek a normák: a Szentírás, a ráció, a „szívbe írt törvény”, s Isten által a világba épített teremtési és gondviselési életrendek (Ordnungen), vagy mai kifejezéssel: társadalmi struktúrák.

A próféták harmadik jellemzője: *történetiségük*. Anélkül, hogy elemezném Luther teológiájának gyökereit, csupán Augustinusra utalok, akinek gazdag életművéből minden felekezet bőségesen merített. Elsősorban az ő platonai megosztás szerinti világszemlélete lett a keresztyén hit tanná válásának, s bizonyos szempontból történeti jellegétől való megfosztásának kezdetévé, amely Aquinói Tamásnál érte el csúcspontját, akinél a vallás már csaknem tiszta metafizikává vált. Augustinusnál találjuk csíráját az Isten országának e földön történő megvalósítására irányuló törekvésnek is. Ebben ő lehetségesnek tartott egy szigorú eljárást is: „utilis virtutum asperitas”-t, az erények üdvös szigorát, s hivatkozott a bibliai példázat lakomára kényszerítő felhívására: „Cige intrare!” — kényszerítés bejönni mindenkit (Lk 14,15—24).⁸ Ha Isten országa megvalósul a földön, s a Bibliából leszűrt „ius divinum” érvényesül, nemcsak az emberiség üdve lesz biztosítva, hanem a társadalmi egysége, békéje és boldogulása is. Ez a tanítás egy egységes hatalommal kormányzott „keresztyén társadalom” megvalósításának irányába mutatott, amely azonban a történelemben utópiának bizonyult.

Luther szinte újra felfedezte Istennek a történelemben való cselekvését, s beállt azoknak a prófétáknak sorába, akik a történelem irányán kívántak fordítani. A keresztyénségnek újból csaknem zseniálisan metafizikátlan és filozófiátlan értelmezését alkotta meg. Ezzel műve és teológiája az ótestamentumi prófétákhoz és az apostolokhoz hasonló módon „történeti volt”. Így tekintve, ebben kell keresni a „lutheri koncepció” lényegét.

Luther prófétaisága megítélésének negyedik kritériuma a történetiségből folyó *történelmi távlat* problémája. A prófétaság éppen a visszatekintésben igazolódik — ami történetiség szempontjából azt jelenti, hogy tanítása a jövő felé nyitott volt-e —, vagyis ítéleteinek és tanításainak, tanácsainak és koncepcióinak aktualizálódásában, Isten történelmi ítélőszékének elmarasztalásában, vagy igazolásában. Ezt csaknem félévezred távlatából kíséreljük lemérni, politikai és társadalmi elgondolásait vizsgálva.

Az Althaus által említett „óceánt” nem tudom kimerni, ezért Luther társadalmi és politikai tettének és tanításának csupán három szeletét kíséreltem meg vázolni, a történetiséget (de nem a kronológiai rendet) és a tanszerűséget egyaránt figyelembe véve: *I. Az „ingyen kegyelemből — hit által való megigazulás” tana, s annak társadalmi-politikai-gazda-*

sági következményei. II. Luther harca a középkori társadalom struktúrájának átalakítása érdekében. III. A két birodalomról és Isten kétféle kormányzásáról szóló tanítása, egyházi és társadalmi reformtörekvéseinek alapja.

I. Az „ingyen kegyelemből- hit által való megigazulás tana”, s annak társadalmi-politikai-gazdasági következményei.

A „megigazulás” után való vágyódás a helyét nem találó, élete értelmét veszített ember helykeresése. Főként nagy válságok, gazdasági, társadalmi átalakulások ébresztik fel a kritikai tudatot, amikor az ember érzékeli a régi romlását és új lehetőségek kitárulását sejtí. *Társadalmi síkon* ez úgy jelentkezik, hogy az ember, vagy társadalmi csoportok azt tapasztalják, hogy számukra meg nem felelően rendezett világban és társadalomban élnek és az adott világban nem állnak „igazi” helyükön. Rádöbbennek arra, hogy egy meg nem valósult, de megvalósítható emberség világában is élhetnének. A *személyes élet síkján* ez felelősségtudatban és büntudatként, az elveszettség félelmében mutatkozik. Az ember ekkor kezdi keresni a megújulás útját és lehetőségeit. A nem hívő horizontálisan, a hívő vertikálisan is. Térbeli képek nélkül elmondva: a „megigazulás” jelenti az embernek Istenhez, világhoz, embertársaihoz fűződő viszonyának újjárendezését, a társadalom haladása és a helyes normák felismerése segítségével.

Néhány utalással kívánom megvilágítani, hogy a XVI. században mennyire ez vált központi problémává. Luther szerint „a megigazulás minden tanítás mestere és fejedelme, ura, rektora és királya”.⁹ Ekkorra már a humanizmus is megeltéződött a cicerói „paideia”-nak megfelelő filológiai tartalom mellett a „philanthrópia”-nak etikai mondanivalójával, amely frontot alkotott a „feritas” ellen, s alapkérdésévé vált: „Hogyan érhetjük el az igaz emberséget?” Melancthon az 1521-ben megjelent, s két évszázadig a protestáns egyházak dogmatikájaként használt „Loci communes theologici”-ben úgy látja, hogy „minden embernek mindenkor az volt és lesz a kérdése: Mí módon igazulhat meg az ember?”¹⁰ Luther számára ez a kérdés kezdetben vertikális, vagyis vallásos, hitbeli síkon jelentkezett.

A középkori egyház számára — amint már Augustinusszal kapcsolatban említettem — a vertikalizmus vált fő tendenciává. A Platontól származó alsó és felső térben gondolkodó középkori egyház az általa felnevelt és kereteibe tagolt, hatalma alá vetett ember feladatát és célját abban jelölte ki, hogy az alsó világot megtagadva a felső felé törekedjék. A „megigazulás”-nak ezt az útját választotta Luther is, amikor világi-jogi tanulmányait abbahagyva az erfurti ágostonosok szigorúbb rendjébe lépett. Tettét „Asztali beszélgetései”-ben később így jellemezte: „Teljesen meghaltam a világ számára.”¹¹

A középkori egyház gyakorlatában a „megigazulás”-nak, az életszentség megvalósulásának, az üdvösségnek útja a „megtérés”, a Vulgata latinságával: „poenitentiam agite!”, a középkori egyház értelmezésében: „Tedd meg, amit az egyház parancsol és erődtől telik!” Az egyház parancsának ez a középpontba állítása lett az a momentum, amely a „nevelő egyház”-at „uralkodó egyház”-zá tette. Az ember erőfeszítésének megkövetelése üdvbizonyosság szempontjából Luther számára a teljes kétségbeesés forrásává lett: „Vajon megtettem-e mindent, ami tőlem tellett?”

A „poenitentia” mindhárom része ugyanis az ember cselekedetét követelte. Ezt Luther már 1517 előtt fejtegeti, de a 95 tételben és annak egy esztendő múlva kiadott bő magyarázatában részletesen taglalja.¹²

Az első a töredelem, „*contritio cordis*”, a skolasztika szerint „*contritio activa*”: a test, az ó-ember megöklése az önfegyelmezés minden olyan eszközének gyakorlásával, amit az egyház előír. Luther ezt a követelést szinte erején felül igyekezett üdvössége érdekében megvalósítani. Később e törekvéséről józanul és elkeseredetten vallja: „Elvakultságomban nem ismertem fel Isten akaratát, amely szerint testemet gondoznom kellett volna és nem lett volna szabad az önkínzásban bízakodnom.”¹³ A megtérés második része a gyónás, a „*confessio oris*”, a „*kulcsok hatalma*”, amely a gyakorlatban a feloldozás helyett egyre inkább a büntetés, a fegyelmezés irányába tolódott el. A harmadik a „*satisfactio operis*”, az elégtétel: az egyház által kirótt büntetések elviselése, jócselekedetek végrehajtása, amelyek csaknem kivétel nélkül közvetlenül Istenre és az egyháznak tett szolgálataikra irányultak. Ide tartozott a pénzért megvásárolható búcsúcédulákkal való elégtétel is, ami a végső indítást adta Luthernek, hogy felemelje tiltakozó szavát az Isten előtti megigazulásnak ez ellen a tanítása ellen, amelyet a gyakorlatban az üdvösség garanciájaként hirdettek és így élt a köztudatban is. Luther már a 95 tételben s annak magyarázatában kifejti, hogy a megtérés (töredelem, gyónás, elégtétel) követelésével „az emberek kétségbeesésén munkálkodnak”, s „őket zsarnoki hódolatra készítetik”. Ez a megfélemlítés vált azzá a lelki hatalommá, amely a szolgálatra rendelt egyházat uralkodó egyházzá tette. Luther végigharcolva a megtérésnek ezt a középkori útját, a Szentírásból merített felismerés alapján ezzel szemben hirdette, hogy az Isten előtti megigazulást, a bűnösnek Istennel való viszonya rendezését nem harcolhatja ki az embernek semmiféle cselekedete, nem garantálhatja semmiféle emberi hatalom, sem a pápáé, sem az egyháé. Erre őt az a „*scientia practica*” (így is nevezte a teológiát) vezette el, amely a középkori megtérés útjának járása közben egyre nagyobb félelembé és üdvbizonytalanságba taszította, másrészt az a hitbeli felismerés, amellyel a Szentírás bizonyágtételében rátalált arra a kegyelmes Krisztusra, akiben Isten emberré lett, s aki életét adta a kereszten, hogy a bűnösök kegyelmet nyerjenek. Így lett Luther teológiája a „kereszt teológiája”-vá, „*theologia crucis*”-szá. Krisztusnak e mellett az áldozatos, kegyelmes, üdvösséget szerző és felkínáló tette mellett semmivé vált Luther számára a pápa hatalma, az egyház garanciája és minden emberi erőfeszítés. Írja is a pápának: „Ne engedd, hogy megcsaljanak, akik azt hazudják, hogy te a világ ura vagy, akik azt akarják, hogy csak az lehessen Krisztus híve, aki neked aláveti magát, akik azt fecsegik, hogy neked hatalmad van a mennyben, a pokolban és a tisztítóűzben.”¹⁴ A brandenburgi püspök, akinek Luther megküldte tételeit, s akinek feleletére később visszaemlékezik, jól látta, amikor „azt válaszolta, hogy én *megtámadtam az egyház hatalmát* és ezzel kellemetlenséget szerzek magamnak”.¹⁵

Luther az „ingyen kegyelemből-egyedül hit által” való megigazulásról szóló tanításával tehát az Isten előtti megigazulásnak, vagy az üdvösség garantálásának hatalmát kiragadta az egyház kezéből, az üdvösségre jutást a bűnös ember képességeinek köréből és visszaadta Istennek, hogy „Isten valóban Isten legyen”. Ez azt jelenti, hogy bűnbocsánatot és üdvösséget csak a megbántottságában is bűnöst szerető Isten nyújthat, akinek legbenső lénye, szíve szerinti munkája, „*opus proprium*”-a a szeretet. Az Isten előtti megigazulás, az üdvözülés tehát nem általunk történik, hanem „*extra nos*”, Isten kegyelmes bírói döntése által, „*sola gratia*”, felettünk és nélkülünk megy végbe. Ez a bírói döntés mégsem személytelen jogi aktus, hiszen Krisztus kereszten hozott áldozatos elégtételéért történt, s Isten bocsánatával új kezdet, új élet lehetősége adatik az ember számára. Amint később rámutatok, Luther tanítása szerint a

keresztyén ember számára ez az új kezdet és új élet irányában gyökeres ellentéte az Augustinussal induló középkori felfogásnak. Ezt az „ingyen kegyelmet” „*sola fide*”, egyedül hit által fogadhatjuk el, amely hitet a mennyben uralkodó Krisztus földön szolgáló „teste”, az egyház által munkál. Az egyház szolgálata abban áll, hogy Krisztus általa hirdetteti igazságot, üdvösséget felkínáló ígét a világban, s az igehirdetés nyomán Szentlelke ajándékozásával hitet ébreszt.

Ezen alapul és ebből folyik az a lutheri tanítás, hogy a „*sola gratia-sola fide*” bocsánatot nyert, Isten előtt megigazult ember „*simul iustus et peccator*”, vagyis kegyelmet nyert bűnös. A keresztyén embert ez az önfelismerése és a hívőt ez az önvallomása megakadályozza abban, hogy magát mások fölé emelje, sőt a bibliai, humanizmustól is hirdetett, Luther által sokszor hangsúlyozott „humilitas”-ra kötelezi. Pröhle Károly Helsinkiben Luther e tanításának következményét így határozta meg: E tétel „nemcsak azt (mondja ki), hogy a keresztyén ember Isten előtt való megigazulása ellenére is bűnösként áll, hanem azt is, hogy embertársához való viszonyban nem felette, hanem mellette áll”. Teológiánkat értékelve pedig Luther e tanításának ható-körére mutat rá: „Jelentős szerepe volt e tételnek nálunk, amikor az ébredés területén itt-ott jelentkezett a hívők önhiúsága, perfekcionizmusa, és lenézték a fel nem ébredteket, akik megítélésük szerint nem voltak hívők. Ebben a helyzetben hangsúlyoztuk, hogy a hívő ember is bűnös, tehát nem emelkedik embertársa fölé. De úgy látjuk ma, hogy ennek a tanításnak a világhoz való viszonyunkra is van mondanivalója. Ez a tanítás ugyanis célba veszi a hívő ember fölényességét, hogy emberi, testvéri viszonyba állítsa a nem hívővel. Mindebből azt a következtetést kellett levonnunk, hogy a keresztyén ember és a keresztyén egyház hite címén nem verhet éket ember és ember közé, sőt éppen hite kötelezi arra, hogy megtartsa egységét és szolidaritását az emberiséggel.”¹⁶ Maga Luther számtalanszor buzdít az „igazhívő” és eretnek, a hívő és nem hívő közti testvéri megértésre, s a kettő viszonyát a segítő szeretet légkörében folyó dialógusra korlátozza, mert egyébként, — mint mondja — „a hóhérok volnának a föld leg-tudósabb teológiai doktorai —, akkor nem is kellene többet tanulnunk, hanem aki erőszakkal le tudja gyűrni ellenfelét, hát meg is égetheti.”¹⁷

A két birodalomról szóló tanításban kísérlelem meg bemutatni, hogy Luthernek ez a tanítása a hívő és nem hívő közti különbségtétel ellenére milyen mértékben szolgált az emberiség egységbe fogásának munkálásában.

Tovább elemezve Luther tanítását, ki kell küszöbölnünk azt a téves felfogást, hogy a „*sola gratia-sola fide*” megigazulás teológiai „gettókérdés”. Óriási társadalmi-politikai és gazdasági következményei voltak abban a széles körben, ahol az egyház uralmi helyzetben volt, hiszen annak egész hatalmi rendszerét támadta meg. Ahol vallották, hogy az üdvösséghez nem kellene egyháziilag előírt, Istenre és az egyház javára irányuló jócselekedetek, a szerzetesek és apácák tömegesen hagyták el a kolostorokat. Ezt Luther iratai részint igazolták, másrészt biztattak is rá.¹⁸ Megszűntek a búcsújárások és búcsúkereskedelem, szekularizálódott az egyházi vagyon, alapok és alapítványok.

Ideje lenne felszámolni azt a történetírásban még mindig gyakran hangot kapó nézetet, hogy az egyházi javak szekularizációja nem volt más, mint az egyház hatalmát, egységét és fegyelmét lazító reformáció sorompónyítása a szabad rablásra, amely alkalom-kínálta lehetőséget ügyeskedő főuraink igyekeztek saját javukra kihasználni. Kétségtelen, hogy teret kapott az egyéni önzés és voltak túlkapások is. Az egyházi javak szekularizációja azonban a lutheri reformáció programjához tar-

tozott hozzá. Isten kétféle kormányzásáról szóló tanítása alapján azt a közérdeket szolgálta, hogy az Isten „világi kormányzás”-a egyházi gyámkodás, vagy korlátozás nélkül érvényesülhessen. A Németországból Rómába áramló javak visszatartására irányuló törekvés a német nép létérdekét jelentette. Magyarországon, ahol állandó hadkötelezettség elle nére a katonaságot nem tudták fizetni, a világi felsőségek és főurak által lefoglalt jószágokat a nép védelmére is fordították. Uralkodóink már jóval a reformációt megelőzően is ilyen célokból adományoztak egyházi javakat világi főurainknak.

A szekularizáció lutheri programját így látja és fogalmazza meg pregnáns módon Klaniczay Tibor „Hagyományok ébresztése” c. művében: „(Luther) törekvése arra irányult, hogy a reformációban érdekeltté tegyen minden világi hatalmat, a városi rétegtől kezdve a császárig. A lutheri reformáció ügyét fel is karolta minden olyan világi hatalom, melynek érdekében állott az egyház politikai hatalmának a megszüntetése és az egyházi vagyon szekularizálása. Ezeknek a világi felsőségeknek a skálája rendkívül széles: ide tartoznak számos ország városi tanácsai, Németországban a fejedelmek egy része, Magyarországon és Csehországban elsősorban a nagybirtokosok; Lengyelországban főként a nemes-ség; Dániában, Svédországban és Angliában maguk az uralkodók. Mindezeknek a vezető világi köröknek elsősorban pénzre, gazdasági erőforrásokra volt szükségük. Hiszen az újkor hajnalán, a XVI. században minden állam, minden hatóság kiadásai nagymértékben növekedni kezdtek; költségesebbek lettek a háborúk, rengetegbe került a kialakuló modern igazgatási apparátus stb. Spanyolország, Portugália gyarmatok szerzése és kifosztása útján segített magán; az itáliai államok, Franciaország, a Fuggerektől pénzelt Habsburgok a primitív kapitalizmus tőkét éltek fel — az államok, fejedelemségek nagy része számára azonban nem maradt más forrás, mint az egyházi vagyon. A lutheri program ennek az igénybevételét nemcsak lehetővé tette, hanem üdvös, Istennek tetsző cselekedetnek is minősítette, minthogy az egyházi vagyon volt a papság megszüntetendő világi hatalmának az alapja, s a vagyon nagy része csupán egy, a társadalom számára improduktív, nagy létszámú réteg (papság, szerzetesség) eltartását szolgálta... A reformációt vállaló világi felsőségeknek pedig — a Lutheri program értelmében — vállalniok kellett alattvalóik nevelésének, iskolázásának terheit, s a megszerzett egyházi vagyon legalább egy részét iskolák, nyomdák fenntartására, valamint a tömegek vallásos és közhasznú nevelését szolgáló, anyanyelvű könyvek kiadására kellett fordítaniok.”¹⁹ A lutheri program helyességét igazolja az a bőséges példával illusztrálható ellenállás is, amely újból széles társadalmi osztályokat fogott egybe, amikor a restauráció egyházi javakból állított iskolákat és közintézményeket vett erőszakkal ismét birtokába, s megnyugvást csak ott tudott teremteni, ahol a lutheri programnak megfelelő célra hasznosította ezeket.

Luthert programja teljesebb kifejtésére, s a tanítás reformján túl is az egyház és társadalom teljes megreformálására részben a „sola gratia-sola fide” tézisének félreértése és félremagyarázása serkentette. Részben a meglévő iskolák néptelenedtek el, mert megszünt hatékony lenni a fő mozdító erő, hogy valaki tanultsága révén a „világi rend” fölött álló, annál több kiváltságot élvező „egyházi rend” tagjává lehet. De az élet egyéb területein is kérdése vált, hogy mi az ember, a keresztény ember feladata is, ha cselekedeteivel többé semmiféle érdemet nem szerezhet az üdvösségre, vagyis a „quietizmus” veszélye és vádja, ami viták, énekek és prédikációk, s az egész irodalom egyik központi problémájává lett. Ekkor, 1520-ban jelentette meg Luther egyik legdöntőbb művét,

amelyet a középkori skolasztikus teológia elleniratának, az Augusztinus-sal kezdődő irány teljes megfordításának tekinthetünk: „Értekezés a keresztyén ember szabadságáról.”²⁰ Talán úgy jellemezhetnénk, hogy ez az irat a *keresztyén ember élete szekularizációjának*, vagy — ahogyan egyre inkább szeretik nevezni — egy „szent szekularizáció”-nak alapokmánya. Luther, amikor a szekularizáció programját meghirdette, nemcsak azt ismerte el, hogy „a világ világ”, nem is csupán Isten világi rendjeinek adta meg az őket megillető hatalmat és helyet, hanem az Isten előtt megigazított embert is visszairányította a világba, amelyet Isten élete, uralma, munkája, alkotásai színteréül az embernek adományozott, gondviselő szeretettel fordul felé, megváltásán és megigazításán munkálkodik, Krisztust is érte adta, az egyházat, a mennyben uralkodó Krisztus földön élő testét a világ szolgálatára rendelte. Így születik meg Luthernél a világ fölé emelt, uralkodó egyház helyett a világban élő, világot és embereket *szolgáló egyház* koncepciója. Luthernek ez az egyházzól szóló tanítása az uralkodó egyház és a keresztyén társadalom konstantinuszi koncepciójának is megítélése. Luther tanítása visszaadta a világ világiasságának, mint Isten teremtettségének becsületét, elvetve a világ antik „mítikus tiszteletét”, dualisztikus megosztását Isten uralma alatt álló egyház és a Sátán uralma alatt álló világ között, s szembeszállva a világ tagadásának gondolatával. A „sola gratia-sola fide” megigazított ember világba visszairányított ember, akinek most már a „*iustitia externá*”-n, a világban való megigazulásán és a világ megigazításán kell munkálkoddnia, mégpedig Isten igéjének hirdetésével és a szeretet cselekedeteivel. Isten a világban — mondja Luther, „olyan tanítványokat és cselekvő embereket akar látni, akik gyakorolják is hitüket szeretetük által. Mert a hit szeretet nélkül nem elég, sőt valójában egyáltalán nem is hit, hanem csupán a hitnek karikatúrája.”²¹

A „megigazulás” tehát Luther számára nem egyszemélyes fogalom. Mennyire világosan értették ezt kortársai és mennyire nem szűkítették egysíkúvá Luthernek ezt a tanítását, egy magyar tanítványának, a „magyar Luther”-nek nevezett Dévai Mátyásnak írásaival szeretném igazolni. Ő Luthernek „Értekezés a keresztyén ember szabadságáról” írott műve alapján szól erről: „Két igazulás, Isten és ember előtt” című fejezetében, s hasonlóan az 1544-ik évi váradí vizatételekben: „kettős a mi megigazulásunk útja: hit által az Isten előtt, a szeretet cselekedetei által az ember előtt.”²²

A középkori egyház az embernek szinte teljes erejét igénybe kívánta venni üdvössége kiharcolására és az egyház javára végzett különleges cselekedetek és áldozatok érdekében, Luther viszont a „sola gratia-sola fide” tanításával *az ember teljes erejét felszabadította a világ és a társadalom szolgálatára*. Ezt nevezik Luther „szent szekularizáció”-jának.²³

A világban való megigazulás alapvető és nélkülözhetetlen feltétele a *munka*. Luther szerint az ember Istenhez hasonlít, amikor munkálkodik a világban, hiszen a Szentírás olyan Istenről szól, aki szüntelenül újat alkot, teremt. A világ feletti uralom Isten parancsa, ezért a munka nem Isten büntetése — amint ezt a Bibliát félreértve és félremagyarázva gyakran hangsúlyozzák —, hanem a természeti kényszertől való szabadság eszköze, az ember emberré válásának, vagyis feladata betöltésének feltétele. Üdvössége elnyerésében nem, de világi ténykedésében az ember együtt munkálkodik Istennel (cooperatio). „A teremtés munkája a természetben — tehát a termés a mezőn, a gyapjú a juhokon, az ezüst a hegyek mélyén — és a teremtés munkája az emberi munka révén egyetlen összefüggő isteni cselekvés. Csak a mi munkánk révén lesz az aratás kenyérré, a gyapjú ruhává stb.” Isten teremtő munkája az ember számára

„exempla ad imitandum”.²⁴ Isten megváltó munkája is mélységesen összefügg teremtési rendjével. A „természet törvénye”, a „természetes etika” tehát nincs ellentétben az evangéliummal, amelynek gyógyító funkciója nem abban van, hogy az „emberi”-hez valamiféle „isteni”-t ad hozzá, vagy valami emberivel ellentétet hirdet, hanem abban, hogy az emberit emberivé teszi, alkalmassá az Isten által berendezett világ értelmes használatára (usus). Ebben az értelemben az ember bűne nem más, mint „abusus”: visszaélés a természettel, felforgatása Isten rendjeinek, szembefordulás Isten teremtő munkájával és ráállás a mindezeket romboló ördög, a Sátán hullámhosszára. Isten a Sátánnak ezt a munkáját rontja le Krisztus által és benne is „újat teremt”. Mert „teremteni azt jelenti, hogy mindig újat tenni”, a „semmitől valamit létrehozni”.²⁵ Isten Krisztus kereszthalálából, a keresztből, a „semmi”-ből a feltámasztással új életet teremtett és teremt, Jézus példájával pedig (exemplum Christi) utat mutat az ember számára, hogy e világban oda kell mennie, „ami semmi, csekély, megvetett, nyomorult, halott”. Ez a „kereszt felvétele” és „Krisztus követése”. „Napról-napra tapasztaljuk — mondja Luther —, hogy mindenki csak dicsőségre, hatalomra, gazdagságra, tudásra, jólétre törekszik és mindarra, ami nagy és előkelő, és ahol ilyen emberek vannak, azoknak mindenki nyomába szegődik, mindenki oda-fut, szívesen szolgál nekik, mindenki jelen akar lenni, és a nagyság részesevé válni... Viszont a mélybe senki sem akar belenézni, ahol szegénység, nyomorúság, szükség, panasz és aggodalom van: ettől mindenki elfordítja szemét, és ahol ilyen emberek vannak, onnan mindenki elfut, menekül, irtózik, azokat elhagyja, és senki sem gondol arra, hogy segítsen nekik, hogy melléjük álljon, és arra törekedjék, hogy legyen belőlük valami... Itt nem akad teremtő az emberek között, aki a semmitől akarna valamit csinálni”. Majd fejtegetése végén hangzik az intés: „Menj oda, ahol a Krisztus van: a kereszt mélységébe!” Ez pedig azt jelenti: „*Légy teremtő! Csinálj valamit a semmitől!*”²⁶

Luther szembefordult Aquinói Tamásnak a munka hierarchiáját hirdető arisztokratikus munka-tanával, de azzal a szemlélettel is, amely a világot, emberi existenciánkat, vagy a munkát szentté és profánná hasított szét. Az 1521-ik évi „Magnificat” magyarázata szerint a Jézust ölében tartó Mária nem azért szent, mert apácaként elkülönül a világtól, hanem „szent”-volta éppen abban mutatkozik, hogy beleveti magát a világba, a munkába: „járkál és tevékenykedik a házban, ugyanúgy, mint azelőtt, megfeji a teheneket, főz, mosogatja az edényeket, söpör, azt teszi, amit egy házi cselédnek, vagy házi asszonynak tennie kell, az egyszerű, megvetett munkákban”. Ugyanígy a betlehemi pásztorok: amikor dicséző éneküket énekelték az Üdvözítőről, akkor útban voltak vissza az állataikhoz.²⁷ Luther a „hivatás” vallásos fogalmát is a világi foglalkozásokra alkalmazza. „... meglepő módon a „hivatás” szó azt az egészen egyszerű jelentést kapja, amellyel a német nyelvben rendelkezik, mégpedig: foglalkozás, mesterség. Sőt a „hivatás” szónak legmélyebb keresztyén értelme a szó vallástalanságában és istentelenségében van”. A kolostorban való öngyötrése — mint mondja — „magaválasztotta kereszt” volt, „az igazi sanyargatás az embert világi hivatásában éri, és úgy látszik, hogy ennél Luther számára a következő szabály érvényes: minél világibbnak, mindennapibbnak és alacsonyabbnak látszik egy hivatás, annál „lelkibb”. Luther, ha használja is a cselekedetek, hivatás, munka, jócselekedetek, szeretet cselekedetei kifejezéseket, nem különböztet köztük úgy, hogy az egyik keresztyén, a másik nem, az egyik szent, a másik profán. Szerinte a szeretet cselekedeteinek „nincs nevük”, mert aki szeret, az nem tudja mi a neve cselekedeteinek, hiszen azok embertársaié és nem az övéi.”²⁸

Luther munkáról szóló tanításában a közösség, a társadalom mindig többet jelent, mint az „én”. Wingren „Luther tanítása a hivatásról” című könyvét Luthernek egy 1524-ben mondott prédikációjából vett idézettel kezdi: „Minden hivatás arra irányul, hogy másnak szolgáljon. Az anya gondozza gyermekét. Erre nem neki, hanem a gyermeknek van szüksége. A férfinak fel kell kelnie. Magában tovább alhatnék. De ennie kell adnia valamit az asszonynak és a gyerekeknek, — tehát: Felkelni! Mi mindent a visszajára fordítunk!” „Ebben az utolsó mondatban »mi« szereplünk, de szeretet nélkül. Tehát nem a mi szeretetünk az, ami a szolgáló cselekedetekben megnyilvánul, hanem maguk a hivatások (ebben és esetben az anyai és atyai hivatás); a hivatások külső körülményei erősebb szeretetet tartalmaznak, mint amilyen a mi szívünkben van, olyan szeretetet, amely kényszerít és ösztönöz minket — »tehát: Felkelni!« Nem lehet kibírni, hogy embert éhezni lássunk és ne tegyünk ellene semmit. Ez az idézet tehát nemcsak Luther gondolatairól mond el sokat, hanem az etikáról is.”²⁹ „Asztali beszélgetései”-ben mondja Luther, hogy Isten azért szerzett annyiféle világi foglalkozást és munkát, hogy a keresztyének ne szerzetesek legyenek, hanem a társadalmi közösségben (communis societas) éljenek.³⁰

Luther reformációjának már indítéka is az egyház uralmi igénye és improduktív voltának ellentmondása volt, munkáról szóló tanítása pedig — amelynek jelen előadásban csak néhány vonását említhettük — *szociál-etikájának* egyik fő pillérévé lett.

II. Luther harca a középkori társadalom struktúrájának átalakítása érdekében

Luthert a tételei nyomán támadt, majd egyre erősödő vihar mind jobban ráébresztette, hogy a középkori egyház tanításának megtámadása nem lelki, vagy egyházi belügy, hanem az egész társadalom strukturális megváltoztatásának kérdése. Egy tanításbeli, belső egyházi reformot is csak a középkori társadalom leghatalmasabb intézményének, az „uralkodó egyház” rendszerének megdöntésével lehet elérni, vagyis az egyház csak úgy igazodhat helyére, úgy végezheti Isten-rendelte szolgálatát, ha a „világi társadalmat” is Isten-rendelte helyére lehet „megigazítani”. Ekkor indította meg a *reformáció nagy társadalmi konfrontációját*, s ekkor hasonlott meg azokkal, akikben élt a „keresztyén társadalom”, a „Republica Christiana” hite, félték az „egység megbontása”-tól, s rádöbbentek arra, hogy Luther nem csupán egy „belső körre terjedő” etikai jellegű reformmozgalom vezére, — ilyen reformot igen sokan kívántak —, hanem a társadalom egész addigi rendjének rombolója s egy teljesen újnak a kialakítására törekszik. Az egyházi hatalom, a „potestas ecclesiae”, amely eddig minden kritikát kibírt, s vagy megsemmisített, vagy beépített szervezetébe, ezúttal nem kritikussal, hanem társadalmi reformerrel is szemben állt, aki harcot támasztott az „uralkodó egyház” és a „világi rend” között, az egyház Krisztus-parancsolta szolgálata érdekében.

1520-ban a társadalom igaz rendje helyreállítására két történeti helyzetet szem előtt tartó, a megromlás okait feltáró és a „megigazítás” szükséges lépéseit „tanácsoló” irata jelent meg, addig páratlan kiadásban és példányszámban: „A német nemzet keresztyén nemességéhez a keresztyénség állapotának megjavítása ügyében”, amelyről Ranke írja, hogy „csak pár lap, de világtörténeti esemény”, és „Az egyház babiloni fogságáról”. „Hátha Isten éppen a világi rend által akarja megsegíteni egyházát”... „mert Róma fiai nagy ügyesen hármás bástyafallal vették körül

magukat, s eddig azok meg is védelmezték őket, úgy, hogy senki sem igazíthatott rajtuk”.³¹

Iratainak tanbeli alapja a „két birodalomról” és „Isten kétféle kormányzásáról” szóló tanítás, Luther teológiai rendszerének és társadalom-szemléletének bázisa. Két művében leleplezte, hogy az egyház milyen eszközökkel és milyen módon érte el, hogy a társadalom uralkodó rétegévé vált. Kora gyakorlatából merített érveit így csoportosíthatjuk:

1. az egyház olyan, az üdvözítő hithez szükségesként kikiáltott *dogmákat* alkotott, amelyekkel a társadalmat „egyházi és világi rend”-re osztotta, s az előbbi fokozatosan uralkodó osztállyá emelte.

2. A Szentírás magyarázatát az uralkodó rend fejének, a pápának kizárólagos jogává tette, s azt jogforrásként értelmezve, belőle vezette le a „*ius divinum*”-ot, amely felette áll minden világi jognak, igazolója a pápa és az egyház világ feletti hatalmának, s az egyházi rend tagjainak kivételes előnyöket biztosít a társadalomban.

3. A világhatalomná nőtt egyház és az „egyházi rend” tagjai a társadalom szempontjából improduktív pénzügyi politikával és ügyletekkel teremtik meg *gazdasági, vagyoni bázisukat*.

4. Fokozatosan kiépítették a hét szentségről szóló tanítást, s e szentségeket a gyakorlatban olyan „*lelki bilincsek*”-ké változtatták, amelyekkel Róma az embereket életükben és halálukban a papság hatalma alá vetette, kiváltképpen is a mise-áldozat, a bűnbánat és a papi rend vagy felszentelés szentségeivel. Ezek a pápa és az egyházi rend kezében az uralkodásnak és a nép kormányzásának eszközeivé lettek.

Az uralkodó egyház a sokféle formában és fokozatban kiépített „egyházi rendek”-ben hatalma alá vonta az emberek életének minden megnyilvánulását, s ezáltal az egyházi „pseudo-társadalom” számban is óriásivá nőtt. E kiváltságos rétegnek azonban csak töredék része végzett a társadalom szempontjából produktív munkát, s gyakran azt sem sajátos egyházi területén, hanem világi tisztségekben, amelyet szintén az egyházi hatalom gyarapítására használtak. *Uralmi igénye és improduktív volta* a hatalom megtartása és gyakorlása egyik fő efeltételének: tekintélye csökkenésének, s az egyre produktívabbá váló, nagykorúsodott, sajátos feladatait felismerő társadalomban erkölcsi hanyatlásának is forrásává lett. Ezek az okok váltották ki a lutheri reformációt, amely az egyház megreformálása mellett szükségképpen vált a társadalom megreformálásává is.

Ennek mintegy ellenpróbáját szolgáltatja, ha megvizsgáljuk *a lutheri reformáció kiterjedésének és hatásának körét*. Ez a XVI. században egybeesik a római katolicizmus területével. Erdély keleti határához igen gyorsan elér, ott tartósan meg is marad, de tovább nem jut és több kísérlet után sem talál otthont az ortodox népek körében. Ez nem a latinnyelvűség, vagy a polgárosodás határaival, hanem az egyházi pseudo-társadalom uralmi körének kiterjedésével magyarázható. Luther reformációja kevésbé hatott ott, ahol a „világi rend” érvényesíteni tudta hatalmát az egyházi uralmi törekvésekkel szemben, hatása jelentős kezdeményezések után is megszűnt ott, ahol az egyház erőszak igénybevételevel is meg tudta tartani világi uralmi helyzetét.

Luther helyesen látta a középkori társadalom alapstruktúráját, a történettudományok mégsem figyeltek fel kellőképpen erre a tényre, mert a „társadalom”-ról vallott nézetek e kérdés megítélésében bizonytalanságot támasztottak. A világos felismerés és a kategóriák alkalmazásának óvatossága tükröződik Mályusz Elemér: „Egyházi társadalom a középkori Magyarországon. Bp. 1971.” c. művében: „úgy tűnt fel, mintha a papság élete valamiféle társadalmi képződmény módjára pergett volna

le... P. A. Sorokin 'kvázi organizáció' kifejezése adhatta az ötletet, hogy az egyházat összességében pszeudotársadalomnak fogjam fel'.³² Hajnal István és Bónis György a kegyúri jogokért folyó küzdelmek tükrében mutatnak rá a „világi állam” és az „uralkodó egyház” közti versengésre.³³ Műveikből alighanem levonható az a következtetés, hogy ha Luther reformációjának társadalmi aspektusát tekintjük, a kegyúri jogokért folyó harcot előzményei közé kell sorolnunk. Ezt maga Luther is megteszi, amikor a felelősséget Istentől kapott hatalma kézbevitelére, nemzetét a pápai uralomtól való függetlenedésre buzdítja. Luther utal a francia küzdelmekre is, amellyel kivívták nemzeti egyházi jellegüket és a pápai hatalomtól való nagymértékű függetlenségüket.³⁴ Klaniczay Tibor már határozott fogalmat alkot a „lutheranizmus osztálytartalmáról”: „bár végső fokon a polgári fejlődést segítette elő, nem nyilvánítható egyértelműen polgárinak. A német nemzethez 1520-ban intézett kiáltványában maga Luther sem a polgárságot állította szembe a feudalizmussal, hanem a világi társadalmat az egyházzal”.³⁵ Yves M. Congar, a Párizs melletti dominikánus teológia ekkleziológia professzora, bíboros, finoman állapítja meg: „Pápaság és papság: Az 'Anyaszentegyház' neve alatt főúri stílusú tekintély alakult ki. A 'krisztusi' jelleg kárára — legalábbis így érezték — az egyházi jelleg túlértékelésére került sor”. Később említi még a „potestas eszméjétől túlságosan is áthatott ekkleziológiát”.³⁶

A középkori társadalomnak ezt a tagozódását a képzőművészet terén klasszikusan ábrázolja Albrecht Dürer a prágai Nemzeti Galériában levő „Rózsafüzérünne” és a bécsi Kunsthistorisches Museumban látható „Szentháromság imádása” című alkotásain. Mindkét képen Jézus és Mária, illetve a Szentháromság jobbán az egyházi hierarchia rangsorolásának megfelelően a pápával az élen az „egyházi rend”, balján a feudális rangsornak megfelelően a császártól kezdve a „világi rend” képviselői helyezkednek el.

Az „egyházi rend”-nek még a világi törvények is biztosították a megkülönböztetett társadalmi jogállást. A mindennemű nemesek egyenlő jogaiért küzdő Verbőczy István Tripartituma II. titulusa szerint is: „az egyházi személyek betsületesbek a külső rendbélieknél”.

Luther így tekintve a középkori egyház és társadalom helyzetét, az *egyház megreformálása*, s ennek érdekében a *társadalom megigazítása* céljából a következőket „tanácsolta”:

1. El kell törölni a társadalmat „egyházi és világi rend”-re tagoló dogmákat, amelyek az előbbi uralkodói minőségben az utóbbi fölé helyezik. Isten előtt ember-voltában mindenki egyenlő, ami azonban nem jelent társadalmi egyenlőséget, keresztényként pedig a „lelki rend, a szent papság” tagja. Luther az „*egyetemes papságnak*” ezzel az elvével eltörölte a „világi rendek” alsóbb rangúságának bélyegét, amelyet a középkori egyház nyomott rájuk, s a polgári világot felszabadította az egyházi gyámkodás alól. Tanította, hogy minden ember közbenjárók nélkül áll Isten színe előtt, s minden megkeresztelt Krisztus által a világba van küldve, példájára végzendő „papi szolgálatra”, amely misszió és diakónia.

2. Meg kell tagadni a „kinyilatkoztatott egyházjog”-ot, a „*ius divinum*”-ot, el kell törölni az ilyen egyházi törvényeket. Ezeket az ellene kiadott pápai átokbullával együtt szimbolikusan meg is égette.³⁷ A „Schmalkaldeni cikkek”-ben pedig elvetette a középkorban szokásos ún. „nagy átkot”, a polgári következményekkel is járó exkommunikációt, amely által az egyházi hierarchia hallatlan nyomást gyakorolt a polgári társadalomra.³⁸ Szerinte az egyházjog „*ius humanum*”, csupán a gyülekezetek jó rendjét és az egyházi szolgálat folytonosságát hivatott biztosítani.

3. Meg kell szüntetni minden olyan egyházi jövedelemforrást, amelyhez az egyház a társadalom szempontjából improduktív úton, lelki kényszerrel, vagy a nép kizsákmányolása révén jut.

4. El kell törölni az Isten világi életrendjeivel ellenkező „lelki kényszereket”, amilyenek például a rendi fogadalmak és a papnőtlenség.

A római egyházon belül jelentkező megújulási mozgalmakat is mindenkor az jellemezte, hogy *a hatalomtól a szolgálat felé*, a társadalom szempontjából improduktív tevékenységtől a tanító, építő, produktív munka felé orientálódtak. Ezt nem egy szerzetesrend és reformmozgalom tanúsítja. Ezeket az uralkodó egyház többnyire beépítette keretei közé, de több nép története példázza, hogy ezek az egyházi rendek gyakran lettek politikai forradalmi mozgalmak irányítóivá, s például Magyarországon a reformáció első harcos nemzedékének vezetőivé.

Luther az egyház és társadalom reformációja megvalósítására nem egy újabb „*ius divinum*”-mal fegyelmezett egyházi hatalmi alakulatot kívánt az uralkodó egyház letörésére szervezni, hanem a „világi rendek”-et szólította fel, hogy vegyék kezükbe az őket Isten akarata szerint megillető hatalmat, és a világi szolgálatukat biztosító vagyoni bázist. Az egyházat pedig helyezték vissza szolgálatára területére, s e viszonyban is érvényesüljön a közösséget szolgáló „munka” és a „méltó bér” elve.

Luthernek ebbe a konfrontációba nem sikerült bevonna a császárt, de sikerült megnyernie a „világi rendek” széles rétegeit, fejedelmeket, a lovagrend tagjait, a polgárságot és a parasztságot, amely megmaradt Luther tanítása mellett lázadásának leverése után is, sőt a római restauráció megindulásakor a polgárság mellett a legellenállóbb rétegnek bizonyult.

Botta István

Mai prófétai szolgálatunk

1. Jézus Krisztus a Próféta

Amikor Jézus Krisztus Kapernaumban prédikál, magára vonatkoztatja a próféta jövendölését; „Az Úrnak lelke van énrajtam” (Lk 4.16 kk). Jézus vállalja a prófétai sorsot (Mt 23,29; Lk 13,34), sőt néha egyenesen besorolja önmagát a próféták közé (Lk 13,34, Mt 10,41; Lk 4,24), máshol a próféták történeteiből vett analógiákkal magyarázza a maga helyzetét (Lk 4,25). Ő maga is próféta, de Ő, „A PRÓFÉTA”, aki Istent, Istennek az akaratát egészen egyedülálló, megismételhetetlen módon jelenti ki és tisztéhez hozzátartozik a jövendő feltárása is (Mt 11,27; Jn 17,6; 8,26; Mt 25. rész). Jézus szavaiból az tűnik ki, hogy tanítványait az ószövetségi próféták utódainak tekinti. Ők éppen úgy a próféták sorsának örökösei, mint mesterük (Mt 5,12 kk). És Mt 23,34 szerint Jézus „prófétákat, írástudókat és bölcseket” küld Izraelbe és ezzel ő maga teremti meg az újszövetségi és minden kor számára a prófétai szolgálat lehetőségét. *A mi prófétai szolgálatunk tehát nem ószövetségi maradék!*

Azért kell ma prófétálnunk, mert Krisztus tanítványai vagyunk és hordozzuk az Úr beszédét a megszólított gyülekezetekhez. Mert Jézus Krisztus a teremtő erő és a megszólított gyülekezet a teremtmény. Az Ige lett testté, vagyis idővé, de az Idő nem lett Igévé. Krisztus igehirdetése az időben hangzott el, kell, hogy hangozzék ma is, de az idő, melyben a gyülekezet a kijelentésben részesül, nem lesz kijelentéssé. Mi ma is Jézus Krisztust prédikáljuk és nem azt az időt, melyben Ő szolgált. Fontos azt is látni, hogy Jézus Krisztus prófétai szolgálatában nemcsak „prédikált”, ígét hirdetett, hanem amit szolt, azt cselekedte is. Legfontosabb prófétai tiszte éppen ez a szétválaszthatatlan kettősség: egyszerre hirdeti az evangéliumot és ugyanakkor étellel és példával tölti azt meg.

2. Mai prófétai szolgálatunk

A kinyilatkoztatást meghalló és felfogó hitnek értelmi funkciója van: végiggondolja a hirdetett ígét és értelmes gondolatok és vélemények elindítására serkent arról az emberről, akinek az egyház Isten igéjét hirdeti. Isten igéjének hirdetése, a prófétai szolgálat nem valamiféle „magánvállalkozás”, vagy magánvélemények repertoárja, hanem az egyház funkciója minden időben. A hitnek szüksége van gondolkodásra, hogy ne képzelt embereknek hirdesse az elképzelt Istent. Végig kell gondolnunk, meg kell vizsgálnunk az adott dolgok valóságát kritikailag és a valóság embernek, a saját korában, a saját társadalmában, a saját kérdései megoldásában kell hirdetni a ma élő, a ma népéhez szóló isteni Igét. A Szentlélek ma is munkálkodik, s újabb és újabb igazságokra vezet el. Az adott új és új helyzetekben szólaltatja meg számunkra az ígét.

Dr. Káldy Zoltán püspök-elnök írja Új Úton c. könyvében a 361. oldaltól:

„A ma egyháza sem élhet prófétai szó nélkül. A »prófétai szó« pedig ma sem jelent valamiféle »jóslás«-t, hanem elsősorban az ígének megértését és alkalmazását azok között a társadalmi, gazdasági és politikai körülmények között, amelyek között itt és most az egyház él. A »prófétai szó« a régi-régi ígének a »leleplezését« jelenti abban a vonatkozásban, hogy a mi helyzetünkre nézve miként kell azt érteni. Ilyen értelemben minden jó prédikáció vagy bibliamagyarázat a »prófétai szó« ki-

mondását jelenti, illetve kell jelentenie. Az az igehirdető, aki egy-egy bibliai textus magyarázata közben pontosan elmondja, hogy pl. Pál apostol a maga idejében miért írta azt, amit írt, és milyen körülmények között írta azt, amit írt, de nem mondja el azt, hogy itt Magyarországon, és pedig a szocialista társadalmi rendet építő Magyarországon, mit jelent a régi páli ige a mi egyházunk és a mi egyháztagjaink számára — legfeljebb »mesél«, de nem »prófétai szót« mond... arra van a gyülekezeteknek szükségük, hogy a »prófétai szó« nyomán megtudják: hogyan kell ma nekik élni, szolgálni és hivatásukat betölteni.”

Luther Mártonnak volt bátorsága kifejezni az egész egyház számára, kora számára, hogy mi volt a Szentírásra vonatkozó egyéni véleménye! A hitnek ma is joga van arra, hogy szabadon gondolkodjék. Nem a kultikus és liturgikus hagyományok a fontosak, sőt nem is elsősorban a dogmatikai hagyomány, hanem egyedül Jézus Krisztus a döntő. Igehirdetése, cselekedete, s az, hogyan szól ma nekünk. A prófétai szolgálat segítői és szolgálni akar és ha kritizál, vagy korrigál bizonyos döntő kérdésekben, akkor is építeni akarja Isten országát.

Előre mutató-e mai prófétai szolgálatunk? Augusztinus vagy Luther a maga korában messze előremutatók voltak. Ők és sokan mások kihívták maguk ellen koruk megmerevedetten csak hátrafelé tekintető gondolkodóit. És vajon Lutherrel befejeződött a prófétai szolgálat? Többet már nem lehet tenni? Prófétai szolgálatunk existálhat-e a középkor ruhájában? Vajon a mai kor teológiája, prófétai gondolkodása nem törhet előre? Mi ma élő igehirdetők csak a múlt prófétáinak szócsövei lehetünk? Az előttünk járt nemzedékek elmondtak már mindent a kinyilatkoztatásról? A ma prófétává hívott szolga csak epigonja nagy elődjének? *Semmiképpen sem!* Prófétai szolgálatunknak éppen olyan előremutatónak, a ma kérdésében éppen olyan aktuálisnak, és mai embert érintőnek kell lennie, mint bármely kor Istentől elhívott igaz prófétájának.

Hadd idézzek újra a fent már említett „Új Úton” című könyvből: „De van még egy másikfajta »prófétai szó« is. Ezt akkor kell kimondaniuk lelkészeknek és gyülekezeti tagoknak, amikor olyan kérdésekben is kell dönteniük, amelyekre nézve nincs »textus« vagy egyáltalán utalás a Szentírásban. A modern tudományos-technikai fejlődés olyan eredményeket hozott létre, amelyekről a Biblia emberei még nem tudhattak és így nem is foglalkoztak vele. Többek között ilyen az atombomba, az atomháború, a légkör »szennyeződésé«-nek problémája. Amikor e kérdésekben »textus nélkül« kell szót kimondani, annak is »prófétai szó« jellege van! Ilyen szó kimondására — az atomháború elitelésére! — ugyanaz a Szentlélek indít, aki nemcsak »hívja, gyűjti« Isten népét, hanem ilyen értelemben is »megvilágosítja.«”

3. Hit és értelem szerepe prófétai szolgálatunkban

A Szentírás, a hit és ész állandó kölcsönhatásában vannak a prófétai szolgálatban. Ezt a hármat nem lehet egymástól elválasztani. A keresztyén ember értelmével él és teljes belső szabadsággal használja fel eszét Isten igéjének megértésénél. Helytelen lenne az eszt megvetnünk, kikapcsolnunk. Ugyanilyen helytelen lenne, ha mi keresztyének Isten igéjétől és a hittől függetlenül, kizárólag a józan emberi értelemre építenénk döntéseinket.

A Szentírás bizonyágtétele az, hogy az emberi ész nem fogja fel az Isten dolgait. Jézus működéséről a négy evangélium azt a képet rajzolja meg, hogy környezete nem értette meg sem szavait, sem cselekedeteit.

Péternek mondja Jézus: „Amit én cselekszem, te azt most nem érted, de azután megérted.” (Jn 13,7) Jézus meg is mondja ennek okát: „Az Atya elrejtette titkait a bölcsék és az értelmesek elől, a Fiú pedig annak jelentí ki, akinek akarja” (Mt 11,25—27). Hasonlóan beszélnek hitvallásaink is az emberi észről: tökéletesen vak Isten dolgaiban, ellenkezik Isten igéjével, képtelen felismerni az ember teljes bűnösségét, nem tudja megérteni Krisztus művét. Tömören mondja ki hitvallásaink állásfoglalását Luther a Schmalkaldeni cikkekben: „A vak ész tapogatódzik Isten dolgaiban, önhittén, saját cselekedeteiben keres vigasztalást és képtelen Krisztusra, vagy a hitre gondolni.”

Ez azonban a valóságnak csak az egyik oldala. A Szentírás a másik oldalt is felmutatja, amikor arról szól, hogy a hívő ember Isten igéje alapján „megismeri” Istennek dolgait. Jézus ezt is Péternek mondja: „Majd megérted.” Jézus ismételten használja az eszes kifejezést (Mt 7,4; 24,45; 25,2 kk; Lk 12,42, 16,8). Jézus azt a gondolkodásmódot mondja eszesnek, amely logikusan vonja le a következtetéseket. Pál apostolnál is láthatjuk az ész és értelem fontosságát. Luther a következőket mondja erről: „Az ész sötét, a hit és Isten megismerése előtt, de kitűnő eszköz a hívőkben. A megvilágosított ész a hit irányítása alatt életre támad a hittől: meghalt és feltámadt.” Az ember újjászületésével nem jár együtt az értelem felszámolása, feláldozása. Sőt inkább az emberi értelem fokozott tevékenysége következik belőle. Isten igéje igényli az ész munkáját. Ahogyan a testté lett Ige felkereste az embert a maga világában, úgy keresi fel ma az embert a maga világában, tényleges helyzetében a prófétai beszéd. Jézus nem zárta az evangéliumot holt írásba, hanem tanítványaikra, emberekre bízta. Ad nekik megbízatást arra, hogy hirdessék az evangéliumot, ahogyan látták és hallották, de azon túl az ő feladatuk annak megfíttelése, hogy azt az evangéliumot Ézsaiás 53-hoz kapcsolva mondják-e el, mint Fülöp a Gáza felé vezető országúton, vagy egy oltár-feliratból kiindulva beszélnek Krisztusról, ahogyan ezt Pál a fővárosban tette. Annak, aki prófétál, illetve ígét hirdet, feladata az, hogy megismerje a világot, felvegye magába annak kérdéseit, azután hallja meg reá vonatkozólag Isten szavát, s meghirdesse ezt a világ minden dolgára vonatkozóan. Luther nagyon találón jegyzi meg a teológiában az ész szerepét. Az ördögtől megnyergelt ész káros és minél átfogóbb és termékenyebb, annál többet árt. Látható ennek igazsága azoknál, akik eszükkel hadakoznak az ige ellen. De a lélektől megvilágosított ész segít megfíttelni a Szentírást. Hit nélkül az ész képtelen erre. Viszont a megvilágosított értelem az igéből szövi minden gondolatát. Világosan mondja Luther, hogy egyetlen kor keresztyénsége sem kapja készen Isten igéjét úgy, hogy azt szolgálai módon és mechanikusan adja tovább. Minden kor keresztyénsége megkapja azt a feladatot, hogy Isten minden időben hangzó igéjére figyelve és eszét, értelmét használva fogalmazza meg azt, amit Isten az illető kor számára mondani akar. A teológia munkája nem más, mint a hit által megvilágosított észnek a munkája, amellyel Isten igéjét megfogalmazza a ma számára. Isten az értelmüket is jól használó emberek által teszi igéjét élővé.

Sokan abban a tévedésben vannak, hogy a Szentírás és a hitvallások minden időre érvényesen és véglegesen lezártan tartalmazzák Isten igéjét úgy, hogy a prófétai szolgálat egyetlen feladata a szentírási ígék magyarázata, recitálása és alkalmazása, vagy egyszerű reprodukálása. Hogy a vitás kérdéseket a Szentírás, vagy a hitvallások egy-egy kiragadott helye eldöntheti ma. Az emberi értelem feladata a megfelelő idézetek megtalálása, alkalmazása, esetleg a Szentírás és a hitvallási iratok tanításának rendszerezése. Az emberi értelem érdemleges szerephez azonban

csak akkor jut, ha olyan kérdésre kell felelnie, amelyre sem a Szentírás, sem a hitvallások nem adnak választ. Ebben az esetben értelem szerint kell következtetést vonni a Szentírásból és a hitvallási iratokból.

Szó sem lehet arról, hogy kétségbe vonjuk a Szentírás és a hitvallási iratok normatív tekintélyét, vagy, hogy az egyházon belül hozott döntéseket az isteni kinyilatkoztatás folytatásának tekintjük. De tudatosítanunk kell a Szentírásnak és a hitvallási iratoknak a lutheri értékelését: tekintélyük egyedül abból adódik, hogy Jézus Krisztusról tesznek bizonyosságot. Az élő Úr Jézus Krisztus pedig a Szentírás és a hitvallási iratok fölött áll! Nem a Szentírás, hanem maga az élő Krisztus, aki az Igét testté tette, a norma normans, és hozzá kell mérnünk a Szentírás kijelentéseit és a hitvallások tételeit. Így értjük meg, hogy a Lélektől megvilágosított ész segít megítélni és megérteni a Szentírást. Az ész feladata tehát nem ott kezdődik, ahol az Írás elhallgat, hanem kritikai és építő munkát végez, amikor a Szentírás és a hitvallási iratok minden kijelentését a meghalt, de feltámadt és élő Úrhoz méri és így állapítja meg azok érvényes tartalmát.

A prófétai szolgálat értelmes munkája nem ott kezdődik, ahol az írás nem ad egyértelmű útmutatást, hanem ott, amikor a prófétálás igénybe veszi az ész munkáját és telibe találja az embert. Az ész munkája a prófétálásnál sem a Szentírásban mutatózó gyakorlati „hézagot” tölti ki, hanem Isten igéjét a személy felé fordítja és így aktualizálja.

A Szentírás nem ad részletes útmutatást az ember mindennapi, világi életére, hanem általános irányítást ad, amelyet az embernek kell értelme segítségével az adott helyzetére, élet-szituációjára alkalmazni. Isten igéje pl. világosan szól arról, hogy mindenkinek a hozzá illőt kell házastársául elvennie. De X. Y.-nak, mint értelmes lénynek magának kell eldöntenie, hogy ki illik hozzá. Isten igéjéből világosan következik az is, hogy Isten akarja a békét a népek között. De azt már nem írja elő pl., hogy hogyan kell megoldani a Közel-Kelet kérdését, vagy a leszerelést. A megoldást a mai élet kérdéseiben az értelmes megfontolások alapján kell keresni. Viszont az is igaz, hogy a mai élet mai kérdéseiben is csak olyan döntés egyezhet Isten akaratával, amely a népek békés, becsületes együttélését szolgálja.

Az ilyen, értelem szerinti döntéseknél érdemes megszívlelni Luther figyelmeztetését: „Az Írás, vagy hiteles kinyilatkoztatás bizonyossága nélkül felállított tételt szabad véleményként képviselni, de nem kötelező hinni.” Akkor tehát, ha X. Y. Z.-t veszi el feleségül, pedig számára Q lenne megfelelő, akkor ezért őt nem lehet egyszerűen hitetlennek mondani. legfeljebb esztelennek. Lehetséges az, hogy a vélemények eltérnek abban, hogy mi a helyes döntés egyik vagy másik esetben. Az őskeresztységben is megoszlottak a vélemények arról, hogy szabad-e megenni a Csarnokban kimért áldozati húst. Lehet érvelni mellette is és ellene is. Pál apostol sok szeretettel igyekszik a szemben álló feleket a helyes megoldáshoz vezetni. Különböző vitákat egymás megbecsülésével és őszinte béke-törekvéssel kell megoldani, mert ez az Isten igéjének világos útmutatása, aminek az ész is engedelmeskedni tartozik (Mt 5,9; Róm 12,3).

Azt kell tehát mondanunk, hogy nincs az emberi életnek és világnak olyan területe, melyre nem érvényes a Szentírás tanítása. De Isten igéje mindig csak általános irányt szab meg az ember élete számára és azért nincs az életnek olyan területe, melynél Isten igéje ne tételne fel az ember teljes emberségének a működését, vagyis értelmét és érzelmét, akaratát és cselekvését. Isten igéje nemcsak érintetlenül hagyja, hanem minden vonatkozásban felhasználja az ember észbeli képességeit.

A keresztyén ember tehát a Szentírás, a hit és az értelem együttes felhasználásával keresi mai korunk, mai kérdéseire a teológiai feleletet és a korunkban végzett prófétai szolgálatunknál nélkülözhetetlen hangsúlyozni egy mindent átfogó szempontot: ez pedig a *szerepet*. Stauffer írta: „Minden szabály, parancs, kötelesség a keresztyén ember szemében legyen alárendelve a szeretet motívumának”. Jézus minden tanításának középpontja az emberszeretet. Ami az emberért és az ember javára van az jó. Az egyik döntő feladata prófétai szolgálatunknak, hogy itt és ma cselekedjünk a krisztusi szeretetet. Az irgalmas szamaritanus a félig agyonvert, kifosztott embert nem valami „földöntúli üdvösségre” segítette, hanem azért kötözte be sebeit és azért vitte a vendégfogadóba saját szamarán, hogy szolgálata által a földi életre adja, segítse vissza. Jézus egyháza számára szánt tanítással fejezi be ezt a példázatát: „Eredj el és te is akképpen cselekedjél” (Lk 10,25—37). Az egyháznak nem kritizálni és kárhoztatni kell a világot, mert feje, Ura, Jézus Krisztus sem azért jött a világra, hogy kárhoztassa azt (Jn 3,17). Az egyház létjogosultságát nem azzal bizonyíthatja meg, hogy ő ad erkölcsi normákat és rendelkezéseket, valamint törvényeket ennek a világnak, mert nem ő az ura ennek a világnak, hanem az Isten és akinek Isten valóban hatalmat adott erre, ez pedig Jézus Krisztus. A tudóskodó, kritizáló, törvényeskedő, önmagát kellető, példa gyanánt magát kínáló egyház ma már időszerűtlen. A szolgáló, felebaráti szeretetet tápláló prófétai szolgálatra van ma szükség. A mai korunk, a szocializmus nem igényli a bibliai igazolást. Ellenben szükséges az, hogy ettől a fejlődéstől érintett keresztyén embernek megadjuk az útmutatást életéhez és szolgálatához. Nem igazolnunk kell tehát a Bibliából a mai élet kialakult rendszereit, hanem a keresztyén embernek kell e kialakult rendhez buzdítást, felelősséget és igaz helytállásra való inspirálást adnunk. Nem kell bibliai idézetekkel alátámasztanunk békevágyunkat, hanem utat kell mutatnunk a ma keresztyén embere számára a béke ügyének szolgálatához.

4. *A mi korunknak is vannak prófétái.*

Az eddig elmondottak alapján Isten iránti hálával mondhatjuk: vannak a mi korunknak is Istentől megáldott prófétái, az ilyen szolgálatot örömmel és hittel végző küldöttei. Világosan fel lehet ma is ismernünk a prófétai beszédet arról, hogy az egyes, vagy még inkább a közösség életében a mindenkori égető problémát, annak megoldását hangsúlyozza és nem bizonytalanodik el, amikor a dolgokat nevének kell nevezni, vagy tevélegesen cselekedni kell azok megoldása érdekében. Amikor szembe mer helyezkedni uralkodó véleményekkel, s ha kell politikai kapukat is mer megdöngetni. Gondolhatunk Niemoeller, Albert Schweitzer, Bonhoeffer stb. világszerte ismert prófétai szolgálataira. De sok névtelen prófétai szolgálatban álló más Krisztus-tanítványára is.

Egyházunk útja prófétai küldetés, szolgálat és előremutató igehirdetés. Ahogyan Isten megadta nekünk a világos felismerést a diakóniai teológia munkájában, ahogyan egyházvezetőinket Isten megvilágította ennek kimunkálására, az ma legalább olyan prófétai elhívás, küldetés és szolgálat, mint amilyen volt Ézsaiás, Jeremiás, vagy bármely próféta küldetése a maga korában. Egy népet, egy hazában élő egyházat küldött el Isten új felismeréssel Krisztus parancsának megfelelő szolgálatra. Al-dassék érte Isten szent neve!

Miközben a prófétai szó mindig a jelen valamely égető kérdésére irányul, egyúttal alapvető segítség a jelen generáció hibái által fenyegetett jövő számára. A prófétai szolgálat célja, hogy elhárítson minden

veszedelmet, netán katasztrófát, melynek csíráját a jelen hordozza magában. A próféta mindenekelőtt azok felé fordul, akik előtte vannak, tehát a közvetlen közelében levőkhöz, nem pedig idegenek, ismeretlenek felé.

Szüksége van korunknak, mai gyülekezeteinknek a prófétai szolgálatra. Isten meg is adja ennek a szolgálatnak a lehetőségeit és területeit. Ma is ugyanúgy küld, mint egykor. Ha ma nem lenne prófétai szolgálat és ilyen irányú feladatunk az azt jelentené, hogy Isten többé nem kegyelmes ahhoz az egyházhoz, melynek a prófécia a kegyelem jele. A prófétaság az megszűnt mint hivatal, de talán még elevenebb, mint egykor, mint szolgálat! Nélküle az egyház élete minden területen csődbe jutna. Hangzik ma is a prófétai szó, csak fül kell hozzá meghallani.

Hadd idézzem itt dr. Káldy Zoltán püspök, püspöki székfoglaló beszédének egy részletét: „Szolgálataim végzése közben igehirdetésben és minden szolgálatomban a Szentírásához, mint zsinórmértékhez akarok igazodni. A politikai és társadalmi kérdésekben pedig a józan észre fogok hallgatni, a hitnek szabályai szerint.

Megmondom, hogy számomra a Szentírás semmiképpen nem törvénykönyv, melynek rögzített tételei volnának és ezeket kellene aprólékos kazuisztikával esetről-esetre alkalmaznom az elem kerülő kérdések megoldásánál. Számomra a Szentírás Krisztuskönyv, Krisztusról szóló bizonyítgatétel, amely engem nem a betűhöz köt, hanem magához Jézus Krisztushoz. Nem lehet azonosítani a Szentírásban adott helyzeteket a mi mai helyzeteinkkel. Az apostolok nem adtak minden időre szóló megoldásokat a különböző időkben élő egyház minden előkerülő kérdésére.

A hitvallási iratokat az atyáktól vett drága örökségnek tartom, ezek sem a betűkhöz, hanem Jézus Krisztushoz kötnek bennünket. Az evangélikus hitvallások a reformáció korában ismeretes vitás kérdésekre adnak feleletet és ezeknek nagy jelentőségük van, sőt kötelező az erejük is, amennyiben a Szentírással megegyeznek. Viszont az egyház mai kérdései nem mindenestől ugyanazok, mint voltak a reformáció korában élő egyháznak. A Szentlélek ma is megvilágosít és megmutatja, mi az Isten jó akarata abban is, amiben jó körülményeink között döntenünk kell!

A politikai és társadalmi kérdésekben a józan ésszel szeretném a fennforgó problémákat megoldani és azokban dönteni. Luther hangsúlyozza, hogy a természeti törvény, mely mindenkinek a szívébe van írva, megtanítja az embert arra, mit kell a közéletben cselekednie. Persze a józan észre való hivatkozással nem engedhet meg magának a keresztyén ember valami elvtelen taktikázást, gerinctelenséget a politikai kérdésekben sem. A döntésben benne kell lennie a józan ész által kormányzott őszinte meggyőződésnek. A keresztyén ember értelme nem független a hittől és éppen ezért politikai kérdésekben is Isten előtt dönt a hit szabálya szerint.”

Van tehát mai útmutatásunk, hogyan végezzük a prófétai szolgálatot. Elhanyagolnunk ezt a fontos, Istentől kapott kötelességünket nem szabad, mert elsorvasztanánk a Krisztus testének egyik tagját. Az ilyen állapot pedig betegség, mely miatt az egész test szenved. A prófétai szolgálat Isten akaratának tolmácsolása a gyülekezetben, az emberi értelem közege át, a Lélek által, Aki erre kegyelmi ajándékot ad, leleplezi ez elrejtett dolgokat és egyúttal megjelenti Istennek az akaratát.

Ahol Isten igazán szóhoz jut, ott mindig prófétálás történik. Mindig kell a prófétai szolgálatban állóknak újat mondani és olyan dolgokat felszínre hozni, melyek tovább építik a gyülekezet hitét és életét, de soha nem mondhat, prédikálhat mást, mint az Íráson, az Isten kinyilatkoztatott igéjén alapuló igazságot, mely a ma életére aktuális.

Mai, prófétai szolgálatunkra kérjük Isten áldását, hogy Péter apostollal együtt mondhassuk minden szolgálatunkra:

„Amikor pedig elkezdtem beszélni, leszállt rájuk a Szentlélek, ahogyan ránk is leszállt kezdetben.”

Solymár Péter

FELHASZNÁLT IRODALOM:

- Gerhard v. Rad: Theologie des Alten Testaments. II. kötet. 139. o-tól.
Dr. Werner Schauch: Prófétai hivatal a gyülekezetben. Lp. 1959. febr.
Evangelische Welt: Zehn Artikel über Freiheit und Dienst der Kirche 1963. jún., 13. szám.
Georges Casalis: Das Prophetentum. Stimme 1964. dec. 1.
Dr. Káldy Zoltán: Új Úton. Bp. 1970. 360. o-tól.
Dr. Káldy Zoltán: A jelennek szóló igehirdetés. Lp. 1952. nov.
Dr. Káldy Zoltán: Püspöki székfoglaló. Lp. 1958. dec.
Dr. Káldy Zoltán: Erik a vetés. Lp. 1963. márc.
Dr. Ottlyk Ernő: Ker. ember szolgálata a közügyekben. Lp. 1961. okt.
Dr. Ottlyk Ernő: Niemöller Márton igeszolgálata. Lp. 1953. dec.
Dr. Pröhle Károly: Isten ígéje és az ész szerepe döntéseinkben. Lp. 1959. május.
Veöreös Imre: Hit és értelem a ker. ember mai állásfoglalásaiban. Lp. 1963. május.
Dr. Pálffy Miklós: Ot. teológia. Jegyzet, kézirat.

Diakóniai felelősségünk a teremtett világért:

Az ember, mint a teremtett világ sáfra

(Biblia teológiai szempontok)

Megteremtette Isten az embert a maga képmására, Isten képmására teremtette, férfiúvá és nővé teremtette őket. Isten megáldotta őket és ezt mondta nekik az Isten: Szaporodjatok és sokasodjatok, töltsétek be és hódítsátok meg a földet. Uralkodjatok a tenger halain, az ég madarain és a földön mozgó minden élőlényen! (1 Móz 1,27—28)

Ez a kijelentés nem engedély, hanem parancs. Határozott megbízatás, isteni mandátum, amely egyetemességével minden embernek szól. Isten nemcsak az istenfélő teremtményeinek, hanem általában az embernek parancsolta meg, hogy uralkodjék a földön élő növények és állatok fölött és hódítsa meg a földet. Ha valaki vizsgálja a levegő összetételét, a bioszféra egyensúlyát, Isten akaratát teljesíti, függetlenül attól, hogy erről tud vagy sem; elfogadja ezt, vagy esetleg tagadja.

A „hódítsátok meg” és „uralkodjatok” kifejezések abszolút királyi uralom méltóságát juttatják kifejezésre. Teljesen az embernek adta át Isten a földet, sőt az egész kozmoszt is. Ez azonban korántsem jelenti, hogy magára hagyta volna —, hadd forogjon keserű levében.

Ezek az igék magukban foglalják a kemény küzdelemmel végzett munka művelését is. Betörni a földet, a természetet, a teremtettséget az ember jólétének szolgálatába állítani a kultúrparancs egyértelmű tartalma. A barlanglakó jól célzott kődobásától az utolsó űrrepülésig, az ősember dallam foszlányától Beethoven IX. szimfóniájáig mind-mind beletartozik abba a nagy folyamatba, amellyel az ember meghódítja a földet.

A másik klasszikus ige 1 Móz 2,15: „És fogta az Úristen az embert, elhelyezte az Éden kertjében, hogy azt művelje és őrizzé”. — Ahogy Ádámban nem a történelmileg első embert látjuk, ugyanúgy az Édenkert sem egy földrajzi hely. Az ember édenbeli állapota nem egyéb, mint eredeti teremtésbeli rendeltetése. Téves az az elképzelés, amely — elsősorban mitológia hatására — a paradicsomot, mint az örök tavasz és állandó örömök völgye, az Elyzium helyeként képzelel el, amelyben az ember munka nélkül — érzékiségének örömeit élvezve szemlélődve — séltálat a háziállattá szelídült fenevadak között.

Az Édenkertet, az egész teremtettséget Isten azért adta az embernek, hogy művelje azt. Itt is komoly, kemény, felelősségteljes munkáról van szó. S ez egyúttal jelzi, hogy Isten az embernek nem átokként, hanem feladatként adta a munkát. — Az őrzés parancsa pedig kifejezi azt a megbízatást, hogy arra a világra, amelyet Isten jónak, szépnek teremtett, az embernek felelősségteljesen kell vigyáznia, nem pedig tönkretennie harmóniáját, egységét megbontva egy világvégét „siettetnie”. De az őrzés kifejezés azt is jelzi, hogy végső soron Istené a világ minden meghatalmazásával is az ember annak legfeljebb a *sáfára, hűséges* kezelője, gondnoka lehet.

Érdeemes megemlítenünk 1 Móz 9, 2—3 igéjét is: Féljen és rettegjen tőletek a föld minden élőlénye, az ég minden madara, minden, ami mozog, a földön; a tenger minden hala is hatalmatokban van. Minden, ami mozog, ami csak él, legyen a ti eledeletek. Nektek adom mindezt, ahogyan a zöld növényt adtam.

Amíg az első megbízatásként hangzó kultúr-parancsban csak a növények szolgálhatnak az ember eledeléül, addig itt az a lehetőség is megadatik, hogy az állatokat leölje és elfogyassza. Gerhard von Rad úgy értelmezi, hogy az ember magatartásának, viszonyulásának ez a szabálya, amely az állati élettel kapcsolatos, legfeljebb mint szükségrend fogadható el. (Notordnung)

Az ember Isten elleni lázadása széttrökte a teremtő Isten és az ember munkája közti harmónikus egységet. A bűn megrontotta az ember és a természet közti harmónikus kapcsolatot is.

A bűneset következtében a föld átkozottá lett, a munka veríték és küzdelem jelleget kapott. A bűn következménye a környezet pusztításában is megmutatkozott. A háború szomorú velejárója az inkák öntöző csatornájának az elpusztulása, az emberi kapzsiság eredménye a karsztvidékeknek a létrejötte a rablógazdálkodás következtében. Az ókor háborús pusztításai tették sivataggá az egykor virágzó mezopotámiai kertkultúrát is. A bűnt a történelem igazolja a természetben is.

A bűn olyan mértékben mutatja meg pusztító hatását, amelyen az ember alapjaiban nem tud segíteni. Amint az ember nem képes önmagát megváltani, úgy nem tudja az ember a természetet sem megváltani a bűn romboló hatásától. Isten megváltói cselekedetébe tartozik, hogy egyszer a teremtettséget is teljességgel megújítja. Az ember azonban addig is felelősséggel végezheti csak feladatát az őt körülvevő környezet megmentésére, a föld meghódítására.

Már a Biblia első könyvének kezdő fejezetei beszámolnak az ember állattenyésztő, földművelő, hangszerkészítő tevékenységéről. (1 Móz 4,2) Lanton és fúvólán játszik (4,21). Rezet és vasat megmunkál (4,22), szőlőt művel (9,20), és erejét meghaladó építkezésbe kezd (1 Móz 11).

A technikai beállítottság legelső elindítóiként Kain és a kainiták szepelnek a Bibliában. A technika úgy jelenik meg, mint az ember autonómiájának és hatalmi törekvésének — bűn által meghatározott — gyü-

mölcsé. (Evang. Kirchenlexikon 1959. III. 1318.) A technikának azonban ennek ellenére nem lehet negatív előjelet adni. A felhasználás szándéka ad pozitív vagy negatív előjelet a technikának.

Salamon király udvarának magas fokú tudományos képzéséről későbbi könyvek szólnak. Növények és állatok életmegnyilvánulásait figyelték. Említést nyer a libanoni cédrus, az emlősök és a madarak, a csúszó-mászó állatok és a halak. (1 Kir 5,12)

Meglepő módon még a bányászat munkáját is leírja a Biblia egyik könyve. (Jób 28,1—11). A föld mélyének kincseit, aranyat és drága kőveket hoznak felszínre és koruk technikai színvonalán a sötétségbe bevilágítanak.

Így valósítja meg az Ószövetség embere Istentől vett megbízatását, hogy meghódítsa a földet munkája által. Így lesz a technika is az ember egyik jellemzője. Benne és általa tölti be az ember a tűz és a szerszámok használatától kezdve a génkutatásig, Isten parancsát.

Az ember sáfárságának csodálatosan szép himnusza a 8. Zsoltár: Kezéssel tetted őt kisebbé Istennél, dicsőséggel és méltósággal koronáztad meg őt. Úrrá tetted kezéd alkotásain, mindent lába alá vetettél.

Az ember hatalmas megbízásával és ugyanakkor felelős mandátumával gyakran vétkesen visszaél. Ezért a teremtett világ sóvárogva várja az Isten fiainak megjelenését (Rm 8,19) Ma is igaz, hogy az emberen kívüli élő és élettelen világ félelmetes sóhajtással vágyakozik a megváltás után. Keresztyéneknek együttes szövetségben minden jóakarátú emberrel szabad a teremtett világ rendjéért, a környezet harmóniájáért felelősen cselekedni.

Eljött az ideje, hogy a teológia —, miután évtizedeken át csak az ember Istenhez való viszonyáról, később az ember emberhez való kapcsolatáról szólt — most az embernek a teremtett világhoz, a kozmoszhoz, a környezethez való kapcsolatáról is szóljon.

A. D. Müller: Religion und Alltag c. művében már 1930-ban megállapította, hogy a közgazdaság, a technika, a természettudomány, az energiakutatás és a kémia, ha a maguk saját útján haladnak, nem a jó hatalma által vezetettek, amely nélkülözhetetlen volna az ember és világ fennmaradása érdekében.

Werner Heisenberg ezt így fogalmazza meg: „Éppen az élet legfontosabb döntéseinek kell tartalmazniok egy kikerülhetetlen irracionális elemet. A döntés számára alap szükséges, mivel kell lennie valaminek, amire az ember hagyatkozik: egy alapelveknek, hogy ez vezesse cselekedeteinket. Ilyen álláspont nélkül cselekedeteink elveszítenek erejüket.” (Atomphysik und modernes Denken. 1958.)

Ezért biblia-teológiai alapon is aligha marad fontosabb feladatunk, mint az ember felelősségét az egész kozmoszért tudatossá tenni. Dávid Löfgrens — Nygren prof. egyik tanítványa —, mint Luther kutató a Die Theologie der Schöpfung bei Luther c. könyvében azzal járult hozzá a kozmoszért való felelősség tudatosításához, hogy kimutatta, amely szerint Luther különbséget tesz teremtés, mint Isten cselekvése és teremtés, mint ennek a cselekvésnek az eredménye között. Isten hatalmas szavával teremtette a világmindenséget. Ebben az ember nem vett részt. Részt vesz viszont a folyamatos teremtés (creatio continua) munkájában: a természet alakításával, a környezet otthonosabbá tételével, a növénytermeléssel, állattenyésztéssel...

Ivar Asheim pedig arra utal, hogy Luther tanításának a társadalmi élet szent világiasságára kell emlékeztetnie bennünket, amely szabad az egyház uralma alól, de alá van vetve Isten uralmának. Mindez arra

bátoríthat bennünket, hogy Krisztus elrejtett uralmának jelentőségét a jelenlegi (szociális) problémák között szüntelen keressük.

Jézus Krisztus üzenetének ez a kozmikus aspektusa semmiképp sem akar egy krisztokratikus világnézet lenni, hanem inkább fáradozásaink alapvetését akarja adni, hogy felelős munkatársi közreműködésünk szolgálatára inspiráljon és a társadalomban hitünknek ilyen jó gyümölcssei is teremjenek.

Nem lehet egyetérteni. A. M. Klaus és Wolfhart Pannenberg álláspontjával, akik „Erwägungen zu einer Theologie der Natur” c. közös munkájukban az anonym „körülménykényszerűséget” (Sachwänge) teszik felelőssé a modern fizika kutatói gyakorlatában a ténylegesen cselekvő személy helyett. S ebből azt a következtetést vonják le, hogy sokkal jobb, ha mi időnkben egyáltalán semmire sem vállalkozik a modern fizika és kémia kutató tudósa. Igazat kell adnunk Kehnscherpernek (Prof. Greiswaldban), hogy embertől független természet és „körülménykényszerűség” a természetben nem létezik. A körülménykényszerűségek az ember visszaélésének eredményei. Az ember a világ folyamatai alakításának tényleges résztvevője — Isten parancsa alapján.

Semmiféle fatalisztikus elképzelés a technika és tudományos kutatás területén sem fogadható el. A Biblia nem ismer anonym körülménykényszerűséget, hanem konkrét emberi vétket, amely bűnbocsánatot, bűnből való konkrét megtérést, és szakszerű-lényegbevágó megújulást igényel éppúgy, mint ahogy a kozmosz a maga egészében megváltásra szorul.

Ennek tudatában a kutatás úgy végezhető, ha a kísérletek folyamatainak jellegét és felelősségteljes hozzáállást nemcsak az egyes tudósokkal közlik a kísérletek áttekinthetőségének biztosításával, hanem az egész társadalommal érintkezésben maradnak és annak ellenőrző munkáját biztosítják és támogatják — írja az egyik természettudós, Herbert Hörz.

Mind ezek alapján helyes az az állásfoglalás, amely szerint az embernek a mi bolygónkon nem bérlőként kell élnie, hanem úgy, mint akik otthon akarják magukat érezni a teremtett világban, s ezért áldozatokra is képesek. S ez még akkor is igaz, ha „nincs is itt maradandó városunk.” (Zsid 13,14)

Szebik Imre

FELHASZNÁLT IRODALOM:

- G. Kehnscherper: Natur als Schöpfung. 1976. Előadás kéziratban.
Boda László: Környezetvédelem és teológia. Vigilia 1976. nov.
Gerhard von Rad: Das erste Buch Mose ATD. Göttingen, 1972.
Dr. Muntag Andor: Micsoda az ember? Akad. székfoglaló. Lelkip. 75/4. Kezdetben. Genesis kommentár.

A kérész és diakonos szócsoport vázlatos exegézise

Mikor etimológiai szándékkal nyúlunk egy-egy újszövetségi görög szócsoporthoz, mindig a személyes főnévvel kell kezdeni, mert az a cselekvő, a szócsaládnak mintegy a feje.

A kérész szócsaládnak három tagja van: kérész = hír, híryanag, — kérészein = megkiáltani, kihirdetni —, de a család feje a kérész. Jelentése: herold, hírnök. A kérész a régi görög világban udvari tisztviselő volt. Hangos szóval összehívta a népet munkára, vagy katonákat toborzott harcra. Homeros Iliása 517. Ugyanitt a kérészöket Isten kedvenceinek —, 1,334-ben és másutt angyaloknak nevezi.

A kérész elsőszámú kelleke a messzehangzó, jó hang. Achillesnek volt egy Stentor nevű kérésze. Homeros Iliása 5. részének 785. versében olvassuk: „Stentornak olyan hatalmas érhangja (chalkeophónos) volt, mint más ötvennek együttvéve.” Innét a stentori hang. Stentornak állítólag az lett a vége, hogy addig versenyzett Hermessel kiáltozásban, míg beleszakadt.

Jelentkezéskor a kérészöt hangpróbának vetették alá. Ha azt állapították meg róla, hogy „tis kérész mé stentoraios...”, akkor az illető a hangvizsgán megbukott. De erkölcsi követelményeket is támasztottak vele szemben, megvizsgálták a jellemét.

Végül: mindig tudnia kellett, hogy nem szólhatja a magáét, megadott szövegeket kellett mondania —, ura szócsöve volt.

A kérész hivatása a kérészein = kihirdetés volt, a kihirdetett szöveg pedig a kérész.

Az Újszövetség kapujában igazi stentori hanggal áll Isten utolsó prófétái heroldja, Jézus kérésze, Keresztelő János. „Kiáltó szó”, meghirdeti (Bornemisza: „... nagy torokszóval, nem ásítva s kelletlenül...”) a kéthangú, de egyhangsúlyú hírt: „térjete meg” — ez a törvény —, „mert elközelített a mennyek országa” —, ez az evangéliom. S a szónak mindjárt ez az első előfordulása a továbbiakra is meghatározóan mutatja, mi a kérész: Isten törvényének és Krisztus evangéliumának két-szólamú, de egyhangsúlyú meghirdetése.

Az első keresztyén gyülekezetben aztán a kérész tartalma jegyeinél — de ennek csak örülni lehet — a hangsúly kissé eltolódott az evangélium javára. Pál kérészmája „a keresztről való beszéd...” — 1. Kor. 1,18 —, s szent egyoldalúsággal nem is akart egyébről tudni, csak „Jézus Krisztusról, még pedig mint megfeszítettéről”, 1 Kor. 2,2. A kérész lényege, tehát az evangélium magva, végső summában ez: „Jézus Krisztus meghalt bűneink miatt és feltámadott üdvösségünkre.” —

A diakónia-szócsoportnál is a család cselekvő fejével kell kezdeni az etimológiát, ez pedig a diakonos.

Előjáróban megjegyzendő, hogy az Újszövetségnek öt főszava van a szolgá, szolgálat számára: douleüo = rabszolgai szolgálat —, therapeüo = gyógyító szolgálat —, latreüo = fizetségért tett szolgálat —, leitourgeo = kultikus szolgálat — diakoneo = önkéntes személyes szolgálat a másik embernek. Diakonos az, aki ezt végzi. A szónak van egy népi de helytálló és sokatmondó etimológiája. Dia = át, konia = homok, sivatag. Dia + konia = át a homoksivatagon. Diakonos az a szolgá, aki a homoksivatagot taposva fogja fékjét a tevének, vagy számárnak, miközben urala fent ül a nyeregben. Kinek ne jutna itt azonnal eszébe az irgalmas samaritánus, minden diakónusok emberi példaképe, aki „leszállt a lóról”, felültette arra az országút rokkantját s vezette gyalogosan, igazi diakóniával a mentőexpedíciót.

Ha a diakónia közelebbi konkrét tartalmát keressük, az előfordulási helyeket, tartalmi jegyek szempontjából, a következő csoportokba lehet osztani.

Lukács 10,40: Márta szolgál Jézusnak. Csel 6, 1—2 szól az „asztalok körüli szolgálat”-ról. A kifejezés mindkét helyen kiszolgálást, felszolgálást, tevőleges testi szolgálatot jelent.

Az Újszövetség továbbmenően a megsegítő szeretetmunka minden jó szolgálatát diakóniának nevezi. Idevonatkozóan klasszikus helynek számít Máté 25 vége, ahol Jézus az étellel-itallal, ruhával való megsegítésről, betegek, foglyok meglátogatásáról, rászorulóknak gyámolításáról beszél —, ez mind diakónia.

Mindezek alapja pedig két döntőfontosságú locus: Máté 20, 28: „Az emberfia nem azért jött, hogy szolgáljanak néki, hanem hogy Ő szolgáljon és »— azaz —« életét adja váltságul sokakért.” Jézus tehát azért jött, hogy életét áldozza sokakért. Diakóniája = életodaáldozás. Az igehely aoristosza hangsúlyosít. Lukács 22,27: „... olyan vagyok köztetek, mint aki szolgál.” Diakonon: a participium erős hangsúlyozása annak, hogy Jézus szolgálása nem csak alkalmoszerű, hanem folyamatos és állandó.

Róm 15,30 és 2 Kor 8, 1—6 azért érdekes, mert Pál itt a gyülekezetek egymást segítő, adománygyűjtő munkáját is diakóniának nevezi —, mint ahogy az is.

Csel 6,4 szerint az igehirdetés is diakónia, diakonia tou logou —, ez érdekes és fontos!

1 Péter 4, 10—11 szerint a kegyelmi ajándékokkal való egymásnak használás szintén diakónia.

Mindez meggyőzően és egyértelműen mutatja, hogy az egyház és szolgálóinak, tagjainak szinte valamennyi tevékenysége — diakónia. Az egyház életfunkciójának legátfogóbb megjelölése.

Egybevetően megállapítható, hogy az Újszövetségben a kéréssein és diakonein paralell, szinte szinonim fogalmak. Tulajdonképpen egy és ugyanazon tevékenységnek, a Jézus nevében történő emberszolgálatnak két oldalát jelölik meg. A kéréssein az ajkak diakóniája, a diakónia a kezek kéréssein. Mindkettő valóságos cselekedet és mindkettő az egész embert veszi célba.

Következésképpen: a kéréssein együtt kell járni. A kéréssein szüli a diakóniát és a diakónia igazolja a kérésseit. Ha nincs diakónia, akkor a kérésseivel is baj van. Ha elzárul a kéréssein, eldugul a diakónia és fordítva.

A diakónia nem valami másodrendű, járulékos funkció a kéréssein mellett. Csel 6, 1 kk szerint a jeruzsálemi gyülekezetben az igehirdetés és diakónia funkcióját szétválasztották ugyan, ez azonban csak praktikus munkamegosztás volt s éppen azért volt rá szükség, mert az igeszolgálat nagyon felpezsdítette a diakóniát. Hogy a szétválasztással a diakóniát nem akarták az igehirdetés mögé degradálni, azt világosan mutatja az, hogy diakónusoknak is „jóbizonyságú, Szentlélekkel és bölcseséggel teljes” férfiakat választottak.

Az, hogy az egyház e két életfunkciója szolgálati jellegű, világosan és kötelezően mutatja, hogy az egyház a világban valóban nem uralkodhatik, hanem csak szolgálhat.

Jézus az evangéliumokban szól a magát felövező szolgáról, aki hű szolgálatban várja visszatérő Urát. Máté 24,45 kk., Lukács 17,8. Sohasem leszünk készen sem a kérésseivel, sem a diakóniával. — Mindkettőre szükség van az eschatonig.

Szabó József

Az elfelejtett ember

Nyomot keresni rend szerint nehéz, fáradságos és hosszadalmas, mivel a nyom jellegzetes tulajdonsága, hogy hamar elmosódik. Különösen nehéz ez bűntény esetében, mivel itt mindig kísérlet történik a nyomok eltörlésére. Márpedig könyvünk szerzője bűntényből indítja mondanivalóját: azokról a milliókról szól, akik a fasizmus megsemmisítő gépezetének szörnyű kerekei közé kerültek, hogy mondhatatlan szenvedések után szadista hóhéraik kénye-kedve szerint pusztuljanak el nyomorultan. A véres történet felidézése nem öncél, nem is „keret”, csupán, hanem elengedhetetlen előfeltétele annak, hogy a végeláthatatlan tömegben felfedezhessük azt az *egy* embert, akit keresünk: Remete László lelkeszt (8. 9.).

Szerzőnk azonban nem pusztán *egy* embert keresett a sok között, hanem azt az *egyetlen* embert, szolgatársunkat is, aki a fasizmus végóráiban vált áldozattá. Tartozásról szól közben (7), mivel a próbákat megálló hűség olyan kincs, melyből mindig gazdagodni lehet, s azt továbbadva másokat is gazdagítani kell (10). Tartozásról szól, mivel arra a három évtizedre gondol, ami a tragikus vég és annak felderítése között eltel.

Rédey Pál egész könyvét olyan alapvető kérdések tisztázása érdekében írja meg, hogy Remete László halála miért következett be? Hogy ellenálló mártír, tudatos forradalmár, „naiv” humanista, aktív partizán, származása terhét hordozni kénytelen áldozat volt-e? Hogy sorsát hivatásának végig gondolt vállalása, vagy a körülmények vissza nem fordítható alakulása formálta-e? (9. 96. 107.) Vizsgálódásait a szolgálat utolsó állomáshelyére: Jolsvára, az ott eltöltött — öt évnél alig több — időszakra koncentrálja (31—59. 71—77.). Kitérül előttünk Jolsva történelme (19—22), bepillantunk a közeli Besztercebányára, és megtanuljuk Nemecka nevét, melynek mészégető kohójában százak égtek hamuvá (16—19.). A társadalmi környezetre is figyelemmel rajzolja meg Remete belső portréját: a küzdelmeket, sikereket és kudarcokat, a szociális felelősségérzetet (32—34), a közösségformáló erőfeszítéseket (40. 41.), a kockázatvállalástól sem visszariadó segítőkészséget (42. 43. 64. 65.), azt a szeretetet, mely döntően hatott arra az elhatározására is, hogy beletagolódva a felszabadulásért küzdő partizánmozgalomba, önmaga feláldozása árán mentse a rábízottakat (66. 68. 88. 89.). Rédey Pál azonban nem elégszik meg ezekkel a kifogástalan hitelességű adatokkal, hanem Remete László jellemét még mélyebben igyekszik feltárni a róla alkotott baráti vélemények tükrében. Ezen a területen nagy óvatossággal mozog, rámutatva a vallomások subjektívizmusára, okkal feltételezhető, s nem egyszerű „tetten érhető” elfogultságára (9. 13.). Igaza van: a vallomások az adatok pontosságát tekintve másodlagos értékűek, és a mi „elfelejtett emberünk” megítélésére nézve bizonyos pontokon eltérőek (74—78. 85. 92. 108. 109.). De feltűnő, hogy valamennyi megnyilatkozásban — még akkor is, amikor személyével kapcsolatban kritika szólal meg — egyértelmű a pozitív érzelmi kötődés, a

tisztelet és megbecsülés. A szubjektív véleményekből összeálló képsor így tudja felmutatni az objektív igazságot arról, hogy mit jelent „embernek maradni az embertelenségben”.

Rédey Pál műve nem „tudományos tanulmány” és nem „életrajz”. De mivel a Szerzőt az igazság feltárásának vágya ösztökéli, ezért bőven felhasznál forrásértékű adatokat az utolsó öt évet megelőző időszakból is, és rámutat korábbi kapcsolatokra, történésekre, összefüggésekre. Megtudjuk például azt, hogy édesapja tanárember és hogy Sopronból elköltözve Szolnokon élt (57); hogy bátyja festőművész, tanár volt Miskolcon és őt is elhurcolták (67); hogy felesége diakonissza volt korábban (46) és hogy négy apró gyermek maradt utána árván (10); hogy édesanyját Jolsvároról vitték el sárga csillaggal megbélyegezetten (28—30). Megtudjuk, hogy az oly példamutató hűséggel végzett szolgálata mögött nem pusztán lelkesedés, hanem komoly teológiai felkészültség is meghúzódott (44); hogy előadásai, prédikációi tartalmukban és formájukban egyaránt igényesek és vonzóak voltak. (46., 47., 108., 109.) Mind megannyi „apró”, de fontos adat, mely segít jobban érteni a jolsvai éveket, s mely közelebb hozza őt hozzánk. Ahol pedig a nagy fáradsággal összegyűjtött adatmorzsák láncolata kényszerűen megszakad, vagy ahol a források ellentmondanak egymásnak, ott gondosan megformált hipotézisekkel és körültekintő kritikai elemzéssel találkozunk (14—16. 75. 88. 89. 101—107.).

A tanulmányok egyetlen olyan részlete van, ahol az adatfelhasználást az érvelést nem érzem eléggé meggyőzőnek. Szerzőnk szerint „Remete egyéni eset, „szabadúszó” volt az egyházban. Sajátos teológiájával, sajátos kegyességével az evangélikus egyház „partizán” papja volt. Vagy fejezzük így ki, a teológia „partizánja”? Lényegében egyet mondunk, Remete a fennmaradt emlékek alapján egy kicsit kuriózum volt” (46). Viszont néhány sorral lejjebb azt olvassuk, hogy „meglevő prédikációiban semmi rendkívülit nem találunk az igazán szép és választékos stíluson kívül. ... Előadásai ... nem tükröznek valamiféle rendkívüli teológiai elkötelezést. Ezek az előadások logikusan kidolgozott, értelmes, szellemes, előadások, de nem nyújtanak többletet a háború előtti teológiai állásfoglalásokhoz képest” (46. 47.; de vö. 55. is). Az olvasó itt tanácsstalanná válik, mivel a Remete teológiáját összegező véleményben önellentmondást lát.

Ez az észrevétel semmit sem von le a tanulmány *egészének* értékéből, mint ahogyan végső soron „lényegtelenné” válik Remete szolgálata *egészének* értékére vonatkozóan, hogy teológiájában a domináns elemeket a „megszokott”, vagy éppen a „rendkívüli” kategóriába soroljuk.

Rédey könyvének olvasása nyomán bizonyára jelentkező fokozott érdeklődés további kutatásra serkent. Mert homályban maradt évek, tisztázatlan kérdések még a korábban megjelent tanulmányok (LP 1960. 478—481, 1975. 21—38) eredményeit figyelembe véve is szép számmal akadnak. Születési idejének bizonytalanságát megszünteti a soprni Városi Anyakönyvben található adat, mely megegyezik a Börtönnapló (14) bejegyzésével: „László; született: 1910. szeptember 27, Sopron; apja: Einzig Miklós főgimnáziumi tanár, izr.; anyja: Horovitz Róza, htb., izr.” (1910. 631. sz.) Ugyanitt található az a dokumentum is, melyek a család áttérésére és a gyermekek névváltoztatására vonatkoznak. A szülők Márton és László nevű gyermekekkel Szentgotthárdon, 1919 szeptemberében tértek át evangélikusnak a Czipott Géza lelkész által kiálított 68/1919. sz. bizonyítvány szerint. (A bejegyzés kelte: 1919. szeptember 29.) Kérdés, hogy a szentgotthárdiak kiváló lelképásztorának ebben az ügyben csak adminisztrációs szerep jutott-e, vagy pedig ennél lényege-

sen több; a „Bizonyítvány” alkalmasint jelzi a személyes kapcsolat vonzását és az evangélium erejét is? Ez a kérdés azért is indokolt, mivel ekkor még nem volt látható a fasizmus zsidóüldöző eltökéltsége a maga brutális következményeivel. Származása ismeretében válik fontos kérdéssé az is, hogy mi, illetve ki indította el a gyakorló keresztyénség útján, hogyan és mikor fordult érdeklődése a lelkészi szolgálat vállalása felé? Ez a döntés ugyanis — evangélikus egyházunk 450 éves hazai történetét tekintve — ha nem is mondható példátlan, mindenesetre igen ritka. Remetén kívül mindössze két ilyen szolgatársunkról van tudomásunk: Christlieb Frigyesről, a XVIII/XIX. század fordulóján előbb Kis-mányok, majd két évi méltatlan börtönbüntetése(!) letöltése után Balf papjáról, valamint kortársunkról: a halkszavú és szelíd Dr. Benes Miklós-ról. Ugyancsak elgondolkoztató a névváltoztatás időpontja és maga a választott név is (1937—1933. III. B. M. sz. ügyirat), melynél a tudatosság és a divatos „melléksempontok” figyelmen kívül hagyása joggal te-lezhető fel. (A dokumentum kelte: 1933. április 21.).

Jolsvai szolgálatára nézve is jelentősek azok az adatok, melyek csala-dja elhurcolásával kapcsolatosak. Márton bátyja 1945. április 20-án halt meg Mauthausenban (Sopron városi Akv. 15/1948. sz. bejegyzés), édes-anyaának pedig — aki egyébként az uo. 311/1948. sz. ügyirat szerint már 1944 májusában gyűjtőtáborba került — nyoma vész 1945. júliusában. Amikor Jolsváról, fia lakásáról „távoznia” kell (30, 31), alkalmasint azon-nal, vagy rövid idő elteltével Sárvárra kerül; itt ismerkedik meg a zsidó deportáltak között is rendszeres lelkészi szolgálatot végző Martos Ödön lelkésszel 1944 júliusának utolsó napjaiban. Nem csoda hát, ha az édes-anyaát Jolsva környékén kétségbeesetten felkutatni akaró fia többé már nem akad a nyomára. Még a családi viszonylatoknál maradván emlétsük meg egyszer név szerint is Kusinszky Paula Klárát, a fiatalon özvegyé-tett feleséget, négy apró árva édesanyját, akivel 1937. augusztus 28-án kötött házasságot Budapesten (H. 1937. 284). Megérdemli tiszteletünk-t.

Remete László fájdalmasan rövid egyházi szolgálata 1935. május 3-án, Győrött kezdődik, amikor Kapi Béla püspök lelkésszé avatja (H. 1935. 162.). Első állomáshelyei Fancsal, majd Debrecen. (H. 1935. 162; 1936. 380.). Debrecenből 1936-ban Sátoraljaújhelyre helyezi helyettes lelkész-ként Geduly Henrik püspök (H. 1936. 380; Sátoraljaújhely), itt működik 1938-ig. Ez évben Ózdra kerül kápláni beosztásban és 1939-ig van szol-gálatban (H. 1939. 234.), amikor az év nyarán betegszabadságra kell men-nie. Felgyógyulása után már nem is kerül vissza Ózdra, mivel közben megválasztják Jolsvára hitoktató lelkésznek. A felsorolt adatok a szol-gálat idői kereteit és helyeit jelölik csupán, de egyben lehetőséget is kí-nálnak és irányt szabnak az érdeklődők vizsgálatai számára.

Tragikus sorsú szolgatársunk visszatérő vallomása volt: „A szerete-tet élni kell, nem hirdetni, a szeretet nem teória, hanem praxis” (49). Remélhető, hogy az eddig fel nem tárt területen folytatott kutatások to-vább gazdagítják a Remete Lászlóról és szeretetének szolgáló gyakorlá-sáról alkotott szép és tanulságos képet.

A mű közrebocsátásáért köszönet illeti a Szerzőt, a gondolatot párt-fogoló Egyházvezetést és a könyvet megjelentető Sajtóosztályunkat.

Magassy Sándor

Szende Sándor (1914 – 1978)

Papi egyénisége három ponton kristályosodott.

Szende Sándor a halkszavú, szelíd, de szerényen is mindig segítőkész papok közé tartozott. Szava még baráti társaságban is csendes volt és munkagyűléseinken szinte félve jelentkezett szólásra. Halk szava mégis mindig tudott segíteni, papi gondjainkban bátorítani. 34 éves szolgálata nyomán a kötcsei gyülekezet az egyházmegye legrendezettebb gyülekezetei közé került. Utolsó gyülekezeti munkatervében félreérthetetlenül fogalmaz: „A gyülekezethet meg kell éreznie, sőt meg kell tapasztalnia, hogy az evangélium valóban segítség tud lenni a ma emberének is...” S melyikőnk gondolta volna, hogy legutolsó LMK előadásának legutolsó mondatában valóban utolsóként summázza életprogramját: „Segítenünk kell az élet valóságos cselekedeteivel és tartalommal megtölteni az új világrend kialakítását” Szende Sándor ezt akarta, ezt tette szószéken, pásztori szolgálatban és a kötcsei Takarékszövetkezet íróasztalánál is. Becsüljük meg és köszönjük meg Istennek a halk szóval is, szerényen is mindig segíteni akaró és tudó papokat!

Az erőt és jókedvet ehhez felülről kérte. Szende Sándor az imádkozó papok közé tartozott. Munkaterveiben, lelkészi jelentéseiben szinte visszatérő refrénként ír az imádság szükségességéről, blodog lehetőségéről és ert adó ajándékaról. Presbiteri munkatársait, gyülekezetét buzgó imádkozó életre nógatja. Nem tudott imádság nélkül, a mások imádsága, sőt a másokért való imádság nélkül sem szolgálni. Utolsó baráti levelében ezt írja: „Az a meleg kapcsolat, amely közöttünk fennáll, természetessé teszi, hogy imádságban hordozzalak, amiről csak Atyánknak kell tudnia.” És mi tudjuk, hogy mennyei Atyánk tud imádságainkról. Becsüljük meg és köszönjük meg Istennek az imádkozó, másokat is imádságban hordozó papokat!

És becsüljük meg, köszönjük meg Istennek a bűnbánatban és bűnbocsánatból élő papokat. Szende Sándoro ezek közé tartozott. Papok gyülekezete előtt prédikál egyszer nagyon csendes szóval a naponkénti bűnbánat szükségességéről s a bűnbocsánat örömről; nem sokkal halála előtt pedig így bátorít: „...kérem számodra azt a megbocsátó szeretetet, amellyel minket — lelkészeket is — el tudsz hordozni.” És mi tudjuk, hogy Isten Szentlelke egyszerű, csendes szavak nyomában is meg tud ajándékozni a bűnbánat szépségével és a bűnbocsánat új életre erőt adó, másokat is megbocsátó szeretetben hordozni tudó örömeivel. És mi tudjuk, hogy Jézus Krisztus Szende Sándort is — velünk együtt — szüntelen imádságban hordozza az Isten előtt.

„...naponként feláldozta magát a szolgálat oltárán...” — mondotta Dr. Káldy Zoltán püspök virágainkkal elborított koporsója felett II. Tim. 4,6–8. alapján tartott prédikációjában. Igazán és jól mondta. Köszönetül

azért, aki elment és papi programként számunkra, akik még szolgálhatunk.

Kár, hogy ez a szolgálatban gazdag életút alig 64 évet ölelt át csupán. 1914. október 5-én, 5 gyermek egyikeként született Lajoskomáromban, ahol édesapja igazgató-kántortanító volt. 1934-ben érettségizett Bonyhádon és 1938. szeptember 18-án szentelte lelkésszé D Kapi Béla püspök Győrött. Vésén, Sárszentlőrincen, Óriszentpéteren, Vadosfán és Kisfaludon segédlelkészkedett, majd 1945. augusztusától a kötcsei gyülekezetben szolgált. Szelídségben, imádságban, áldozatos szolgálatban hűséges társa volt Bognár Zsuzsanna, akivel Mihályiban kötött házasságot. Három gyermek kezébe adtak drága útravalót.

A kötcsei gyülekezet lelkésze magas dombra épült paróchiájából nemcsak a házakba, utakra, kertekbe látott, hanem a reá bízottak szívébe is!

Dubovay Géza

Az igehirdető műhelye

IMÁDSÁG GYÜLEKEZETEMÉRT

II.

36. *Imádság prédikáció előtt*

Uram, megint arra készülök, hogy igédet hirdessem, és nem vagyok méltó reá.

Tudod, hogy ez a legforróbb vágyam: tehetetlenségem nyomorúsága ne terheljen mást, csak engem. Bárcsak közéd és ezek közé az emberek közé ne állna semmi gát; méltatlan pásztoruk meg ne rongssa örömeiket Tebenned. Állíts félre, hogy Te magad juss szóhoz s mindenki megkap hassa Tőle azt, amire e héten útravalóul szüksége van.

Szeretett Megváltóm, töltsd meg szívemet szeretettel e gyülekezet iránt. Nem futamodhatom meg most, prédikálnom kell, hadd meríthessem mondanivalómat szereteted gazdagságából. Add, hogy emberi beszédem megfeszíttessék és egyedül kegyelmed bölcsessége érvényesüljön. Teljesítsd be ezt a reménységet gyülekezetedért, amelynek szüksége van reád, hogy élhessen s a Te ígéretedért, amelyet azon a napon adtál nekem, amikor elhívtál szolgálatodba. Ámen.

37. *Emaus*

Uram, oly régóta vagyunk már Veled úton és mégsem ismertünk meg Téged. Csak bandukoltunk egymás mellett s a szívünk nehéz volt a csalódások, a megkeseredés, a kételkedés és a közönyösség miatt. S csak mondogattuk útközben: néped ügye elveszett a reményeink veled szálltak sírba. S íme ezen a vasárnapon asztalodhoz hívtál. Megtörve a kenyér s megnyílt szemünk megismert Téged ...

Ez a nagy testvéri sereg, sokszor oly szétzilált, a Te feltámadott tested!

38. *Panasz az éjszakában*

Uram, ha most az éjszaka csendjében eléd jövök, nem azért teszem, mert a presbiterválasztások gondja nyom, vagy a templomtatarozás, vagy tisztemben való mulasztásaim —, hanem azért, hogy kezedbe végy engem, szolgádat.

Mint a szarvas kívánczik a forrásvízre, úgy kívánczik lelkem Hozzád, ó élő Isten! Ugyan hol találhatnék Reád? Jössz, de mindjárt el is rejted orcát, tetszésed szerint. Miért is jöttem eléd, hisz oly hallgató Isten vagy! Miért is hívtál el engem, hiszen tudod, hogy bűnös ember vagyok. Csak Te lehetsz gyülekezetem igazi pásztorja; és most mégis elhagysz. Rászédteél, megcsaltál. Meghagytál abban a hitben, hogy a Te utadon járhatok, s íme nem tudok. Elhitetted, hogy mindig velünk maradsz s mégis elhagytál. Előled Uram hova menekülhetnék, mint Hozzád, színed előtt Te magad szólsz szót érettem ...

Ó, jöjj hamar!

39. *Megtérés*

Uram, jelenléted oly békét és örömet adó, amikor várlak, hívlak, mert szükségem van Reád.

De lehet jelenléted kemény és keserű is, amikor kezed reám nehezedik, míg végre hozzád térek.

Futottam előled Uram, de nem volt nyugalmam ezekben a hetekben egy pillanatra sem. Szüntelenül magamon éreztem szemrehányó pillantásodat.

Add Uram, hogy ezután felismerjelek — hatalmadban és jóságodban.

40. *Keresztelés*

Atyám, mekkora öröm, hogy e gyermeket karomba vehetem és megkeresztelhetem nevedben.

Dicsértéssél, mert Jézus Krisztusban minden ígéreted igen és ámen.

Dicsértéssél ezért a most született új életért.

Ígéreted e gyermek számára most ünnepélyesen megpecsételtetted, mint egykor a mi számunkra is.

Olyan ez a pecsét, mint egy alapkőletétel.

Olyan ez a pecsét, minő billog a nyáj juhán.

Olyan ez a pecsét, mintha levélborítékon lenne, amit nem nyithat fel senki.

Dicsértéssél, mert e gyermek arra rendeltetted, hogy a tiéd legyen.

Ígéretet tettél erre most nyilvánosan, s mégis ez a Te titkod marad.

41. *Imádságok betegség idején*

Itt fekszem Uram és testem fájdalomtól götrötten, védtelenül kiszolgáltatott az éjszaka fájdalmainak; mert ez a sötétség órája.

Mit mondhatnék? Atyám, ments meg ettől az órától. Vajjon nem ezért az óráért jöttem Hozzád? Nem vagyok már nyájam pásztora? Véget vet szolgáltatomnak ez az óra — a szolgálatnak, amely nem abban van, amit szólnak, hanem abban, amj vagyok érettük a Jézus Krisztusban?

Vajjon mindegy a gyülekezet számára, amelynek pásztora vagyok, ha testem ezen az estén elerőtlenedett, kiszolgáltatva a szenvedésnek — és a kegyelemnek?

„Mégfeszítetttem a Krisztussal együtt”!

42.

Téged szólítlak Uram, csak Téged.

Jöjj és segíts a fájdalmakat elviselni.

Bizonytal azért küldted ezeket, hogy eléd vigyem könyörgésemben.

Ha ébren virrasztok ezen az éjszakán s az elszenderülés rövid perceiben is, legyen e fájdalom számomra jelenléted jele.

43.

Eléd hozhatom-e Uram, ezeket az órákat — e végnélküli órákat, melyeknek parttalan tengerében nem vagyok egyéb, csak egy várakozó test? Add, hogy a gyógyulásnál —, igen a gyógyulásnál is jobban várjalak Téged!

44.

Te látod, Mesterem, mi telik tőlem ezen az estén: elmarad a megszokott heti biblia-tanulmányozás, helyette csak fekszem itt tétlenül, még gondol-

kodni sem tudok s gyötör a fájdalom —, hogy együtt gyakoroltassunk a Veled való közösségben, Úr Jézus!

45.

Istenem, Atyám, engedd meg, hogy szívem mélyéből magasztaljalak Téged.

Egész bensőm áldja szent nevedet!

Oly boldog vagyok Istenem, hogy el sem mondhatom. Hogyan is érdemeltem meg ennyi jót? Rám gondol egész gyülekezetem körülvesz imádságával és szeretetének számtalan jelével, amiket Te megsokszoroztál.

Ó Istenem, hát nem ezerszer többet kaptam azért, amit adtam: Hajlékot és testvéreket, szülőket és rokonokat?

Egész bensőm áldja szent Nevedet!

46.

Ó Uram, hadd magasztaljalak ezért a betegségért! Most könnyűvé tetted, hogy gyermeked legyek és kezekben maradjak.

Magasztallak Téged, mert oly tehetetlenül adattam kezébe, hogy nem térhettem ki előled s nem tehetek mást, mint amit Te akarsz. Milyen üdvös ez számomra Megváltóm, hogy így rád vagyok utalva. Amikor egészségben és jó erőben vagyok, nem engedelmeskedem ily készségesen szavadnak. Köszönöm, hogy e napokat reám adad és nem térhetek ki előled. A jó napokban nehezemre esik Nálad maradni. Ezért magasztallak ezért a betegségért, mert most semmi sem tarthat távol Tőled.

Dicséret Neked Üdvözítöm. Segíts, hogy szüntelen Reád tekintsek. Ahogy most korlátok közé szorítottad testemet és akaratomat, úgy szorítkozik lelkem is most csak arra, hogy egyedül Reád tekintsen. Ahogy engedelmességre kényszerítetted tagjaimat, úgy készítsd egész valómat a szeretetre.

Uram, jó most hogy gyengeségemben megismerhettem erődet, jó ez a tehetetlenség, hogy csak Te cselekedjél.

Szenvedésem bizonyonnan semmiség, de hát mégis az enyémekek ezek az álmatlan éjszakák s a fájdalom verítéke —, ezt vihetem csak eléd, idáig jutottam. S ha mindez gátol az imádkozásban, ha tétlen kábulatban szenvedgek, fogadd el ezt is imádságul gyülekezetemért.

47.

Atyám, hogy köszönjem meg Neked, az imádságokat, amik érettem szálltak színed elé, hogyan magasztaljalak azért, hogy egy pillanatra sem maradtam magamra a gonosz kezében, hogy állandóan hordoztattam színed elé.

Istenem, lásd mennyire nem vagyok a magam ura. Visszatérő erőm ezért kétszeresen a tiéd.

Életem azoké, akik oly állhatatosan könyörögtek értem, erőmet újra adtad, hogy a gyülekezeté legyen, mely kikönyörögte tőled.

Megváltóm, segíts, hogy semmit ne vonjak meg tőlük, ami megilleti őket, s amit nekik szántál, híven átadjam.

Segíts, hogy magamat is egészen átadjam Neked, és nekik. Íme itt vagyok, hogy teljesítsem akaratodat.

De hiszen ez nem is az én áldozatom, hiszen én semmivel sem rendelkezem. Elvétetett tőlem minden s vissza is kaptam mindent, hogy általad éljek új életben.

Ámen.

48. Gyógyulás

Atyánk, magasztalunk, mert összegyűjtöttél ebben az órában színed előtt, hogy imádjunk téged, mindannak ellenére, ami egymástól elválaszthat. Add ó Atyánk, hogy szeretetedben soha ne kételkedjünk és semmi megpróbáltatás el ne szakíthasson tőled.

Úgy amint vagyunk adjuk magunkat neked és kérünk, hogy hadd dicsőítsen életünk Téged, minden módon és minden helyzetben.

Dicsértéssel Jézus Krisztusért, útitársunkért és üdvözítőnkért, akiben egyik vagyunk mindnyájan és egyik Veled is, örökké.

Amen.

49. A gyülekezet imádsága

Urunk, hadd legyünk e faluban számodra olyan, mint egy repülőter, amely mindig kész arra, hogy fogadjon Téged. A terepet elegyengetjük a kifutót mindegyre megújítjuk, hogy bármikor felkereshess a magasságból, s megbizonyíthasd jelenlétedet, szeretetedet és hatalmadat.

Amen.

50. A gyülekezet áldozata

Fogadj el engem Uram; e gyülekezet áldozataként. Munkájukkal, pénzükkel eltartanak engem. Megteszik, ami tőlük telik, hogy itt lehessen és imádhassalak Téged. Életem az ő áldozatuk Előtted. Érettük hallgass meg engem. Bocsásd meg, hogy mindig újra megvonom magam tőlük és Tőled. Tőlük akik elhívtak ide engem és Tőled, aki megváltottál.

Uram, engedd, hogy legalább az imádságban elvégezhessem a feladatot, amit reám bízál.

Amen.

51. Imádság Jézusért

Uram, éppen befejeztem imádságomat, de íme ismét térdre kényszerítetél, hogy hozzád forduljak, csak hozzád, szeretett Megváltóm.

A Te Lelked készlet erre — mily különös —, hogy most éretted imádkozzam.

Magamtól nem mertem volna, de Szentlelked esedezik buzgón bennem, hogy dicsértéssel és magasztaltassál.

S én azért könyörgök, hogy azok, akiket szeretni és megmenteni jöttél, Neked hálát adjanak.

Hiszen Te az idők végéig tusakodsz érettük!

Hiszen Te vagy szószólónk az Atyánál!

Szenvedsz érettünk és megalázód magad közönyösségünk és méltatlanságunk miatt, szereteted azt kívánja, hogy eggyek legyünk Tebenned.

Ó, Isten Fia, testvérünk, kérem az Atyát, aki egyedül titkok tudója, jöjjön el végre a Te órád!

52. Vágyódás Istenhez

Uram, nem vágyálmaim, kívánságaim vagy csalódásaim visznek e reggeli órában hozzád; Te tudod, hogy elvetem ezeket.

Hanem Te magad Istenem, Atya Fiú és Szentlélek, Te kinek gondolatai nem az én gondolataim és utai nem az én utaim. Nem akarok mindig újra magammal foglalkozni, még csak gyülekezetemmel és annak gondjaival sem. Egyedül Reád várok most, de nem azért, hogy kiségs a kátyból, vagy kipótold szolgálatom hiányosságait, hanem Tégedet egyedül önmagadért, nevedért kereslek!

53.

Lelkem utánad sóvárog, én élő Istenem. Szentlelked kelti fel bennem ezt a vágyakozást. Tőled van, hogy szívem megszólal: Keressétek az Urat mindenkor. Téged kereslek üdvösségem Istene.

Hozzád kívánkozom: minél közelebb vagy hozzám, minél inkább körülvesz jelenléted, annál erősebb és forróbb ez a vágyakozás.

Téged kereslek, mert Szentlelked bennem kimondhatatlan fohászokódásokkal tanúskodik a teremtet világ sóvárgásáról, arról szól, amit azelőtt nem ismertem s felragyog, mintha dicsősége első sugára lenne.

Téged kívánlak e napon, mikor megszokott munkámra indulok, hogy tanítsak, betegeket látogassak.

Hívlak most kezdődő munkámhoz.

Légy jelen minden szavamban, cselekedetemben és gondolatomban.

Egész valóm, testem, lelkem és mindenem utánad sóvárog.

Utánad vágyódom s ez nem tőlem van — Szentlelked ajándéka ez!

Halleluja!

Egész gyülekezetemért kiáltok Hozzád, óérettük meríték az élő vizek forrásából örömmel.

Utánad sóvárog lelkem, ó élő Istenem!

54.

Uram, add hogy hozzád forduljak, jóllehet nem láthatlak Téged.

Uram, Te vagy erőm jóllehet fel nem foghatlak Téged.

Uram, Te vagy üdvösségem, akkor is, ha nem tudok hinni benned.

Uram, Te vagy bűneim bocsánata, akkor is, ha nincs megbánás bennem.

Uram, Te vagy a szeretet még akkor is ha én nem tudok szeretni.

Dicsőség Néked!

55. *Minden lélek...*

Ti mindnyájan, egész gyülekezetem,

dicsérjétek az Urat!

Dicsérjétek őt vének és ifjak!

Dicsérjétek őt szűkölködők és jómódúak, parasztok és kézművesek, katolikusok és protestánsok!

Dicsérjétek az Urat asszonyok a tűzhely mellett, mindennapi munkátokban.

Dicsérjétek az Urat gyermekek iskolai feladataitokkal és kérdéseitekkel.

Dicsérjétek az Urat, akik úton vagytok vagy piacra mentek.

Dicsérjétek az Urat, ti akik a kávéházban ültök.

Dicsérjétek az Urat, ti kereskedők az üzletekben.

Dicsérjétek az Urat, ti munkások a műhelyekben.

Dicsérjétek az Urat, ti lelkészek és segédlelkészek.

Dicsértessél Üdvözítőnk földjeinken és házainkban.

Dicsértessél a Te házádban is.

Add, hogy minden fáradozás célhoz érjen és beteljesülést találjon s így válhasson magasztalássá, hogy kévénket betakaríthassuk és begyűjthessük Tehozzád!

Hozsánna!

56. *Ez bizonyjal igaz*

Uram, egyedül Te adsz életemnek értelmet. Mily hiábavaló lenne napjaim sora, ha a Feltámadott keze nem irányítaná!

Bizony ez így igaz:

Jézus Krisztus, Te adsz egyedül életemnek értelmet!

Dr. Groó Gyula

Exegézis

Textusunkban két olyan kérdés rejlik, amely exegetikai tisztázásra szorul. Az első egy összetett mondat belső kapcsolata. „Ha parancsolataimat megtartjátok, megmaradtok a szeretetemben” (10. v.) Számunkra logikusan fordítva hangzana: ha szeretetek, megtartjátok a parancsolataimat. Ha azt kérdezzük, melyik az igazi, hamis alternatívát állítunk fel, amely elvezetne a syllogismus practicus kálvini tanításához. Az összefüggés mást mutat és más feladatot ad. Nem az „Erkenntnisgrund” után kell kutatnunk, hanem föl kell ismernünk, hogy itt személyes viszonyról van szó, amelyet nem közelíthetünk meg egy tantétel merevségével. A személyes viszonynak mindig dinamikus jellege van. Nehéz kideríteni, melyik elem volt előbb, melyik utóbb, mert kölcsönhatást gyakorolnak egymásra. Ha tantételt formálunk ebből a versből, a gyakorlatot rövidítjük meg vele. Ha elismerjük kölcsönös viszonynak, akkor egymást erősíti a kettő.

Ugyanezzel a verssel kapcsolatos a másik exegetikai probléma: a hit és a parancs, vagyis az Istenhez való viszony kérdése. Mint ismeretes, a 20. sz-i dogmatika izgalmas témája ez (Barth, Brunner, Althaus). Könnyen felbukkanhat a kérdés az igehallgatóban: ha a hit a döntő, mért van szükség parancsra? Vagy az evangélium újabb törvény lenne? Rá kell mutatnunk törvény és parancs különbségére. A parancs Istennek az embert minden helyzetben igénybevevő akarata. Ember faragott belőle törvényt, hogy azt a hitet keltse: képes teljesíteni. Isten parancsa nem rögzíthető törvényben, hanem totális igénybevételt jelent. A törvény személytelen előírás, a parancs személyes felszólítás, amely csak akkor maradhatna el, ha őember nem létezne.

*Az igehirdetéshez**I. Az alap: Jézus szeretete*

Divatos megfogalmazás manapság, hogy a hit mindenki magánügye. „Világnézet” kérdése. Hogy keresztyén vagyok, az az én saját, személyes dolgom. Másnak nincs köze hozzá, befolyásolni senki nem tud, sőt joga sincs beleszólni. Ez az én egyéni meggyőződés.

Bizonyos típusú emberek ajkán viszont ma is hallani a biztatást: térj meg, dönts Jézus mellett!

Helyes és textus-hű, ha a prédikáció rámutat arra, hogy a fenti két megfogalmazás legfeljebb részben helytálló, valódi tartalmát tekintve hamis. Mert az a magánügyem, hogy milyen hivatást vagy lakóhelyet választok. Eldönthetem, hogy melyik felekezethez tartozom és melyik templomba járok. Ízlés kérdése, kik a barátaim és mivel töltöm legszívesebben a szabadidőmet. De keresztyénnek lenni egész mást jelent. Az nem az ízlésem, a döntésem, a meggyőződésem dolga. Hogy Jézushoz tartozom vagy sem, az nem a jól megfontolt, szabad elhatározásom eredménye. Mert arra van szabadságom, hogy előle elzárkózzam, de arra nincs, hogy saját elhatározásomból a barátja és követője legyek. A hit mindig csoda és nem az ember viszi véghez. Ahogyan a Kiskáté tanít: „Hiszem, hogy saját eszemmel vagy erőmmel nem tudnék Jézus Krisz-

tusban, az én Uramban hinni, sem Őhozzá eljutni, hanem a Szentlélek hívott el engem az evangélium által, Ő szentelt meg és tartott meg az igaz hitben...” (Apostoli hitvallás harmadik hitágazatának kiskátébeli magyarázata).

Ne tetszelegjünk abban a hitben, hogy hosszú és keserves kutatás után rátaláltunk Jézusra. Ő talált meg minket, amikor még semmit nem tettünk, talán nem is tudtunk róla. Törekedhetünk ugyan, de a kezdeményezés és a lényegbeli cselekvés mindig Jézusé. Az Újszövetséget nem az Istenkereső emberek érdeklik, hanem tanúskodik több ízben és nagyon határozottan az embert kereső Jézusról. Ennek a munkának a tanítványok kiválasztása a legbeszédesebb jele. Gondolhatunk Péterre, a vámszedő Mátéra, hogy Sault már ne is említsük. Ez a gyakorlat napjainkban is: Jézus közeledik hozzánk, ő ragad meg, ő teremti bennünk a hitet.

Ezzel a sorrenddel helyre is igazít minket. A hit nem világnézet vagy ideológia, nem is egyszerűen meggyőződés, hanem személyes viszony. A hit csak akkor hit, ha Jézusra tekint. Mi nem egyszerűen „hiszünk”, hanem Jézus Krisztusban hiszünk. Péter módján süllyedünk a hullámokba, ha nem látunk mást, csak a magunk megtérési élményét, ébredő bizalmát, lángoló szeretetét és reménységét. Mert ha mindez fogy (törvényszerűen), akkor nem marad más, mint a kiábrándulás, a csömör és a nosztalgia.

Nem a mi élményeink és érzésünk, hanem Jézus szeretete a meghatározó, a döntő tényező. Bár a 16. vers már nem tartozik textusunkhoz, de az összefüggés feltétlenül azt diktálja, ne tévesszük szem elől. Szeretete ugyanis, amelyről textusunk szól, az Jézus döntő, mindent megelőző szava mellettünk. Forrása az Atya szeretete, amely nem a partner érdemére, jóságára, szeretetre méltó voltára tekint, hanem mindenek ellenére szeret. Nem mi gyűjtöttuk fel szeretetét. Ő a méltatlan, a magunkfajta ember felé fordul — agapéval. A kiválasztó szeretet mindig feltétel nélkül szeret.

II. 1. Maradjatok meg az én szeretetemben!

A textus indító felszólítása kettős értelmű. Első vonatkozása nyilván úgy értendő, hogy ne szakadjunk ki abból a közösségből, amelyet Jézus szeretete számunkra teremtett. A másik vonatkozást a 2. pontban gondoljuk végig.

Minden szeretet annyit ér, amennyi áldozatot képes hozni — mondja Bodelschwing. Nincs senkiben sem nagyobb szeretet annál, mintha valaki életét adja barátaiért. Nyilvánvaló, hogy nem általános szentenciát fogalmaz itt meg Jézus, hanem a saját áldozatáról beszél. Mégsem értjük Őt jól, ha szeretete nem marad több számunkra egy kétezer éve bizonyított, önfeláldozó érzésnél. Ennél sokkal többünk van. Önfeláldozó, megbizonyított szeretete számunkra élettér. Az a közeg, amelyben élünk, mint madár a levegőben. És csak addig élünk, amíg nem szakadunk ki belőle. Szeretete adja számunkra az élet feltételét. De mi maradna, ha rajtunk múlna, hogy fel ne rúgjuk ezt az életet teremtő kapcsolatot? Ha nem tudnánk, hogy Ő maga tart meg szeretetében, legfőljebb a letargia maradna, az elkeseredés, messze nem az a perseverantia, amelyre textusunk felszólít. A „megmaradást” mi legtöbbször a visszatérés formájában éljük át. A lényeg azonban az marad, hogy Jézus szeretete állhatalos, erős, ő maga tart benne az életelemünkben. Legragyogóbb bizonyítéka a keresztség. Isten mindent megelőző, bizonyító munkája, amelynek tényére minden ellenkező érzésünk vagy tapasztalatunk ellenére bát-

ran támaszkodhatunk, arra hivatkozhatunk (gondoljunk Lutherre!), s amely — mert Isten érdemet nem váró cselekedete — nem lehet elég korai életünkben.

2. Tartsátok meg parancsolataimat!

Hogy megmaradjunk Jézus szeretetében, annak feltétele és következménye, hogy parancsolatait megtartsuk. Vagyis elismerjük, hogy mi közbülső állomás vagyunk. Felénk árad Jézus szeretete és arra vár, hogy továbbítsuk közel és távollevő testvéreknek egyformán. Nagyon olcsó lenne Zinzendorf kérdését alkalmazni ebben az összefüggésben: „Ezt tettem én érted, mit teszel te értem?” Számunkra sokkal konkrétabb, dinamikusabb személyes kapcsolat adatott: Jézus szeretetének felszabadító ereje — szeretetre. Minden vallás függő viszonyra épül. Az istenek indulata, szándékai el vannak rejtve híveik elől. Ők a kiszámíthatatlan szélső megtestesítői. A félelem és kiszolgáltatottság a jellemző érzés. A szeretet és bizalom minden köteléke hiányzik, amely ember szívét az istenhez kötné. Jézus az egyetlen, aki a kényszer árnyékát sem kísérelte meg soha senkivel szemben, rejtett módon sem, a legnemesebb cél érdekében sem. Szeretete félreérthetetlen módon felszabadít. A szabadság természetesen nem jelenti azt, hogy a parancs szót törölhetjük a szótárunkból. Mert nemcsak a szolgaság, az abszolút belső kötetlenség is örömtelenné teszi az embert. Ahol az élet értelme és célja felőli bizonyosság hiányzik, ott hiányzik az életöröm is. Jézus parancsol, de nem szab törvényt. Nem általános, elvont értelemben tárja elénk a jót és követendőt, hanem személyes parancsot ad, amelyet csak a hit ért meg. A törvény minden ember számára világos beszéd, Jézus parancsát csak a hit érti meg. A parancs lényegében egyetlen: a szeretet parancsa (Rm 13,9). Augustinus megfogalmazása klasszikus értékű: „Szolga vagyok, ha nem szeretek, és nem tudok szeretni, ha szolga vagyok”. Hogy valakinek valahol szüksége van a szolgálatomra, ez éppen elég érv ahhoz, hogy a rendelkezésére álljak. Szabadságom ennek a célnak érdekében szabadság.

Szabóné Mátrai Marianna

SZENTHÁROMSÁG UTÁN 19. VASÁRNAP

Máté 12,9—14

Mi ér többet?

Kortársainknak prédikálunk

Ritkán vetődik fel ma a régi kérdés: „szabad-e szombaton gyógyítani?” Végzetes hiba lenne választ keresni olyan kérdésre, ami a szombatistákon kívül csak néhány törvényeskedőt érint. Más helyzetben vagyunk. Talán inkább arra a kérdésre kell felelnünk: mi az ünnep értelme? Sokan a hétfégi pihenőben látják. Viszonylag hamar eljön azonban annak ideje, hogy felismerjük: holtfáradtak vagyunk vasárnap estére. Kirándulás, utazgatás, kerti munka vagy a szállóban való foglalkozás során a nap ugyan barnára égetett, de szívünk böldogtalan. Egyéni, családi, munkahelyi problémáink nem oldódtak meg. Vannak, akik a sportot választják akár úgy, hogy maguk úzik, akár úgy, hogy mások tevékenységét figyelik önfelédten. Ismét eljön az ideje annak, hogy unalmassá váljon vagy annyi erőt présel ki belőlük, hogy holtfáradtan kezd-

jük az új hetet. Szép számmal fordulnak meg templomainkban olyanok, akik kíváncsiak arra, hogy vajon nálunk lehet-e találni igazi pihenést. Azután tovább keresgélnek, mert nem meggyőző számukra a tapasztalataink. Ünnepeknél nem élhet az ember. De hol van „szombat” azaz „nyugalom” az ember számára? Megnyújtottuk a week-endjeinket, de valami továbbra is hiányzik. A hétköznapok, közelebről a „nem-szeretett” hétfők élezik ki a kérdést.

Külön látjuk a hétköznapokat és az ünnepeket. A régieknél is ez volt az első hiba. Ezért forradalmi változás Jézus magatartása. Tudtuk, hogy kezével összefogja mindazt, ami egymástól elszakadt. De nem számoltunk azzal, hogy összefogja napjainkat is. Amit ugyanis mond és tesz, tarthatatlanná minősíti szempontjainkat és szokásainkat. Az ünnep Jézus számára nem munkaszünet, de kultuszi-rituális tevékenység sem. Nem igazolja az örökölt, tanult és lényegileg mindenki által gyakorolt kettőséget: hétköznap a munka, ünnep a pihenés ideje. Fel sem szabadít ünneptelen, hétköznapra életre a munka primátusával. Viszont amit mond és tesz, minden napunk számára alapvető változást jelent. Az ünnep nem dologtalan idő, viszont pirosbetűs napokká válnak hétköznapjaink. Olyan kérdést vet fel, amire mindenkinek kell válaszolnia: „mi ér többet?” kérdésében felcsendül a válasz is: „mindennél többet ér az ember!” Aki segítségre szorul. Akár hétköznap találkozik vele, akár a templomban. *A szenvedő ember!* megsegítése minden munkának egyetlen értelme s ugyanakkor a keresett pihenés, felüdülés. Ha van egyáltalában különbség, csak annyiban, hogy vasárnap rajtunk segít Isten, hogy hétköznapjainkban mi váljunk irgalmas felebaráttá. Ünnepi órán úgy segít rajtunk, hogy átveszi gondjaink, betegségeink, félelmeink terhét megbocsátva vétkeinket és mulasztásainkat tanítva bennünket jobban szeretni, jobban dolgozni, meleg szívvel szolgálni szituációinkban. De a téma mindig ugyanaz. Szeretete és szolgálata átfogja életünk minden idejét, hogy mi ugyanígy öleljük át szívünk szeretetével, agyunkkal, kezünkkel, ezerarcú munkánkkal másokét.

Amilyen az ünnep teológiája, olyan a hétköznapok etikája

Azért olyan kellemetlen a hétfő reggel, mert nem volt ünnepünk. Szavaztasd meg környezetet, társaidat és szinte egyöntetű lesz az eredmény: a hét legszebb szakasza a vége, különösen, ha még szabadszombatosak is vagyunk... Tudom, sok összetevője van ennek a kialakult véleménynek. Hiszen ilyenkor érünk rá dolgozni a háztájiban. Ösztöni erő kényszerít erdőbe—kertbe—víz mellé a hét végén. Mégis csak nyomorúságos dolog, hogy fáradtan indulunk az új hétnek s olyan nehezen lendülünk be a munkánkba hétről-hétre...)

Jézus tanítása végtelenül egyszerű, mindenki értheti. Minden az emberért van! a másikért, akit reánk bízott az Isten. Egyszerűen elfelejtettük ezt. Vallásosan vagy vallástalanul visszük tovább a régi rendet: ha beteg a jószág, muszáj állatorvost hívni, ha beázott a tető, muszáj megcsináltatni, ha peronaszópora vagy lisztharomtatámadja a szöllőt, muszáj permetezni, ha valami elromlott háztartási gépeinkben vagy kocinkban, muszáj szakembert hívni stb., stb. A dolgok parancsuralma alatt élünk s miközben szolgáljuk a földet, állatot, gépet, vállalati érdeket, a szabályrendeletek dömpingjét — az ügyek mögött már nem látjuk az embert! Legyen sorvadtkézű vagy faja — hite — bőre —, világnézete miatt üldözött, éhező vagy magános, keserű öreg vagy labilis fiatal, testi

vagy lelki beteg, rokonszenves vagy taszító külsejű... mikor kerül közepra az ember?!

Tragikus a farizeusi gondolkodás: Isten dicsőségét féltik Jézustól, mert abban látja az ünnep értelmét, hogy meggyógyít egy munkaképtelenné vált férfit. Dehát nem ezt akarja Isten?! nem világos ez számukra a mózesi könyvekből vagy a prófétai igehirdetésekből?! a legfátlanságban félreértés külön látni az istenkérdést és az emberkérdést. *Hiszen Jézus titka éppen az, hogy Benne összefonódik elválaszthatatlanul az ÚR félelme és az ember szeretete.* Talán még mi sem értettük meg ezt valójában? Sürgősségi indokból „muszáj” tenni dolgainkat a határban, műhelyben, irodában, kórházakban és minden mögött mégis elmosódik a konkrét ember dolga? és még az elvakult farizeusok „elhatározzák, hogy végeznék vele...” Kár időzni náluk. Örökre korszerűtlenné vált gondolkodásuk és életfolytatásuk. Mint kísértés azonban túlél minden változást. „Szombatfélést” ugyan nem fenyeget, de mi is könnyen elfelejtkezünk az emberről. Első helyre kerül a „paragrafus”. Fedez, nem fenyeget fegyelmi, jogilag feddhetetlenül járunk el... de gyakran ügyeket intézünk és nem konkrét emberek konkrét kérdéseit, problémáit oldjuk meg. Éveken át pereskednek emberek, kézenfekvő a megoldás, de mi aktákban és szabályrendeletekben, paragrafusokban gondolkodunk. Ha egy pedagógus nem jut el a gyermek összekuszált életéig, mit ér a munkája? mert mi ér többet az embernél?! *Jézusnál nagyszerű, hogy nem elvekben gondolkodik, hanem élő emberekben, sorsokban és életekben.* Mindenkit egyedinek tekint. Komolyan vette az embert, aki eléje került. Nem nagy számokkal operált, hanem az egyénnel foglalkozott. Félt, hogy még nem értettük meg igazán tanítását a századik juhocskáról, az ötödik verébről. Egyházi-lelkészi munkánk is sokszor rossz úton jár. Jobban feszít a textus kidolgozásának és jó megszólaltatásának igénye, mint az, hogy megérti-e vajon a fásult vagy magabiztos, a nagyot halló öreg vagy nagymamájához a padban odasimuló unoka. Temetéskor jól porciózzuk a feltámadás hirdetését és a személyes momentumokat, de nem biztos, hogy izgat: vajon mi van később? amikor naponta átéli az özvegy, valaki nincs itt, a holmija itt maradt, de ő hol van? nyeli a könnyeit vígasztalanul s vagy nem akar élni tovább vagy temető rabja lesz. Sokáig idegesített a jakabi finálé „aki megtérít egy(!) bűnöst a tévelygés útjáról...! „Egyetlen-egyed. S mi tömegmunkát végzünk tömegek nélkül. Persze hogy kiürül a templom.

A régi farizeusok abban is tévedtek, hogy a gyógyítás munkáját másnapra akarták halasztani. Ki garantálja, hogy lesz még holnap? Akihez nem mentem el, vajon holnap megtalálom-e? Ha a zsebünket érinti, akkor nagy úr a muszáj. De ha csak egy emberről van szó, gyakran nem érezzük át a sürgősséget. Jézus siet. Mi pedig értekezünk és szavakba fullad, határozatokba fonyad el a legégetőbb ügy is. Aki „ad” egy pohár vizet... aki „cselekszi”... Hány világkonferencia állapította meg az emberiség életveszélyes helyzetét, tört pácát az elnyomás és faji-politikai-vallási megkülönböztetés fölött, elemezte a háborús góccokat, meg-rázó adatokban vázolta az erkölcsi rend felbomlását stb. S milyen lassan történik valami... pedig közben milliók meghalnak. Egyházi-lelkészi helyzetünk sem rózsás. Nagyszerű tanulmányok, ragyogó vezércikkek, könyvek és sodróerejű előadások tárták fel dolgainkat, lehetőségeinket, küldetésünket. És milyen végzetesen lassú általában szolgálati tempónk?! Tudjuk, hogy legnagyobb fegyverünk az igehirdetés és... beszélünk az imádság hallatlanul ígéretes erejéről és... tudjuk, hogy mindenestül szórványban élünk és elvérzünk az egyeseken... Úgy tűnik, hogy „hit

dolgában” jól állunk, csak cselekedeteinkkel vagyunk permanensen hátralékban. De akkor miféle hit ez? Még vallásosságnak is rongy és szemét.

A szenvedő ember megsegítése — istenkérdés. Ha tesszük, ünnepünk van akár hétköznap, akár vasárnap. Mert minden — emberkérdés! Társadalomban és gyülekezetben, tudományos vagy manuális munkában egyaránt. Mivel nekünk Jézus szolgál, legyünk valósággal a másikkal, a felebarátunknak szolgálói. Nincsen ennél sürgősebb. Mindig rendkívüli helyzetben vagyunk. Hányszor kötötte szívünkre Urunk: amíg világosságtok van, amíg tart a ma, amíg reátok nem tör a sötét. Jézus szüntelen szolgálatban áll. Az Atya szüntelenül munkálkodik. Mindenre készek — az emberért! Nemhogy fizetésünkre és pozíciónkra nem vagyunk méltóak, de még azt sem érdemeljük meg, hogy a nap reánk süssön, ha ezt nem értjük és nem vállaljuk. Ezzel a szolgáló Jézussal és ezzel a fáradhatatlanul munkálkodó Atyával kell legsürgősebben szinkronba kerülnünk. Mert az ember, aki eléd kerül, aki régóta melletted él, akit reád bízott Isten, ez az ember többet ér mindennél!

Balikó Zoltán

SZENTHÁROMSÁG UTÁN 19. VASÁRNAS

Mt 12,9—14

Az ember méltósága

Ha egybevetjük textusunkat a márki és lukácsi szakaszokkal, teljesebb lesz az itt leírt esemény. Máté szerint provokálják Jézust, amikor felteszik a kérdést: „szabad-e szombaton gyógyítani” Márknál azt találjuk, hogy haraggal és sajnálattal nézett végig rajtuk szívük keménysége miatt. Lukács szerint az embernek a jobbkeze volt elsorvadva, tehát munkaképtelen volt. Márk és Lukács szerint Jézus nemcsak azt kérdezi, hogy szabad-e jót tenni, menteni szombaton, hanem azt is, hogy szabad-e pusztítani? Ezzel már ítéletet is hirdetett a zsinagógában levők felett, akik — mindhárom evangéliom szerint — éppen ünnepnapukon határozzák el, hogy Jézust el fogják pusztítani. A zsinagógában ünneplők karéjában ott áll középen a sorvadt kezű ember. De éppen embervoltát nem veszi senki se komolyan. Kísérleti nyúl ő csupán. Ha Jézus hagyja őt úgy amint van, akkor minden rendben folyt az ünnepen. Ha meggyógyítja, akkor botrány történt szombaton. Micsoda megkerült ünneplés! Ámde Jézus embert lát a nyomorultban. Embert, akinek méltósága van, mert Isten teremtménye. Embert, akinek vissza kell kapnia munkaképességét. Ezért könnyörül rajta.

Bodelschwing is gyakran mondta: minden embernek — bármilyen beteg vagy elesett legyen — tisztelnünk kell emberi méltóságát, mert minden ember Isten teremtménye és Jézus megváltottja! És Bethelben meggyőződhetünk arról, hogy ez gyakorlatban is megvalósítható. Talán a legmegragadóbb az ahogyan az egészségesek és nagyon elesettek együtt ünnepelnek és együtt dolgoznak.

Az íghirdetésre kapott néhány percet nem fecsélhetjük el azzal, hogy elmondjuk: hogyan lett a szombat kényszerzubbonnyá az OT népe számára. Még az „ünnepe vagy munka” hamis alternatívájába sem kell belebonyolódunk. Jézus itt egyszerre ünnepel és munkálkodik, mindkettőt az ember javára teszi. Emberi méltóságunkhoz tartozik az, hogy szabad így ünnepelelnünk és munkálkodnunk.

1. Emberi méltóságunkhoz tartozik az, hogy ünnepelhetünk.

Ünnepnappá nem azáltal válik egy nap, hogy találkozunk a naptárbeli vasárnappal, vagy „sátoros ünneppel” hanem azáltal, hogy találkozunk Isten szeretetével. Ezt a szeretetet közli velünk Jézus amikor meghirdeti: a szombat van az emberért és nem az ember a szombatért! Érettünk van az ünnep, hogy a munka, fárasztó napok után megpihessünk. Mivé lett köztünk Isten ajándéka, az ünnep? Idézet egy nevelési folyóiratból: „Az iskolás gyerekek fáradtsági görbéje nem a hét végén éri el a mélypontot, ahogy az természetes volna öt napi tanulás után, hanem hétfőn, a szünnap után. Ekkor tudnak legkevésbé koncentrálni, fáradtak és idegesek.” A felnőttek ünnep utáni állapotára mindez még fokozottabban áll.

Az ünnep az emberért van! De az emberért és nem nyereségvágyának hajszájáért, nem a szórakozásba való belefáradásért. Emberi méltóságunkhoz tartozik az ünnep, hogy a teremtmény találkozzék Teremtőjével. Ezen a napon különösen is Isten szeretete otthonunkká teszi a templomot, testvérré a gyülekezeti tagot, életetö kenyeret szel nekünk az igehirdetésben. Jézussal találkozunk, aki leveszi a bűn és gond fárasztó terhét. Erejét adja a következő útszakaszhoz. Énekekben, imában jól „ki beszélhetjük” magunkat az ÚR előtt. Az igazi hétvégi felfrissülés forrása az örömteli felismerés: Isten szeret! Isten szeretetében való ünneplésünk mások emberi méltóságát is szívünkre helyezi. Hogyan lett volna ünnep ott a zsinagógában, ahol a középben álló nyomorultat semmibe se vették, Jézus elpusztítására pedig terveket szőttek? A mi gyülekezeteinkben sem „nézhetünk át” senkin. Nem adhatunk helyt szívünkben Isten dicsőítésének és ugyanakkor rosszindulatnak, gyűlölködésnek. Bevonulnak ünnepléseinkbe és lelkiismeretünkre telepednek emberhez nem méltó emborsorok. Évtizedek óta sátrakban tengődő menekültek, zörgő csontú, éhező gyerekek milliói, saját földükön is megalázott afrikaiak, nemzedékek, melyek úgy nőnek fel szerte a világon, hogy megkövesedik bennük a félelem, mert oly sokszor és higgadtan kiszámították már velük azt, hogy a felhalmozott nukleáris bombák hányszor pusztíthatnák el a Földet és azt is, hogy milyen emberhez méltó élete lehetne, még a legmostohább földrajzi viszonyok között élő népek élete is, ha az iszonyatosan nagy összegeket arra költenék ami méltó az emberhez és nem arra ami pusztítja és megalázza az embert.

Igen, éppen emberi mivoltunkért kellene az ünnepi csendes napok amikor magasztalhatjuk Istenünket a 8. zsoltárral: Micsoda az emberfia hogy gondod van reá, kevéssel tetted őt kisebbé Istennél, dicsőséggel és méltósággal koronáztad meg! Kellene az ünnepek, amikor számot adhatunk arról, hogy mennyire vigyázunk meg a reánkruházott méltóságot a magunk és embertársaink életében?

2. Emberi méltóságunkhoz tartozik az, hogy munkálkodhatunk.

Isten vonta be munkatársul az embert, hogy művelje a teremtett világot. Igaz, a bűneset óta az ember munkálhatja a rosszat, a pusztítást is, de emberi méltósága arra kötelezi, hogy Isten munkatársaként a jót szolgálja. A zsinagógában is Jézus erre a jóra akar felszabadítani: „szabad jót tenni szombaton!” Jézusnak ez nemcsak elvi állásfoglalása, hanem irgalmas cselekedete is. A sorvadtt jobbkezet meggyógyítja, hogy az a boldog ember hazamehessen és ép kezével fát vág hasson, sarlót foghasson, házat építhessen, családjáról gondoskodjon. Így fonódott és fonódik egybe ünnep és munka annak az életében aki Jézussal és bölcs

szívvel számlálja, rendezi napjait. A munkának és ünnepnek ritmusa kell, hogy legyen. Az aritmia itt is veszélyes, akár a vérkeringésben. Féltős, hogy a manapság gyakran hallott mondás: „nekem hajtanom kell hétköznap, vasárnap és ünnepnapon egyformán”, nagyon szoros és logikus összefüggésben van azzal a másik megállapítással, hogy sok munkahelyen csak „dolgozgatnak”. Mert se ünnepnapjuk, se munkanapjuk nem méltó a felelős emberhez. A munka az emberért van. A magunk hasznát és mások hasznát szolgálja. Így jönnek világra és élnek évek hosszú során át a gyerekek szülei munkájából. Ezért van joga az élethez minden magatehetetlen öregnek és minden munkaképtelen betegnek. Ezért dolgoznak rengetegen ünnepnapon a munka különböző posztjain, hogy mások kipihenhessék fáradalmukat. Minden becsülettel ledolgozott munkaórának értéke gyarapítja a másik embert is.

A munka terápia is az ember számára. Nemcsak a rehabilitációs intézetek ismerték ezt fel. Szívünkbe írta Isten azt, hogy munkálkodjunk amíg „nappal van”, de azt is, hogy amíg dolgozhatunk addig kiegyensúlyozott, tartalmas és másokat is gazdagító az életünk.

Annak, hogy az ember méltóságához hozzátartozik a munka, már a gyermekkorban tudatosodnia kell! Az idős nemzedék emlékszik rá, hogy gyermekkorában milyen felelős és néha nehéz munkát bíztak reá a szülők. Mert a legifjabbaknak is ki kellett venniük részüket a megélhetés gondjából. Nem gondolom, hogy bárki keserűen emlékezne a gyermekkori erőpróbára. Inkább hálaadással emlékezünk, mert a munka tisztességéből vett leckék első órái voltak ezek. Amennyire örülünk annak, hogy a mai gyerekeknek könnyebb az indulása, annyira komolyan kell vennünk azt, hogy a jól végzett munka józibe gyermekeinknek, unokáinknak bele kell kóstolniuk nemcsak iskolai feladataikban, hanem otthon és házon kívül végzett munkájuk során is.

3. Az ember méltóságához hozzátartozik az elkötelezettség a jó cselekvésére. Jézust provokálták a zsinagógában, hogy vádolhassák őt a szombat megrontása miatt. De Jézus is provokálja a körülötte levőket. Hiszen a sorvadtt kezű nincsen olyan végveszélyben, mint a Jézus példájában említett juh, mely szombaton verembe esett. Meggyógyítása várhatna másnapig. De mégsem várhat, mert Jézus maga akarja élére állítani mondanivalóját: az ember drága, az ember nagyon sokat ér! Ezért nemcsak szabad, de sürgősen kell a jót tenni!

Jézus irgalmasságot akar, emberséget és másokkal való törődést akar! Akik ezt nem értették meg, azok is elkötelezték magukat, de a rosszra, Jézus elpusztítására. Akik ezt megértették — mint a tanítványok — azok is elkötelezték magukat. A jóra, az emberszeretetre és arra, hogy Jézus nyomában szerte járnak, jót cselekedve.

Nekünk sincsen talán egyetlen olyan napunk sem amikor ne kellene vizsgáznunk abból, hogy elköteleztük-e magunkat a jóra, a jó cselekvésére? Emberi formája mindenkinek van, de emberi méltósága csak annak van aki végérvényesen elkötelezte magát a jó cselekvése mellett.

Jó, hogy az evangélisták ilyen részletességgel megírták ezt az eseményt. Adjunk hálát Jézusnak, hogy Általa megismerhettük azt az Isten-arcot mely nem egy önelégült vallásos elit felé fordul, hanem gondoskodó és üdvözítő szeretetébe belefér minden rászoruló ember.

Józsa Márton

Akadályok Jézus követésének útján

Alapigénkben Jézus az őt követő sokaságnak beszél azokról az akadályokról, melyeket követőinek komolyan fel kell mérni és az ellenük való harcot legteljesebb erkölcsi komolysággal vállalniuk kell. Háromszor elhangzik Jézus ajkáról ez a kemény mondat: „nem lehet az én tanítványom.” Mégpedig az nem lehet Jézus tanítványa aki, meg nem gyűlöli közvetlen hozzátartozóit és önmagát, aki nem hordozza keresztjét és aki nem vesz búcsút vagyonától. Jézus követői előtt ez a három, igen komoly akadály áll. Aki ezeket nagyon komolyan nem méri fel és ezeket nem tudja leküzdeni, nem alkalmas a krisztusi szolgáló életformára. Igen komoly exegetikai kérdés, hogyan értsük Jézus szavait. Hiszen nagyon kemény kifejezések. Különösen megdöbbentő, amit a közvetlen vérszerinti rokonokkal kapcsolatban mond, de a vagyonról való lemondás is „kemény beszéd.” Félreértésre vezetne, ha helytelenül értelmeznénk. Jézus nem a mindenről való lemondás és az önsanyargatás erkölcsanát hirdeti, vagy a világtól való elkülönülést. (Szerzetesi életideál félreértése Jézus szolgálatának és magatartásának.) Hanem ezekkel az igékkel Jézus éppen azt húzza alá hangsúlyosan, hogy aki az ő követésére vállalkozik a világban a legelszántabban fel kell készülnie arra, hogy Jézus tőle teljes életáldozatot kíván az Ő útján. Minden külső megkötöttségtől szabadnak kell lennie, hogy felszabadult szívvel tudja magára vállalni az emberek ügyét és gondját a világban. Jézus a Diakonos tanítja meg övéit saját életáldozatával, hogy ő is vállalta az önmegtartózkodást, a keresztet, nem azért mert megvetette a világot, hanem azért mert szerette. Aki őt követni akarja, annak vállalnia kell az áldozatot, az önmegtartózkodást az embertársakért való odaszánást, mert ha ezt nem vállalja, nem lehet Jézus tanítványa.

A toronyépítő ember és a túlerővel fenyegetett uralkodó példázatával mutat rá Jézus arra, hogy reálisan fel kell mérni tanítványainak is, hogy mivel jár a Jézus követése, mert akkor nem válik nevetségessé, vagy szerencsétlenné. Könnyelműen, félszívvvel, meggondolatlanul senki sem alkalmas a szolgálatra, mert csúfos kudarcot vall. Jézus a só hasonlatával összegezi követésének titkát. Az evangélista a gyülekezetre alkalmazza ezt a hasonlatot. Jézus ezzel azt jelenti ki, hogy az a tanítvány, aki csak félszívvvel akarja őt követni és nem teszi Őrá — mondhatnám — „egy lapra” az egész életét, olyan értelmetlen jelenséggé válik, mint az ízet elveszített só. Értéktelessé válik Jézus számára is, de az emberek szolgálatára is alkalmatlan.

Gondolatok az igehirdetéshez

Az atlétika versenyszámai között van egy igen nehéz, hosszú táv, a 3000 méteres akadályfutás. Nagy felkészültséget, állóképességet és szívós kitaratást igényel attól a versenyzőtől, aki eredményesen kívánja teljesíteni ezt a távot. Nemcsak a hosszú távot, hanem az akadályokat, a vizesárkot is le kell küzdenie. Gyakran előfordul, hogy egy-egy atléta megfürdik a vizesárkokban. Aki nem méri fel erejét, nem osztja be jól az iramát lemarad, sőt olyan eset is előfordul, hogy a többiek elhagyják és le is körözik. Pál apostol is hasonlítja a keresztyén hívő ember életét és szolgálatát és pályafutásában való tusakodáshoz. Jézus ebben az igében arról tesz bizonyosságot, hogy senki ne gondolja azt, hogy az ő követése könnyű

dolog és felkészületlenül, áldozatvállalás nélkül, az előttünk tornyosuló akadályok komoly felmérése és leküzdése nélkül őt félig-meddig oda-
szánt szívvel eredményesen követhetjük. Világosan rámutat az akadályokra, amelyekkel számolnunk kell:

1. Akadály lehet a szolgálatunkat megbénító erő közvetlen hozzátartozóink és legfőképpen önmagunk önző énjének a féltése és dédelgetése. Nem lehet bálvány az életünkben a családi közösség, de önmagunk, bűnös ömberünkkel is le kell számolnunk mindennapon (lutheri kátémagyarázat a keresztségről). Az életünkben az első helyet nem foglalhatják el szeretteink, de önmagunkat sem ültethetjük az önimádás trónusára. Ez a magatartás megkötöz, nem tudunk felszabadult szívvel Jézus útján járni és embertársainknak szolgálni. Hány — és hány családban a szülők az akadályai annak, hogy gyermekük Krisztus útján járjon. Képmutatásukkal, túlzott majomszeretettelükkel elidegenítik gyermekeiket. Magukhoz szeretnék bilincselni és a gyermek ettől a kíséreltetől ösztönösen elmenekül. Maguknak szeretnék megtartani és a nagy engedékenységgel, mindent elnézéssel teljesen elveszítik őket. Nem tudnak hatni rájuk, életük, magatartásuk összezúz mindent a gyermekben. A családi életben is az önmegtágadó, a többiekért élő és felelősséget vállaló életnek van vonzó ereje. Aki csak félig vállalja Krisztus útját, az ne csodálkozzon, hogy kudarcot vall.

2. Akadály lehet életünkben és szolgálatunkban, ha ki akarjuk kerülni a keresztet, mégpedig önmagunk sajátos keresztyét. Mindenkinek meg van a maga keresztye, terhe, nyomorúsága, természete. A saját keresztyét nem lehet letenni, elkerülni vagy elmenekülni előle. Egyet lehet tenni vele felvenni és hordozni. Azzal az engedelmisséggel alá állni, vállainkra venni, ahogyan Krisztus is hordozta a világ bűneiért a keresztet. Azért van erre szükség, hogy szabadabb tudjunk válni mások számára. Nem lehet saját nyomorúságainkkal foglalkozni állandóan és a világtól elszakadni, hanem amint Jézus tette, vállalta a világért a keresztet, mert szerette a világot. A keresztet hordozó ember meg tudja érteni, hogy áldozatot kell vállalni embertársainkért, fel kell venni a világ sorsát, embertestvéreink gondját, hogy segíteni tudjunk rajtuk. Aki nem hajlandó az önmegtágásra és a szenvedésre, másokért szolgáló életre, az nem lehet Jézus tanítványa.

Jézus erre hívja fel követőinek figyelmét a textusban szereplő két példázatban. Ha valaki építkezni akar, annak alaposan át kell gondolnia, hogy tudja-e fedezni a költségeket. Aki felelőtlenül, könnyelműen beleugrik egy meg nem alapozott vállalkozásba feltétlenül kudarcot vall. Neveltségessé válik embertársai előtt, maga pedig boldogtalan és elkeseredett lesz. A túlerővel fenyegetett uralkodónak is le kell ülnie tanácskozni, mielőtt felelőtlenül bele menne egy egyenlőtlen küzdelembe. Jézus nem akarja, hogy követői könnyelműségük, meg nem fontolt döntésük miatt összeroppanjanak, mint a költségeket fel nem mérő építkező, vagy csúfos vereséget szenvedjenek, mint a meggondolatlan hadvezér.

3. Akadály lehet Jézus szolgálatának útján az anyagiakhoz való ragaszkodás. Aki Jézus követője akar lenni, annak fel kell szabadulnia az anyagi javak szeretetének rabságából. Anyagi javaink és azok megszerzése nem vonhat el a szolgálat útjáról. Anyagi javaink Isten ajándéka, sáfárságra adta azokat. Nem az élet célja, hanem eszköz anyagi javaink is embertársaink szolgálatára. Jézus jól tudja, hogy milyen hatalmas bálvány az emberek életében az anyagi javak. Azok megszerzését tartják életük főcéljának. Az emberi önzés legundorítóbb példáit láthatjuk az anyagi javak megszerzéséért folytatott tülekedésben, harácsolásban és

a meg nem engedett módon való javonszerzésben. Jézus követője nem élhet az anyagiak bővületében, javainkkal is felelősek vagyunk egymásért. Sőt az egyház, mint Krisztus követőinek összessége, felelős a világ anyagi javainak egyenlőtlen elosztásáért. Ezért Jézus parancsa szerint cselekszik az egyház, amikor síkra száll egy igazságos gazdasági és társadalmi rend megteremtéséért és kialakításáért. Nem azért adta Isten az anyagi javakat, hogy egyes népek dőzsöljenek, más népek pedig a létminimum alatt tengessék életüket. Az ilyen társadalmi és gazdasági elmentét Isten világot szerető és megmentő szeretetének a megcsúfolása. Krisztus követőinek vállalniuk kell az anyagi javak igazságos elosztásáért folyó szívós küzdelmet.

Jézus Krisztus a só hasonlatával összegezi tanítását. Ennek a hasonlatnak igénk összefüggésében az az értelme, hogy a sóval olyan dolog történik, ami abszúrdum, lehetetlenség. A só elveszti jellemző tulajdonságát, hogy ízt adjon, romlástól megóvjon. Tehát hivatásával kerül elmentébe. Ha Jézus követői, mai tanítványai nem szánják oda teljesen magukat Jézusnak, nem vállalják a diakóniai életformát, csak látszatra, félszívvvel csatlakoznak Jézushoz, ebből olyan lehetetlen szituáció adódik, mint amikor a só elveszti ízét. Semmire se jó többé. Lényegének mond ellent. Az a szomorú helyzet áll elő, hogy az ilyen keresztyének nemcsak Jézus szolgálatára alkalmatlanok, hanem az emberek előtt is értéktelenek.

Indítson igénk mindannyiunkat komoly önvizsgálatra és szolgálatra való készségünk reális felmérésére, hogy Isten Lelkének ereje által leküzdhessük az akadályokat és teljes szívvel, egész lényünk odaszánásával kövessük Urunkat. Az Ő áldozatos szeretetével tudjunk felszabadultan szolgálni azokban a körökben, ahová Isten odahelyezett. Könyörögjünk, hogy ne legyen ízét veszített só az életünk.

Garami Lajos